

ספר

בכורי משה חיים

חלק שני

788

יכלכל

שלשה עשר מאמרים

תוכן המאמרים

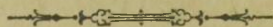
יבינו במקראי קדש, בבבלי בירושלמי, במדרשים, ובספרים יקרים.

חבר בעוהש"ת סאתי

משה חיים טריוואקס

יליד מעזרימש.

מחבר ספר ראשית בכורי משה חיים חלק ראשון, נא"ד, ובינה לעתים החדש.

ווארשא

בדפוס האלמער ואייזענשמאדט, נאלעווקי 7

שנת תרנ"ד לפ"ק

Сеферъ „БЕКУРЕЙ МОШЕ-ХАИМЪ.”

т. е. ПЛОДЫ МОИСЕЯ.

соч. М. ТРИВАКСЪ.

ВАРШАВА

Тип. М. И. Гальтера и М. Айзенштадта, Належки № 7.

—
1894.

Дозволено Цензурою
Варшава, 14 Декабря 1893 г.

הסכמות ומכתבים מגאוני זמנינו יצ"ו

ב"ה יום ה' ג' תמוז תרנ"א קאוונא.

בבור הרה"ג המפורסם הנכבד כ"ש מו"ה משה חיים טריוואקס נ"י. אחד"ש כמשפט. הנה יום תמוז הניעני מכתבו לירוף חיבוריו והנני מהרתי היום להשיבו על מכתבו כו'. וזאת זה עיינתי מעט בחיבורים ישנם בס דברים ישרים כו'. והנני חותם בזכרה ושלוס וחיים יקבל החוה"ש כנפשו היפה ונפש תדרשנו לעובה. יצחק בלאזער.

בעזה"ש"ת מדי עברי פה ווארשא נגש לפני הרה"ג שגדלוהו ככש"ט וכו' מו"ה משה חיים טריוואקס ממעורטש הי"ו אשר כבר עזרהו ה' להוציא לאור איזה עינים ככונים אשר העלה בד"ה. וזי גם עתה חפצו להוציא לאור הדפוס עוד אשר נחחדש לו, וכמעשהו בראשון כו'. והנה זה משה האיש מכירו הייתי לשעבר מאז היותי בבייאלא, ועתה ביותר ראיתי כי הוא מלא דבר. לזאת נעתרתי לו להעזר עס גדולי דורנו שקדמוני ולתת מכתב תעודתי זה. המקום יהא בעזרו להוציא מגמתו לאור זאקבל אי"ה ספריו באהבה בלאתו לאור ברעות ה' וברשיון הצענוור, וע"ו בעה"ה יום ד' לסדר ה' מליות בידו כ' כסלו תרנ"ח לפ"ק :

נאום חיים ברלין אב"ד דקאברין כאורח נסה ללון פה ווארשא.

ב"ה הנה כבוד הרב הג' המפורסם הנכבד כ"ש מו"ה משה חיים טריוואקס נ"י מק"מ מעורישט הראה לפני את ספרו „זכורי משה חיים" ח"ב אשר הביאו לקבועו בדפוס וכבר ילא לי שס טוב בשלשה ספריו אשר הוציא לאור והסכימו על ידו, ע"כ גם ידי תכון עמו, כי נמצא בהם דברים ישרים, כן בספרו „זכורי משה חיים" ח"ב וכן בספרו „רועי ישראל" ומהראוי לתומכו ולסעדו למען יוכל להפיק רצונו הטוב, וכן אקבל בל"ג ג"כ ספריו כשילאו מצית הדפוס בראשון הממשלה יר"ה. ולראיה באעה"ה יום ב' וישב תרנ"ד לפ"ק פה ווארשא, שמואל זאנוויל קלעפפיש מו"צ דפה :

הנה כבוד ידידי הרב הג' המפורסם בחיבוריו הישרים שהוציא לאור כש"ת מו"ה משה חיים טריוואקס נ"י מפ"ק הראה לי כתביו וגם שמעתי מפיו כמה דברים טובים אשר נראה לי שהם ע"פ אמת וישר ולד הפלפול הטוב, ע"כ כאשר אי"ה ילאו מדפוס ספרו „רועי ישראל" וספרו „זכורי משה חיים" חלק ב' אקבל אי"ה אחד מספריו במחיר אשר ישית עלי ידידי הנכבד הרב בעל המחבר. ממני ידיו הכותב לכבוד התורה ולכבוד אחד מצני החבורה :

שמואל במ' אהרן ולה"ה ראב"ד בק"מ מעורישט.

ב"ה יום א' כ"ב אלול תרנ"ג, מעורישט.

כבוד ידידי הרה"ג הנכבד המפורסם כ"ש מו"ה משה חיים טריוואקס נ"י. אחד"ש כמשפט אשר שאלני כבודו איזה שאלות בכמה מקומות כש"ס והיעב לפני אשר זכהו העליון לבארם על פי פשוטו. ידע ידידי דבריו בכמה מקומות מתקבלים ודעת תורה היא וראויים לזאת לאור ולכתוב לכבודו את אשר נראה לי בזיכוריו את העת מספיק לי לדבר זה ויקבל החוה"ש מאדוה"ש וכתביה טובה כספרן של דיקים נמורים בזכרת מכבדו.

משה קאצינעלינבויגין דום"צ בק"מ מעורישט מח"ס אהל משה שו"ת וכו' :

ב"ה יום ה' ואתחנן תרנ"ג לפ"ק קאברין.

כבוד הרה"ג חו"כ אור מלא יקר, עיניו כיונים על אפיקי הש"ס ומדרשים ילא מו"ה משה חיים טריוואקס נ"י. אחד"ש כח"ר מכתבו עס ספריו הניעני מפני הערדא כו' לא עיינתי בספריו רק אחת הנה ואחת הנה והנם מחמדים מלין מתוקין. אמנם כח"ר אין לריך סהדיחא דידי כי כבר אתמחי בתלתא ספרי ורכים וכן גדולים וגאונים שנחווה. והנני מזכרו שיזכה להפין גם יתר ספריו המחובכים כחפצו והפן מיקירו כערכו הרס.

נח חיים ב"ר משה ז"ל בעהמ"ח מסכת אבות ותולדותיהן סבבלי וירושלמי :

הקדמה

גרסינן בירושלמי ברכות, פרק אין עומדין (הלכה א'), ר' חזקיה רבי יעקב בר אחא ר' יסא בשם ר' יוחנן לעולם אל יהא הפסוק הזה זו מתוך פיה ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה, ר' יוסי בי ר' אבין ר' אבהו בשם ר' יוחנן וחבריא ה' צבאות אשרי אדם בושח בכך :

מה שגבו הויה, הסדי יד ימיך בעולם, עמנו, שמתחלה עובדי אלהים אחרים היו אבות אבותינו, וברחמיך הרבים לקחת לך זורי מחצבתנו, בחרת בהשגשה איתנים הנקראים בשם "אבותינו". ואף שבשבעים נפש מזרימה ירדנו, ובעבודת פרך שם העבדונו, בכ"ז "כן ירבה וכן יפרוך הבטחתנו, ואמנם כן היה לנו, ראית בעינינו, שמעת והקשבת שזעמנו, ושלחת את משה רוענו, ואת אהרן אחיו אלינו, ועשית שפטים גדולים בהמזרים למענו, בגלל שפרעה מלכם ירשה לנו, שגלך לעבדו ולזכות לך ה' אלהינו, ובעת נגפך אתה, הצלת את בתינו, מעול סכל עבדותם הכבדה גאלתנו, ומארגס המלאכה שקוים וגלולים הוצאתנו, ולנכח הים סוף הביאותנו, וירדפו המזרים ברכב ופרשים אחרינו, וגלעק לך והאזנת את קולנו, ושמת מאפל ועלטה בינינו, ובין המזרים אויבינו, ובקעת מים רבים ועזים לפנינו, וליבשה הפכת מזולים, ובחרבה העברתנו, ועשרת, והטבעת בתוך תהומות את לריו. ואז שירה חדשה לך שרנו: ואחרי כן, רוחך ה' הטובה, הנחנו, בזרוע תפארתך הולכתנו, לימין משה מלכנו, ונפלאות גדולות, בלי ספורות, עשית אתנו, בכל הדרך, הגדול והנורא, השמרתנו, בעמוד ענן, כל הימים הנחיתנו, ובעמוד אש בלילה, הגהת חשכנו, ומנך לא מנעת מפניו, לשבור ולהשקוט רעבון לבבנו, ומים השפכת לרוות תמאון חבנו, ואף שגאלנוך, ושכחנו, רוב נפלאותיך, אתנו, לא נעשתנו, ולא נזחתנו, רק, סלחתנו כדברך, אמרת ה', למשה עבדך, ברחמיך עלינו, ולמען ברית וזכות אבותינו, ובחרת מכל העמים בנו, ומשמי השמים, הוד והדר קולך החרידנו, שנגלית בזה סיני מלכנו, בקלות וברקים, בערפלי טהר, נגדנו, דברות קדשך, מלהבת שלהבת יה השמעתנו, משפטים ומצות, ותורות אמת, הודעתנו, ואל ארץ נבי, זבת חלב ודבש, נהלתנו, ערים עזות, ובזורות לכדנו, אדמה טובה, שמה ופוריה, ירשנו, נחלת שדה וכרם הנחלתנו, וכל עמי מאכל, למכביר עצמת לנו, ומרוב טובתנו ועדוננו, שכחנו ועזבנו, שם אלהי אבותינו, ולא להים זרים נבערים פרשנו כפינו, בדמים מלאנו ידנו, ובנאפוסים נגעלנו. ושגלת חנם פשתה בתוכנו, ומפני רוב פשענו וחטאינו, עשן אפך בנו, וקאפת רב קאף עלינו, והסתרת והסכות אור פניך ממנו, ועל כן נרפו ידינו, ובזהרים כנשף נכשלנו, ובאו פריצים עריצים, ופרצו ארגנו, וערו ערי מבצרינו, והחריבו בתי מקדשנו, הראשון והשני, ושפכו כמים המוגרים דמנו, וברחמיך הרבים והעזמים, לא מאסתנו כמ"ש בפסיקתא משל למלך כו' כך אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע המאוס מאסת את יהודה את בנין געלה נפשך אם יש בדעתך לשוב אליה מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא, אמר לו לך לרבך ולרבו של רבך משה רבן של כל הנביאים כך אמרתי לו בסוף כל התוכחות ואף גם זאת וגו' לא מאסתים ולא געלתים לבלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם כו' עיי"ש :

ולא נתת אל לזורריו שבמארחאק לעשות חלילה כלה בנו, כי הקדמת בחסדיך רפאות תעלה למכותינו, שלכל קצוי ארץ, נפולו ונפזרו פליעתנו, וכמ"ש בפסחים (דף פ"ז ע"ב) א"ר אבשיא מאי דכתיב דקוות פרזונו בישראל דקה עשה הקב"ה בישראל שפורן לבין האומות, והיינו דא"ל הוון מינאה לר' חנינא אמן מעלין מייניכו כתיב בכו כי ששת חדשים ישב שם וגו' וחילו אמן איתניכו אמן בכו שני ולא קא עבדין לבו מידי א"ל רזונך יעפל לך תלמיד אחד נעפל לו ר' אבשיא א"ל משום דלא ידעיתו היכי תתעבדו תיכלינן כולהו ליתנייהו גבייכו מאי דאיכא גבייכו קרי לבו מלכותא קטיעתא א"ל גפא דרומאי בזה נחתינן בזה סלקינן :

ובזה יבואר מ"ש בחגיגה (דף ה' ע"ב) רבי יהושע בן חנינא הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא דדוקי עמא דאדאדריגיה מריה לאפיה מיניה. ר"ל שאל עולם, הסתיר אור פניו, מעם עולם, ולכן הפיץ, בכל העולם. אחוי ליה ידו נטויה עלינו. ר"ל שמהפזזר וההפאה נחזה בעליל, השגחת זיו שכינתו עלינו, שזדקה וחסד עשה אתנו, שהפיצו בכל התבל, בגלגלו. למען, שכל יוכלו מלכי עו"ג לבלותנו, כזכור. כי יבשו ויחפרו, מפני מלכי חסד, שבהמלכות הנאורות: וכעין זה, מצינו, ביבמות (דף ק"ב ע"ב) אמר ליה ההוא מינאה לר"ג עמא דחליץ ליה מריה מיניה, דכתיב בנאנס ובבקרם ולכו לבקש את ה' ולא ימצאו חלץ מהם. כלומר, שה' הסיר כבוד השגחתו ממנו, שלקצה

שלקה השמים הדתי נדחיו, אמר ליה שוטה מי כתיב חלץ להם חלץ מהם כתיב ואילו יבמה דחלצו לה אחין מידי משפח אית ביה. כלומר שמהפיוזר וההפלה, נחזה עין בעין, שחסד ורחמים, יחופף עלינו, כל הימים, מבטל הרחמים כנוכר. וכאשר נחזה בחושינו, ננה הקשת, בתוך ענני ערפלי עלטה, ככה נחוש ונבין אור ההשגחה העלווה עלינו, בכל גליותינו, כי לו נר בכל נרותינו, ולזה יעמיד מושיעים לנו, שיחלצנו מבחרות מזוקותינו, וכמ"ש בתורת כהנים עה"כ בויקרא (סימן כ"ו כתוב מ"ד) לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וכי מה נשתייר להם שלא נגעלו ולא נמאסו. והלא כל מחנות עובות שנתנו להם נעלו מהם ואילו כי ס"ת שנשתיירה להם לא היו משנים מא"ה כלום. אלא לא מאסתים בימי אפסיונותם ולא געלתים בימיו יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה' אלהיהם בימי גוג. כלומר שאף שנטל ופשע את כל עדינו, וכבדנו ממנו, בכ"ו לא הוריד הדר השגחת שכיתו מאתנו. רק ואך תחופף עלינו, בכל הגלות, בגבורות ונפלאות, ויש לתת תבלין לזה, במ"ש במגילה (דף י"א ע"א) אחרי דרשת שמואל את הכתוב הנזכר, על הגלות השונות, [רק בשנינויים רבים, על סדרי הגלות, ותמתי, על שעזב סדר, הספרא הנזכר, וע"ג] במתניתא תנא לא מאסתים בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל הנביא מישאל ועזריה לא געלתים בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי וכניו ומתתיה כ"ג לכלותם בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר להפר בריתי אתם בימי פרסיו שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי הדורות כי אני ה' אלהיהם לעתיד לבוא שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם. וכמ"ש ביומא (דף ס"ט ע"ב) ורב מתנא אמר האל הגדול הגבור והנורא והא דרב מתנא מטייא לדרכי יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי למה נקראו שם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה ואמר עו"ג מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל אמר עובדי כוכבים ומזלות משתעבדים בכניו איה גבורותיו לא אמר גבור אתא איניו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכוש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו מל הקב"ה היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין העו"ג. ע"כ הראה בעליל, רבי יהושע בן חנניא, שיד השגחתו נטויה עלינו, ויגונן ויאלץ וימלט לנו תמיד בהשגחה פרטית, כנוכר, שמהותנו וקיומנו, בכל גליותינו, בעליל יאלפנו, שהוא יתברך יושיענו: וכמ"ש בתהלים (סקמ"ה כ"ו) ועזוז ר"ל גבור נוראותיו ר"ל נורא ואמרו תמיד, אף בהגלות כאשר וגדולתו ר"ל גדול אספרנה תמיד. וזוה נבין, המקראי קודש שבדברים (סימן כ"ה כתוב ל"ז) והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהג ה' שמה. שמיחד שם הויה, המורה על הרחמים, כמ"ש בספרי דברים (סימן ג' כתוב כ"ד) ה' אלהים כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים שנאמר ה' אל רחום וחנון. שה' נהג והפזן אתהם בכל העמים, למען שהעו"ג כל יכלו להם, (ובכתוב ס"ד שם) והפיך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ. שההפלה והזריה, היתה ברחמים עולמים בשם הויה ב"ה, כי על ידה יעמוד לישראל, רוח והללה תמיד, כנוכר. ועיין „בהתורה והמורה". מהגאון המזוין והמפורסם, מורמ"ל ז"ל, שם (סימן ד' כתוב כ"ו) וביקרא (סימן כ"ו כתוב ל"ג) ותרו נחת. וזוה נבין היעב ברוך ה', הכתוב בלויכה (סימן רביעי כתוב ט"ז) פני ה' חלקם ורש"י ז"ל כתב שם בד"ה פני ה' חלקם וז"ל פנים של זעם מאת הקב"ה חלקם והפרידו בעו"ג, למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלותם. ובשפתי חכמים שם, באות כ'. וז"ל דקשה לרש"י הרי פני הוא טוב והסתרת פנים הוא רע כמו דכתיב והסתרת פני מהם והיה לאכל לכן פירש פנים של זעם. ודויקנו ע"מ שכתב שהשם פני הוא טוב, הלא גמרא מפורשת, מזינו בהפך, בדברות (דף ז' ע"א) וז"ל יוחנן משום ר' יוסי מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו דכתיב פני ילכו והנחותי לך אמר לו הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם והנחותי לך. הלא דעתו לבארו, לענין זעם, שהוא רע. ועוד קשה לי עובא, הלא שם הויה הוא מדת רחמים, כמפורש בספרי שהזכרנו, וא"כ איך ביארו, לענין פנים של זעם. אבל במ"ש, אין מקום להקשות, שהמקוון נחם לנו ששיתק ויירק רחמים לדן, ש"פני ה' הוא „דין" כנוכר, „הויה" הוא „רחמים" כנוכר, ועל כן חלקם והפיסם, שברוגזו רחמים זכר, ובמשפטו, זדקה עשה לישראל, בהפירוד והפיוזר, כנוכר. לא יוסף להביטם. ונקדים מ"ש בסוטה (דף י' ע"ב) ולא יסף עוד לדעתה אמר שמואל סבא חמיה דרב שמואל בר אמי משמיה דרב שמואל בר אמי כיון שזדעה שוב לא פסק ממנה כתיב הכא ולא יסף עוד לדעתה וכתיב תסם קול גדול ולא יסף. וכן תרגם אונקלוס שם קל רב ולא פסק. וכינו, שהפעל „יוסף", יש לאל דנו, לבארו הפסק, ותניא בבבלי מגילה (דף כ"ט ע"א) ובירושלמי תענית (פ"א ה"א) רשב"י אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שכל מקום שגלו שכניה עמהן כו', פירוש, שהשכינה ממרה בצרותיהם, ושומרת אתהם, ומגינה עליהם, מן הכליון, בכל גליותיהם. וכן רמז לנו, ירמיהו הנביא, שלא „יוסף" ר"ל שכל „יופסק", אפילו רגע כמימריה, מלהביטם ר"ל מלהשגים עלימו, בכל גליותמו, כמבואר

הקדמה

כתבואר. וכמ"ש השנתי ח"ל, תשובה כהלכה, להתורני המופלג מהר"ד כ"י. שנבאלתי ממנו לכאור
בשם שכל, מ"ש בירושלמי תענית (פ"א ה"א) אמר ר' יהושע בן לוי אם יאמר לך אדם איכן הוא
אלהיך אומר לו בכרך הגדול מ"ט אלי קורא משעיר, ואמנם המאמר הלזה נעדר ההבנה לכאורה. אבל
כמ"ש וכמה שאמר בפעמו למעלה, ובירושלמי מגילה (פ"ג ה"ז) ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי למה
נבראו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו את הגדולה ליושנה כו'. ועיין בת"י יומא שם, בד"ה שאלתא. כן
אמר בפעמו, גם זה הענין בתענית, שה' אלהים ישכון בכבוד השנחתו, בכרך הגדול שבאדום, כלומר
שיביט ממכון שבתו שמה, שכל יאבדו, וכל יכלו, שרי ארץ שעיר, היושבים בכרך הגדול שבה, את
שארית ישראל. וכמ"ש בתנחומא (תולדות סעיף ה') מובא בת"י יומא שם, בד"ה היאך אומה אחת
יכולה להתקיים, אמר להן הקב"ה מה הן מושליו נוורין עליכם גזירות ואני מבטלן ושוכרן שנא' אני
מניינתם כד"א וברוך אל עליון אשר מגן לריך בידך כו' אדריאטוס אמר לרבי יהושע גדולה הכבשה.
ר"ל שאין השנחה פרטיית עליו, לפי דעתו הנפסדה, כי אהדר חלילה אפיה מינן, כדעת הגדוקי,
שאחוי ליה כן לפניו, ומה שנתקיים הוא, בגלל גבורה, וכח טבעי, חזק, הנטוע בנו. אמר ליה
גדול הוא הרועה, שמגילה ושומרה אותו, הוי כל כלי יוצר עליך לא יללה. ר"ל כמ"ש בפעמו
כהניגה שהזכרנו, שיד השנחתו תגון עליו, אבל לפי כחמו הטבעי, אמנם לא היה לאל ידנו, להתקיים
זה זמן רב, בזמנה וכמה גליות, ורעות נוראות, רק קיומנו בעולם הזה, הוא בגלל, השנחת שכינתו
עליו, בלי הפוגות. פני כהנים לא נשאו וזקנים לא חגנו. יבואר בהקדם מ"ש בנדרים (דף ס"ב)
ע"ה) אמר רבא שרי ליה לזורבא מרבנן למימר לזורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב וכני
דוד כהנים היו מה כהן נטעל בראש אף ת"ח נטעל בראש וכהן מגלן דכתיב וקדשתו כי את לחם אלהיך
הוא מקריב. תנא דבי ר' ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון ולטעול
מנה ופה ראשון. ואיתא בקידושין (דף ל"ב ע"ב) רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חכמה
שנאמר ה' קנני ראשית דרכו כו'. וכן אמר ירמיהו, שיען שהמה פני כהנים לא נשאו, ר"ל להכתר
כהונה, לא נשאו פנים, ע"ב וזקנים, פירוש להחכמים, אשר בשם זקנים יכינו, לא חגנו. ר"ל שגם
להכתר תורה לא הוקירו. כי הלא נדע, לתת כבוד והדר, להכתר תורה, מן הכבוד שנכבד, להכתר
כהונה, לכן יספר, שבגלל שלא פרכסו להכהנים, לכן לא פארו גם לחכמי תורה, וכמ"ש ביבמות
(דף מ"ג ע"ב) רבי לא שנאה רבי חייה מינן לו. ויש לדייק טובא, לפי דברי רבא שהזכרנו, הלא
מותרות הנה, התיבות, וזקנים לא חגנו". שהלא בפעמו נדע ונבין, שיען שלא כבדו, פני כהנים,
הלעיבו גם בזקניהם, כי הלא היה לנו, ממה ללמוד, שמגיע להם כבוד ויקר. ומלמד דיוק זה,
דייקנו בקונטרסנו, שקראנו בשם "מדרשים חלוקים", דיוק נכון, וז"ל שם, הנה הלא מלכנו משמע,
שאין גדול וחביב, הכתר תורה מהכתר כהונה, מדלא למד, כדמת קל וחומר. ויש לדייק עליו,
תמ"ש בספרי במדבר (סימן י"ח, כתוב כ') נמאזת אומר, שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה
וכתר מלכות, כתר כהונה וזה אהרן ונטעו, כתר מלכות וזה דוד ונטעו, הרי כתר תורה מונח כדי
שלא יתן פתחון פה לבאי העולם לומר, אלו היו כתר מלכות וכתר כהונה מונחים, הייתי זוכה בהם
ונוטלם, הרי כתר תורה מונח לכל באי העולם, שכל שזוכה בו מעלה אני עליו כאלו שלשתם מונחים
וזוכה ככולם וכל מי שאין זוכה בו מעלה אני עליו כאלו שלשתם מונחים ולא זכה באחת מהם. וא"ת
מי גדול משלשתם. היה רבי שמעון ב"א אומר מי גדול הממליך או המלך הוי אומר הממליך. העושה
שרים או השרים. הוי אומר העושה שרים. כל עמנם של שני כתרים אין באים אלא מכהה של תורה
וכה"א בי מלפים ימלוכו בי שרים יסורו כו'. הלא כתוב מפורש, שהכתר תורה, הלאו, גדול והשבו,
יותר הן הכתר כהונה, וכן מן הכתר מלכות. וא"כ הלא היה לרבא ללמוד בק"ו טוב והגון, ולמנה
לייבש. ונענין הספרי ומכאן בשמ"ר (פל"ד) ללמדך שכתר תורה מעולה יותר מכולם וזה אדם לתורה
כאלו וזה לכולם וכן איתא ביומא (דף ע"ב ע"ב) א"ר יוחנן שלש זירים הן של מוצה ושל ארון ושל
שולחן של מוצה וזה אהרן ונטעו של שולחן וזה דוד ונטעו של ארון עדיון מונח הוא כל הרוצה ליקח
יבא ויקח שמה תאמר פחות הוא ת"ל בי מלכים ימלוכו. הלא נחזה בעליל, שגם דעתו בזה, ובמגילה
(דף כ"ח ע"א) כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כ"ג עם הארץ אותו ת"ח חייב מיתה כו'. כמו
דעת הספרי, שהכתר הנבחר, הוא הכתר תורה. ואין להקשות ממ"ש באבות (פ"ד, משנה י"א) רבי
שמעון אומר שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן.
הלא כתוב מפורש שהכתר שם טוב הנהו הגדול והנבחר מן השלשה כתרים הנזכרים, כי הלא הרוכב
הנכבד גבוה מן מה שירכב עליו. כי י"ל שאמנם הכתר המעולה והנבחר, הוא רק הכתר תורה לבדו,
אבל על התלמיד חכם, [וכן על המלך, וכן על הכהן] מוטל להשתדל, לסגל גם הכתר שם טוב,
למטן שהתורה"ק, בל תכווה על ידיהם, על כן המליץ של גביהם, יעלה וישכון, גם הכתר שם טוב.
וכמ"ש

וכמ"ש ביומא (דף פ"ז ע"א) ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא קורא ושומע ומשמע ח"ח ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו כו', ראו כמה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אחפאר כו' וכעין זה במכלתא, שמגדיל עד מאוד, הכתר שם טוב, עד שדרש, בשמות (סימן ט"ו) כתוב כ"ו והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל מי שנושא ונותן בלמונה רוח הבריות נוחה הימנו ומעלי עליו כאלו קיים את כל התורה כולה. ע"ל כמ"ש בזמ"ר (פ"ד) שם טוב הוא המעשה כמה דתיק לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה כו' עיי"ש. וכן איתא בברכות (דף י"ז ע"א) תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים כו' עיי"ש. ע"כ הורה רבי שמעון, שעל בעלי הכתרים, לעמול, ולהשתדל, שהכתר שם טוב, יחובר ויוצמד לכתריהם. וא"ל הלא הכתוב ובני דוד כהנים היו, על כרחו, וכריחו, לדרוש ממנו, מדרש רבא, הנזכר. י"ל, שביאור הכתוב, כהתרגום יונתן בן עוזיאל שם, בשמואל (סוף סימן ח') ובני דוד רבבין הוו. שזודיענו, שנהנו בהכתר מלכות, ר"ל שגשאו משרות נכבדות: סוף דבר, הוכחנו ת"ל, שהכתר תורה, הוא הגדול מכולם, וא"כ הלא טובא משמע לנו, בהתייבות, וזקנים לא חגגו". שלא די לנו, שלא נשאו, פנים יפות ומאירות, להכתר כהונה, כי עוד הוסיפו סרה, שגם להכתר תורה, שהנהו, הגדול והנחמד מכולם, לא חגגו גם כן. ועל כן נגלו מעל אדמתם, ונחלקו ונפרדו בכל העולם, והעיקר לנו, בתוך תוכחתו, מעט נחם, שזכ"ל לא פסק מלהביט עלינו, בהשגחה פרטית, כנוכר, ודע, שלכן נעשו הכהנים, ותופשי התורה, יען וביען שפגעו בעצמם, בדכתיב בירמיה (סימן ב', כתוב ח') הכהנים לא אמרו איה ה'. וא"כ הלא בזה לבד, הכתר כהונה שזיד, מתנה נכונה מקונם. ותופשי התורה לא רדעו. וא"כ הלא הם בעצמם, חספו, הכתר תורה, שזכו להם, להשיג בעזר עושיהם. והרעים פגעו בי. הגיד לענין הכתר מלכות, שאף המלכים והשרים, שיש לאל ידם, לסול המסלה העולה בית אל, כי אין עלימו מורא ופחד בשר ודם, בז"ל פגעו ומרדו בה'. ולכן והנביאים נבאו בצעל ואחרי לא יועילו הלכו. שיען, שהשעה שחקה לנביאי הבעל אז, כי המלכים והשרים, עזרו בדיהם, להנביאים הרעים, ולהנביאים האלהיים, רדפו עד חרמה, והוכרחו להיות נמכרים, בעמרות, כידוע, שיראו ופחדו לנפשותם, דשכיחא הויקא, ע"כ אחרי לא יועילו הלכו, ונבאו ודברו בצעל, והתעו ובלעו את ישראל, לנאץ את קדוש ישראל. ודע שמהמכאובות, והיסורים שנסבול, נוכח ג' שלח מאס' ה' בנו, רק השגחת שכינתו, נעויה עלינו, ובזה נבין, מ"ש בביאה, (סימן ג', כתוב ג') אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום. ונקדים מ"ש בזמ"ר (דף נ"ט ע"ב) תנא אף גדול היה באותו היום שכל מקום שנתן בו עיניו ר"ל נשרף. ואיתא במכילתא שמות (סימן י"ד) כתוב ל"א וירא ישראל את היד הגדולה מיתות משונות מיתות חמורות זו מזו לפי שהביא עליהם כמה מיתות בים. וזה שניחמנו מיגוננו, שלא נעלנו חלילה, שהלא אך, כלומר מכות רעות, היודרות חדרי בטן, ישוב בנו. יהפוך ידו, כלומר במיתות משונות, ואיומות, נעשנו, כל הימים, כי הלא אין מספר, להאנסים, הישרים והתמימים, שנהרגו, על קדושת השם, ואם כן הלא מכל זה, יש מופת חותך, שלא מאס' בנו, ולא געל אותנו, לדבר הנמאס והמגועל, שאין נוגע בו כלל, רק קץ עלינו ה' אללנו, יען שחפץ בנו, ומכה לנו, ולהסיר סיגים ממנו, להרחיק הגיעול והתיעוב מאתנו, ולצרך וללכך, לקטר ולקדש, לנו, לו לעם כגולה. וראיה ראיה לדברינו ממ"ש בסוף מדרש איכה עה"כ כי אם מאוס מאסתנו וגו' אמר רש"ל אם מאוסה היא לית סבר ואם קיפיה היא לית סבר דכל מאן דכעים סופיה לאתרגיא. ומוכא ברבינו יונה ברכות בפרק אין עומדין דל"ה רבץ עבדי במתניתין וז"ל וכן מאי דכתיב כי אם מאוס מאסתנו אינה תוכחה שך ר"ל וכי מאוס מאסתנו קצפת עלינו כלומר לא סיתה השגחה כ"כ שלא תשוב אלינו ותמאוס אותנו כמו דבר המאוס שאין אדם רואה בו כלל אלא קצפת עלינו ומי שקוף חוזר ומתרגל. פירוש ולכן ירב להכותנו, למען שנהי נקיים, מרוב פשעינו. (כנוכר *).

ודע

(*) ויען שנתבאר עתה, במגילה זו, נבאר בזה, עוד ביאורים, על כתובים שונים, שביארנו, בעוה"ש, בימים ההם כתוב (בסימן ב', כתוב ט') שם, טעמו בלרץ שפרים אחד ושבר בריחים. ר"ל שבכריחים והמוטות, שפשו נפתחי השערים, להכניח, ולצרך, את השערים, אל החל והתומם, אחד ושבר, ולכן נגלו, כי האזורים נבאו, דרך פתחי השערים, שגפרו. והולכו מלכה ושריה בגוים. ויען שגלו מארץ ישראל. אין תורה. כמ"ש בספרי דברים (סימן ו' כתוב יב) ד"א כו' תגל זו א"י למה נקרא שם תגל ע"ש תגלן שנתוכה איזהו תגלן שנתוכה זו תורה שהיא כנ"א. וכמ"ש, ככ"ב (דף י"ב ע"א) אמר ר' אבהו דמן חיפא מיוס שחרב בית המקדש ניטל נבואה מן הכנאים ויתנה לתכמים אטו חכם לאו נביא הוא כתי קאמר אע"פ שניטלה מן הכנאים מן הכתמים לא ניטל. וזה הודיע לנו מקוננו, שיען שאין חכמת הכתובים, מיוס שנגלנו מארגנו, לכן גם נביאים, מואלי חזון, אין כתובים, כי הלא רק אלו חכמים מתוכמים נשארם האכזא, ומוולתם ניטלה, כנוכר: כתוב (בסימן ס' שם רתוב ס') יגענו. וכמ"ש רש"י ז"ל שם, וז"ל לאסוף ממון ונכסים. ולא כוונת לנו. יש לנבאר, במ"ש

במדרש

הקדמה

ודע שכאשר נדקה ורחמים, היה הפיזור והפירוד, ששעה לנו, ככה היה, נדקה ורחמים עזומים, המורכן, וכמ"ס במדרש רבי הנחומא (שמיני, סעיף ט') אמרו לו והרי כתיב והיה כאשר נלכדה ירושלים אמר להם אף היא אינה של ארה שבאותו היום נעלו ישראל איפופסין על עוונותיהם שכן כתיב חס עונך בת ציון לא יוסף להגלותך. וכמ"ס בויקהל (סעיף ט') שם מה למשכן שאם יתחייבו הרשעים יהא המשכן מתמשכן עליהם כו'. וכמ"ס בגיטין (דף פ"ה ט"א) אלא נדקה עשה הקב"ה על ישראל שגבלה גלות נדקיהו ועדיין גלות יבינה קיימת כו', אלא אמר שהקדים שתי שנים לנושנחם, וא"כ הלא מפורש, שבהפלה, כההשמה, היו בלדקה. ששפר כל חמתו על העמים והאזנים, והקדים לגלות אותנו, והפזירנו בכל קצוי ארץ. וזוהו נבין מ"ס בשלהי מכות שוב פסם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הזופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיא מצית קדשי הקדשים, והתחילו הן בזבין ורבי עקיבא מלחק, אמרו לו מפני מה אתה מלחק. אמר להם מפני מה אתם בזבים, אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועבשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה. אמר להן לכך אני מלחק, דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אלל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה שנבואתו של אוריה, באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש, בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו, ולכאורה יש להקשות בזה כמה וכמה קושיות. (א) איך מלא ר"ע שחוק פיו הקדוש, הלא מפורש בברכות (דף ל"א ט"א) א"ר יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ר"ל שמימי לא מלא שחוק פיו בעוה"ז מבי שמעה מר' יוחנן רביה, (ב) וכן קשה על ששחק בעת שמעו קול המונה של רומי כדמפורש שם. (ג) איך הביא רביה נבואת אוריה שהיא פורענות עזה, לנבואת זכריה שהיא נחמה נכונה. (ד) לשון הכתוב שמביא בגללכם ציון שדה תחרש, הלא משמע שלטובתם והנחתם, ציון נחרשה ונהרסה, ומה יתרין למו. (ה) מדוע ירא וחרד לפני קיום נבואת אוריה שנבואת זכריה כל התקיים חלילה. (ו) ואיך ידוע מביאת וקיום נבואת אוריה, שגם נבואת זכריה תבוא ותתקיים, הלא יוכל היות ששחם חלילה בנו. (ז) למה כפלו לשונם, עקיבא נחמתנו. והנה ליישב, השתי קושיות הראשונות, עלינו להקדים, מ"ס ברבנו יונה בברכות שם, בד"ה אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז כו' וז"ל שטעם הדבר מפני חורבן ביהמ"ק, אבל שלא בשעת חורבן מותר, ואין זה נכון, דא"כ לא היה לו לאמר בעוה"ז, אלא משחרב ביהמ"ק אסור לאדם שימלא שחוק פיו כו', ומדלא אמר הכי שמע' שאינו תלוי בחורבן, אלא אפילו בזמן ביהמ"ק, אמר שספור למלאות שחוק פיו בעוה"ז, בשום ענין. שהשמחה מרגילה את האדם שישחם המזוה כמו שאמרנו למעלה, ומאי דלמרינן אימתי ימלא שחוק פינו ולשונו רנה, בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, לא מפני המקדש בלבד אומר, אלא הכי קאמר אימתי ימלא שחוק פינו ותהיה השמחה מותרת, מומן שישעה עמנו נסים, ויושיענו, ואז באותו הזמן נשמח, כדי לגלות כפלאותיו ונבירותיו, ויאמרו הגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה ויראו בשמחתנו. ושמחה כזו היא שמחת הבורא, היא מזוה גדולה, משום פרסומי ניסא, ודומה לזה, מה שאמרו במדרש (שיר הש"ר פ"א) זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו הוי אומר בה'. כלומר אע"פ שזה היום הוא יו"ט, ונעשה לנו בו נסים ונפלאות, ואנו שמחים בהם, אפילו הכי עיקר השמחה אינה בעבור יום טוב, אלא בעבור ה', לפרסם את כל הגדולות, ואת כל הנוראות, שהוא עושה עמנו, עכ"ל (*):

במדרש קהלת (סימן ג') עיי"כ ראיית את הענין. איך איבז זה שיפוטו של ממון דאמר ר' יודן כשם ר' איבז אין אדם ואלו מן הסוג והלי תאותו בידו אלא אם את ליה מאכ בעי דיעבדון תרתי מאכ ומאלן דליה ליה תרתי מאכ בעי דיפכדון ארבעס. וכמ"ס בתמיד (דף ל"ב ע"ב) א"ל בגלגלת דעינא דכשרא דמא דלא שבע כו'. לכן אמר, שכל מה שיגענו, ואספנו יותר, לא הוצא לנו ביותר, שחסר לנו, יותר מקודם, שהלא כאשר בא יסתרין, הלא בא עמו, גם החסרון, נגדו, וא"כ הלא נגדל רק החסרון, והכן: כתוב (נכתוב י"ד שם) זקנים משער שנתו בחורים מנגינתם. ויש לבאר כי בשעת (דף ק"ט ע"ב) אמר רבי יודא לא חרבה ירושלים אלא כשכיל שבזיו כה ת"ח כו'. לכן אמר, במר רוחו, שנתלנו נכספס לזרים, וגו', וסירנו ירושלים נחרבה, ונהרסנו, יען, שזקנים. שנקו חכמה, כנוכר, משער שנתו, כי בחורים מנגינתם, שחקו עלימו. כדרך בלשון שם (בסימן ד', כתוב ס"ג) אני מנגינתם. ויתכן לבאר, שכתורים שברו אתהם, כהלשון שם, (נכתוב ס"ה) מנגת לכו, והכן. (*): וזוהו נבין דברי נעים ומרת ישראל בתהלים (סימן ט'). כתוב ב' ג' אודה ה' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך. אשמחה ואשגלס כך אומרם שמך עליון. ר"ל שאף שיוה"ט' בכל לבנו. שיספר ויודיע כל ניסיו ונפלאותיו. ויבאר

והנה אלל רבי עקיבא, היתה חזקה כל כך, השרשת האמונה, בנבואת זכריה הנביא, עד שנדמה ונחשב לו, כאלו כבר נראה, אל הפועל, וראה בעיניו, שנתקיימה לפניו, וא"כ הלא היטיב ר"ע עד מאד בהשחוק ששחק, כי שם ושמה בנפלאות וגבורות השי"ת להתנוסס ולפרסם הנס והישועה ושמהה אלהיית שמח, והבן. וא"כ הלא מיושבות השתי קושיות הראשונות. והנה נבואת אוריה הלא היתה גם כן, נחמה נכונה שבגללנו ולמענו לעזבתנו ולהנחתנו ליון נחרשה כשהם ששחק חמתו ומרונו אפו על עזיה ואבניה, וא"כ מיושבות הקושיא השלישית והרביעית, שאמנם גם נבואת אוריה, היא נחמה טובה ובגלל טובת ישראל נחרב בית אל. והנה טרם שראה בעליל שנתקיימה נבואת אוריה בפועל, ירא וחרד ר"ע שלא תתקיים חלילה נבואת זכריה שלפי גודל חטאם בכמות ובאיכות, נתחייבו ח"ו כליה בהחלט. ומתורגלת הקושיא החמישית. והנה נבואת אוריה זאת ברחמים עמומים בארצעה אופנים. הפן הראשון) שהגלה את גלות לדקיהו בהעת שנתקיימה ערך גלות יבניה. הפן השני) שהקדים גלותם, שנתים ולנושנתם. הפן השלישי) שהעיר כל חמתו על חומות ירושלים. הפן הרביעי) שהפיקם בכל העמים, למען שיתקיימו לעולמים. וא"כ הלא חזה ר"ע ונחזה עין בעין שחמלת השי"ת עלינו ולא געלנו חלילה, וא"כ הלא בידוע מכ"ז בלי ספק וקצתם שגם נבואת זכריה מתקיימת שאלשר אומתו, בעזה"ש תתקיים ככה, עוד ישבו וקיים וזקנותו בירושלים ומתורגלת הקושיא הששית ועל השנות לשונם, "עקיבא נחמתנו" מלבד שיש לאמר, שיען שנלחם בנחמותיו שתי פעמים כנזכר. לכן אמרו לו שתי פעמים להודיעו ששתיהן מלאו תשואות חן בעיניהם. יש עוד לאלוה מלין שהנה אף שנחם אתהם בארצעה פנים בתוכנם, רק שנים הם. א) שהורבן היה כדבר בעתו, רק לעובת ישראל, כנזכר. ב) שגם הפיזור, היה במדת רחמים, כנזכר. ועל שניהם הודו לו שהדק אחרו, ולכן שנו וכפלו לשונם ומתורגלת בעזה"ש, גם הקושיא השביעית האחרונה. יואל לנו מכל מ"ש שאמנם מדת גבורה ועוז נחזה גם בגלותנו מקיומנו גם באפריקא בין האומות האכזריות זה כמה. אולם בעינינו אין עינינו ראות מדת מלכותו שיעציר האגליים ויכירתו האלילים שבאפריקא. לכן תקנו לנו בית דינו של עורא הסופר הנקראים בשם אנשי כנסת הגדולה, שנתפלל בהימים הנוראים על יחוד שם שמים יתבדר ויתעלה בעגלא שיתוקן כל העולם בכבוד הוד מלכותו והדר הנהגתו. ונתבל את דברינו, שלכן יסדו שנתפלל תפלה זו בתוך הברכה השלישית, כמ"ש במגילה

וישמח מאד בהם ככ"ז עיקר ומרכזו בשנוי ושמחתו, היא רק בעבור ה', ולא בגלל שלותו, וכן אמר אשמהה ואפלה רק ואך כך אומרה שמך עליון. להכריזו ולפרסם כבוד שמך והדר מלכותך. שילחמ מזה, כמ"ש (בכתוב י"א) שם ויבטחו כך יודעי שמך, כי לא עזבת דורשיך ה'. וכן כתוב בישיעיה (סוף סימן י"ב) וזמרו ה'. רק למען שידוע כי גאות עשה ולמען שיהי מודעת זאת בכל הארץ להלי ודווי ויזבת ליון. לפרסם ולגלות בכל הארץ. כי גדול בקרבך קדוש ישראל. ולא בעבור לשמח עצמכם. וכן נזנה שם (בסימן כ"ה כתוב ט') ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וישיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישיעתו. ר"ל רק ואך בישיעת ה' לבדו ולא בעבור אומתו נושענו, כמ"ש בכתוב הקודם שם שבלע המות ממנו ומהה ה' דמעותיו, והסיר חרפת עמנו אפס שמחתנו תהיה בגלל שתתפרסם מלכותו בעולם. ויתכן לבאר, גם כמ"ש (בסימן ס"ב כתוב ט') שם. בכל צרתם לא יר וקריק לו בוא"ז שלו כניכולו לך צרת ישראל, וכמ"ש שכל מקום שגלו גלתם הכניעו עמכם, וע"כ גילו ושמחה בישיעתו, שנושעה שכינתו כבוד השגחתו, והבן. וכן נבלש שם (בסוף סימן ל"ה) ופדויו ה' ישובון. ואזי ובאל ליון ברנח ושמחת עולם על ראשם שאז תהי השמחה והרנח מותרת בשון ושמחה ושיגו. יען שאז יקוים בהם ונסו יגו ואתה, ולכן ישמחו ועללו לגלות ולהודיע נפלאות וגבורות השם, וכן כתוב (בסימן י"א כתוב י"א) שם ונרנע (בסימן כ"ב כתוב ח') קול אופיק נשאו קול יחדו ירננו. יען וזיעו כי המה. עין בעין יראו בשב ה' ליון וגו'. כי מהם ה' עמו באל ירושלים וגו' ומהם שם (בסימן ס"א כתוב י') שוב אנשים בה' תגל נפשי באלהי שמחתנו וגילנו תהי רק בעבור ה' לפרסם כבוד מלכותו ויקר גדולתו נגד כל הגוים וכאומרים. וכן יתבאר מ"ש בתהלים (סימן מ' כתוב י"א) וישובו ישמחו בך שמחתך ששננו ושמחתם תהי רק בעבור כבוד שמך, ואחרו תמיד יגלו ה' אלהי שמתוך שגל כל ישיעותיך ונפלאותיך יוכירו תמיד הדבור הגדול, יגלו ה' שלמען שיתגדל ויתעלה שם שמים ומדת מלכותו בעולם ויתקו וירננו ולא בגלל חלאתם ונפלתם ובסוף (סימן ס"ד) שם ישמח לזיק בה' ר"ל רק בעבור כבוד ה'. וזכרים (סימן ל"ו) שם שירי את ה' כי חדש וגו' בשיר מיום שישועתו הסיר תהי רק לבשר ישיעותו כניכולו, ולמען שתראה מלכותו בכל העמים כמ"ש (בכתוב ג') שם הפרו נגוים ככדו בכל העמים ונפלאותיו וגו'. וכמ"ש בריש (סימן ק"ה) שם סודו לה' קראו בשמו הדויע עמים עליונותי בגלל זאת שירו לו זמרו לו וגו' ישמח לב מבקשי ה'. רק בזמן שידברו עוז וסדר ה'. כמ"ש דרשו ה' ועזו וגו'. וכן נהג עמנו מלכנו דוד כמ"ש בריש סימן קכ"ב שם שמחתו באומרים לי בית ה' נלך וגו'. ר"ל ששמך רק בשמחה אלהיית ולא בשמחה עממית, וסמוכים אמתים, אמנם מלאתי לדברי בעזה"ש. כמ"ש רבי יוסע בן לוי במכות (ד"ז ע"ה) אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ט שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ועללה לרגל ושמחתו. הלא משורש שבעל אהבה עמנו וחיינו בעבור אהבת המקום שבינה שלמה בנו מוכן לשכחו. וכן שר (בסימן קמ"ט, כתוב ג') שם ישמח ישראל בעושי ששמחתם תהי אף למען כבוד עושיהם, בני ליון יגילו במלכם בגילתם תהי רק בגלל כבוד מלכם וקדוכם (ובכתוב ג' ד' ה') ויכלו שמו במחול בתוך וזכרו וזמרו לו. רק בעת שיפאר העם שפארנו עליו ויראה בו. כמ"ש כי רואה ה' בעמו ויפאר עמוס בישיעה. ואזי יעלנו חסידים בכבוד ירכנו על משכבותם, ושמחתו ששמחת כללות ישראל. ויש להבדיל עוד בענין זה, אולם אכמ"ל כי אין פס מקומו העיקרי, ואם יזכנו ה' נערוך בזה, מאמר מיוחד.

הקדמה

(ד"ע ע"ב) מגין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים, ומגין שאומרים גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז. ומגין שאומרים קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש כו'. יואל לנו מפורש שבהזכרה השניה הנקראת בשם גבורות נעמיר ונתפלל שעוזו יהי ככבוד, ובהשלישית הנקראת קדושת השם, נבקש שכבוד שמים יהי נא כבוד והדרת קודש, ולכן האריכו לנו תפלה זו שנשפך לבבנו כמים, ביום הזכרון, וביום הכפורים, על מיעוט כבוד מלכות שמים. ולזה נעמיר ונבקש תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך ואומתך על כל מה שבראת. שכולם יכירו ויראו עוזך ככבוד וגאון ומלכותך, וגבורתך תודע בכל התבל, ואז ייראו מפניך כל ברואיך ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם ותמים. כי אז יוכחו שאמנם כן הוא, כמו שידענו ה' אלהינו שגם השלשן לפניך. שכאשר ראה נראה שעוז בידך וגבורה בימיךך ושמך נורא על כל מה שבראת. מקיומנו בהגלות שאין לאל יד המלכים שבהפריקא לבלותנו. ככה נבין ונראה שגלוט אחד אחת על כל מעשיך וממליך מלכים הנך, אבל הנערים אשר במאראקא שהזכרנו הלא כל ידעו וכל יבינו לעת עתה. לכן נבקשך, ובכן תן כבוד ה' לעמך תהלה ליראיך ותקוה טובה לדורשיך ופתחון פה למיחלים לך. ואז בלי תפונה יעזבו הנזכרים את עצביהם, ויונחו את אליהם ויקבלו עול מלכותך עליהם, שיעטרוך ויכתרוך בכתר מלוכה. וכמ"ש בישעיה (סימן ו"א כתוב ע') כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. ועל ידי התמורה הזאת וגאולתנו ופדות נפשנו תותר השמחה לנו, כמ"ש למעלה ויהי שמחה לארצך וששון לעירך כו'. ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוו וחסידים ברנה יגילו. בשמחת שמים שזכו לחיות בנעוטים ה' את שכנית עוזו ויהוד שמו שמלכותו עלתה עד ראש המדרגות שכל הממשול ועולתה תתן פיה כו' וכעשן תעבור ותכלה מן הארץ, כי כל בני צר יקראו בשמך ויתעוררו להחזיק בך, כי יבינו שאתה לבדך אל עליון הנך ותמלוך אתה ה' לבדך על כל מעשיך כו' שמת מלכותך תתרום ותתעלה אז במעלה נעלה כי לך יאתה. וכן נכפול תפלתנו זו בברכת מלכויות אלהינו ואלהי אבותינו ר"ל כמ"ש במלכים א' (סימן ח' כתוב כ"ו) יהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו וגו' מלך על כל העולם כולו בכבודך. שמלכותך תהי נא ככבוד מכבוד ישראל. והשגא על כל הארץ ביקרך. שכולם יעו שכם אחד לעבדך ולכבדך וליראה את שמך וליקרך. והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך. ר"ל שכבוד עוזך כל יגלה על ידי שאי כבוד לנו. ואף על פי כן נתקיים בין כל השבטים אומות, אפס כל יושבי תבל יראו נא בעליל, שעוזך יורה ויופיע, בגאון והדר, ככבוד ויקר, על ידי שאתה לבדך, תמלוך בכבודך, מעולם ועד עולם, וגשש עתירתנו הערבה, בתפלת, "ומפני הטאיו", שבתפלת מוסף, וכבהמים הנוראים, כבהשגש רגלים, נעמיר, אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והשגא עלינו לעיני כל חי, שמלכותך עלינו תהי נא ככבוד הודך, שתתגשא ותתעלה בעליל לעיני כל חי, על ידי הרמת קרנו ככבוד וכמ"ש בשו"ס תהלים (סימן פ"ו) א"ר אחא ואומר להם הביאו אותם דרך כבוד ולא דרך בזיון וכו', וקרב פזוירנו מבין הגוים ונפולותינו כנס מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך, אז רק אז, ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם, שאז נתתן הרשות לנו לשמוח ולרין כמ"ש למעלה, וכן נאמר בכל תפלותינו שבשבתות ובמועדים. "ושמחנו בישועתך". וכן בהזכרה שלפני קריאת שמע אשר בתפלת השחר נעמיר "נגילה וגשמחה בישועתך". וכמ"ש בתהלים (ס"ב כ"ו) נרגנה בישועתך וגו'. שרק ואך, כשתבא בישועתך אלינו אז תותר ותרשה לנו תמלאות שחוק פינו וסירה ורנה לשוננו אבל לא קודם כמבואר בעזה"ש. וכן נתפלל שלם פעמים בכל יום ויום, ונזכירה גם במוסף יום הזכרון, על כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפלת עוזך, שכבוד עוזך יהי נא לצבי ולכבוד לגאון ולתפארת. להעביר הגלולים, ולהכרית האלילים מן הפראים החשובים המאראקיים שהזכרנו, ולתקן עולם במלכות שדי וכו', שתחזיקה עינינו ותכל נפשנו בישועתך. ולא בישועת עצמנו, כמ"ש למעלה, וכן מצינו בשמואל (א' ריש סימן ב'), ותתפלל חנה ותאמר עלך לבי בה', רק בעבור כבוד ה' אעלץ, רמה קרני בה' לבדו, ואף שאמנם רחב פי על אויבי. ככ"ו כי שמחתי בישועתך לבדה אבל לא בישועתנו ונזכרנו סלה, רק בעבור כבוד שמים שנתעלה שגראת התקין הגמור והנעלה שיכירו וידעו כל יושבי תבל וסובני ארץ, שאתה לבדך עליון על כל לשון, הנך, וכולהם, יכרעו ברך לך: **יִישׁ** לתת תגלית לזה, כמ"ש במדרש אככר, מובא בילקוט תשא (רמז שצ"ו) שאל אדריגוס לר' יהושע א"ל יש אדון לעולם, א"ל וכו' עולם של הפקר הוא, א"ל ומי ברא שמים וארץ, א"ל הקב"ה שנאמר בראשית ברא וגו', א"ל ולמה אינו נגלה ב' פעמים בשנה, כדי שיראו הבריות, ותהא אימתו עליהן, א"ל לפי שאין העולם יכול לעמוד בזיוו, שנאמר כי לא יראני האדם וחי, א"ל אם איך מראה אותי איני מאמינך, לחצי היום העמידו כנגד השמש, א"ל הסתכל בשמש ואת ראשו, א"ל ומי יכול להסתכל בשמש, א"ל ולא ישמעו אזניך, מה שפיק מדבר, ומה השמש שהוא אחד מאלף אלפים ורבוה רבון ממשמשין וממשמשין לפניו, אין כל ברירה יכולה להסתכל בו, הקב"ה שריו מלא כל העולם

הקדמה

העולם פאכ"ו. ואימתו הוא תגלה כבודו כשיאבדו אלילים מן העולם שנאמר והאלילים כליל יחלוק ואח"כ ונשגב ה' לבדו וגו'. ואומר ונגלה כבוד ה' וגו'. לכן תפלה שאבד, וישר, ויעביר, כל האלילים, כלה מן כל הארץ, ואז נראה עין בעין, התגלות והופעת הדר גאון עוזו והשגחת שכינתו, שיגלה בעליל כבוד הוד יקר מדת מלכותו (*):

בן נבין, במ"ש למעלה. מ"ש בזהלים (ס' מ"ו) כל העמים תקעו כף הרעיו לאלהים בקול רנה, שהתור האיסור הקדוש, ותוכלו להריע בקול רנה ולשחק ולשמוח, כי ה' עליון נורא, שבגלותו ראו ראינו רק נוראותיו כמבואר. עתה הנהו מלך גדול על כל הארץ שמלכותו תמשול בכל אפסי ארץ, וע"כ ידבר עמים תחתיו, ולאמים תחת רגליו, למען שיזנחו ויעזבו המאראקיים אלילים האלמים, ויעבדו את ה' אלהים חיים ויחלו פניו כמונו. ודע שדעת חז"ל שפזורנו בין כל העמים היה ג"כ, למען שנשרש האלילים מהם ויאמינו בה'. כמ"ש בפסחים (דפ"ו ע"ב) ואמר ר"א לא הגלה הקב"ה את ישראל כו'. ואנחנו נאמר מומור זה, לפני תקיעת שופר, למען שירחם בעל הרחמים עליו בזכות שנחכה למלכותו. וכמ"ש בפסיקתא שבעה היא מלפני שכל שחכה למלכותו אני בעמי מעיד בו לטובה, שנאמר לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד כו' עיי"ה, ואז יבחר לנו את נחלתנו וגו', ב"ב אכ"ר אמר ואמן הכותב בדמעות, מרוב רעות, ומהמון תלאות, ומגפה ליטעות, הנבאות, הבאות, מאלו הנפלאות:

נאום **משה חיים טריוואקס** מה"ס ראשית בכורי משה חיים חלק ראשון. נאד דמעות. ובינה לעתים החדש. ומיועד לרפום בעזה"ש ספרנו נחלת משה חיים שיכלבל בערך, "תרי"ג ביאורים על העתים שבקבלת בריש ס' ג". בדרך הביאורים שבארנו תהלה לאל בספרנו בינה לעתים החדש שהו"ל בהמאמר שקראנו שמו בינה לעתים. ותחת מכבש הרפום ספרנו רועי ישרון ועוד — תהלה להשי"ת — בכתובים.

מאמר מדרש נפלא שני

נשאלתי מהתורני המופלג מהר"ש נ"י, לבארו היסב "המדרש פליאה" שראה בפתיחת ספר "חתן סופר" הנקראת בשם "בניות ברמה" וז"ל המדרש "הרואה לידע תחיית המתים מן התורה יראה והנה מרים מזרעת כשל" עיי"ש מש"כ. תשובה. אמנם נפלא ונעלם הוא המדרש הזה בזהשקפה הראשונה. אבל כמדומה לי שמלאתי בעוה"ש חידתו הנשגבה בלבדו בראשית אופנים. הפן הראשון (מ"ש בפסחים (דף ס"ח ע"א) רבא רמי כתיב אני אמית ואחיה וכתיב מחלתי ואני ארפא השתא אחויי מחיי מרפא לא כ"ש אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחלתי ואני ארפא. ת"ר אני אמית ואחיה יכול מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחלתי ואני ארפא מה מכה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומרים אין תה"מ מן התורה. ועיין בספרנו "בינה לעתים החדש" (דף י"ג) למאמר תה"מ מן התורה. וכן יאלפנו גם המדרש הזה הרואה לדעת תחיית המתים מן התורה שאת האדם שמת אותו בעלמו יחיה הבורא, באחרית הימים ולא חלילה בדרך אשר העולם נוהג שמיתה בזה וחיים בזולתו. יראה והנה מרים מזרעת כשל. והיא בעלמה

(*) וחזן לדרכנו יתכן לפרש שלפנין התורה הקדושה נעתיב שירוש' כ'. ויפאר קרן תורתו המתוארת בתואר "פוח", כמ"ש בספרי ס' ברכה אמר להם ה' עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה שנאמר עמו עוז ותושי'. ועיין בזבחים (דקט"ז ע"א). וזכרונות בבל (ספרי רנ"א) רב הונא בשם ר' אחא עובדי הים פרוש אותו נחית בחסדך זו ג"ח נכלת בעוז זו תורה פדין היה העולם מתמוטט ואימתי נתכנס כשכחו אל נוס קדשך. ומקורו הוא במדרש שמואל (ס' כ"ו) יולא לנו מסורש עובדי הים תאלו להחורב בתואר "עז" על כן נזכיר בתפלותינו, שיהדר ויפאר נא, סעף המזכות והמסור את גאון עוז תורתנו הקדושה המושגת עד מאל בעו"ה בגלותנו, כמ"ש למעלה מהספרי ריש עקב, לכן נעתיב גם עליה שיעלה וירוס קרנך ככבוד ונתפארת. עוד יתכן לפרש שלפנין התפילין והשראת הסכינה נעתיב מתעתיב לבבנו. וכמ"ש בברכות (ד"ו ע"א) ונזכר עוזו אלו תפילין שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ומנין שהתפילין עוז הם לישאל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שנברא. והמסכתא ז"ל כתב שם, בנ"ה מנין כו'. וז"ל אבל אני רואה בו קרוב לשפוט כי מלות מנין תפילין, היא שיש לנו להיות דכתיב בו יתברך והנחתן עלינו היא משרה שכינה עלינו בשמו כו'. לכן תפילין לה' שיושיע נא עלינו כמות מלות תפילין, הנקראין בשם "פוח" כמזכר ביקר תפארת גדולת שכינתו ובהדר גאון כבוד מלכותו

נאספה מזרעתה ובשרה שב כבשר קטן ונטהרה. וא"כ הלא נחזה מפורש שמכה ורפואה באחד הן, וא"כ הלא נשכיל ונבין שגם מיתה וחיים באדם אחד, ר"ל שהמתים יחיה הקב"ה צעת קץ הימין, וא"כ הלא מפורש יוצא לנו מדרשתו זו שתהה"מ היא מה"ת. הפן השני) כמ"ש בסנהדרין (דל"א ע"ב) ר"ל רמי כתיב גם עור ופסה הרה ויולדת יחדו, וכתיב אז ידלג כאל פסח ותרון לשון אלס כי נבקטו במדבר מים ונהלים בערבה הא כיצד עומדין במומן ומתרפאין. וכמ"ש לקמן שם רבא רמי כתיב אני אמות ואחיה וכתיב מחלתי ואני ארפא, אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחלתי ואני ארפא. וכן היא גם דעת המדרש הנוכח הרואה לדעת תהה"מ מה"ת, שהמתים שיחיה באחרית הימים, יחיים יברואם ויחלימם ממומם. אחרי כן ברחמיו העלומים יראה, והנה מרים מזרעת כשלג, והיא נרפאה ממומה, ר"ל שנאספה מזרעתה. ככה ירפא את מומי השוכני עפר שהחיה שיפקחו עיני העורים וידלגו כאל החגרים, וירונו האלמים. וכמ"ש בתנחומא ויגש (סעיף ח') אמר הקב"ה יעמדו כמו שהלכו ואח"כ אני מרפא אותן ועיין מ"ש ע"ז בהקדמת ים התלמוד ועיין בריש תענית. הפן השלישי) כמ"ש בנדרים (דף ס"ד ע"ב) ארבעה השוכים כמתים כו' ומזרע. וכמ"ש בחי"ן (דל"ז ע"ב) כדאמר ר' יוחנן שרפא זרעת נעמן שהיא שקולה כמת שנאמר אל נא תחי כמת. וכן ידרוש הרואה לדעת תהה"מ מה"ת. שהמתים יחיו ויקומו, יראה והנה מרים מזרעת כשלג שנחשבת גם היא כמתה כמבואר. ואעפ"כ נהיתה ונרפאה ע"י שנסגרה שבעת ימים, ואף שאין אצחנה טבינים עד מה בשכלנו הנגבל, איך הועילה לה הסגירה לרפאותה מזרעתה. אבל בכ"ז הלא ראו כולהם בחושיהם שנאספה מזרעתה ונחיתה על ידי הסגירה שזיה ה' והצביה שחזר תאסף. ככה גם השוכני עפר יהיה כמת הרחמים באחרית הימים, ואף שכל נוכח להבין, הענין הגדול והנורא הזה בצינתנו הקלה הקטנה והדלה. בכ"ז עלינו להאמין באמונת אומן, שלעת קץ הימין יחזיר וישיב אל עליון הנשמות העליונות לפגרים מתים. ועיין היטב במורה נבוכים (ח"ב פ"ז) ובספרנו 'ראשית בכורי משה הייס' ח"ר (ד"כ ע"ב) וכע"ז באיכה רבה (פ"ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. א"ר אלכסנדרו על שאתה מחדשנו בכל צוקר וצוקר אני יודעין שאמונתך רבה לתחיית המתים. וא"כ הלא תבין בטוב טעם דבריו אלה. ודע שבמ"ש בעור הצורה נפתח לנו שערי אורה להבין על צוריה הברייתא שהזכרנו, שלכאורה קשה איך תלמוד דבר גדול ונורא מדבר קטן ומזער, ר"ל ממה שיצירא וירפא החולה שהכה על תהה"מ. אבל לפ"ד מיושבת היטב שגם הברייתא לומדת ג"כ ממרים כהמדרש תמוה הנזכר. ולא מחוולג פשוט שיקום מחליו. וביאורה מה מכה ורפואה באחד, כמ"ש במרים שנחשבת גם כן למתה כמבואר. וא"כ הלא גם רפואתה דומה ג"כ לתחיית המתים, לכן בשום שכל תוכל לתמוד ממנה, גם לענין הנס הנפלא והנורא. ר"ל לענין תהה"מ והבן. הפן הרביעי) כמ"ש בסוף חולין ובכ"ז שבר מצוה כהאי עמלמ ליכא כו'. למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימך בעולם שכולו ארוך. וכן יורונו בעל המדרש הרואה לידע תהה"מ מה"ת שבעולם התחיה יצאו הנדיקים הגמורים על שכרם העיקרי שסגלו להם יראה, והנה מרים מזרעת כשלג שנענשה ונתיסרה כל כך על עזירה קלה כזו. כמ"ש בספרי במדבר (ריש סימן י"ב) והרי דברים ק"ו ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובינה לבין עממה כך נענשה כו'. ולא הועילו לה כל מעשיה הטובים שתגלל מן העושה. וא"כ הלא נוכח שלהרשעים יתן יסורים מרים כרשעתם כשיחיה וירכיב גויחתם ונשמתם יחדו. כמ"ש בסנהדרין (דל"א ע"ב) מרכיב חיגר על גבי הסומא עייש"ה ונראה בעליל שהנדיקים הנכונים והטובים יקבלו מתן שכרם בטוב ובנעימים בהעולם שכולו טוב ונעים. וה' ישים נא חלקנו בתוכם, אכ"ר. ועיין באותיות דר"ע עה"כ נר ה' נשמת אדם ותבין את דברי:

הרוש"ת בלוי"נ משה חיים טריוואקס.

איתא ביומא (דע"ד ע"ב) אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה, שנאמר טוב מראה עינים מהלך נפש. ובתוספות ישנים שם בד"ה טוב. וז"ל הילכך צריך לזוהר מאד ממנה. והנה על המאמר הנפלא והנעלה הלזה כבר פערנו פיהם לבלי חוק כל הדוברים עתק על דברי חז"ל. והנהו מגניבתם תמיד בשאלם מרה היתכן! שמחשבה רעה גרועה וחמורה מלהוציאה כפועל, ר"ל מעשייה ועלי לחקנו ולהדרו [כיד ה' הטובה עלי והשאיר לי מקום נכבד ונעלה להתגדר בו]. ימן שהפליא עמדי העושה נפלאות שהחלימני מהחלה העזה והמסוכנת שנחלית לי ל"ע וכל הרופאים המומחים אמרו

אחריו נואש ל"ע וה' ברחמיו הרבים רפאני וסעדני. ע"כ עלי להראות בעליל זיו זהרו, וכמ"ש בשבת (דל"ג ע"ב) אמר הוואיל ואיתרחיש ניסא חיובל אחקין מילתא כו' ונבארו בשני אופנים בעוה"ש"ת, וכן נראה שבבבלי, וירושלמי, ומדרשים יסכימו מפורש למאמרו הנעים הזה. וזה החלי בעור אלי ה' חילי צורי וגואלי מגני ומצילי. הפן הראשון נבארו במש"כ הרמב"ם ז"ל בספרו הנחמד "מורה נבוכים" (חלק שלישי פרק ח') ומונח בספרנו ח"ר שהו"ל (בדף ו' ע"א) בהערותיו הראשונה למאמר "ארחות חיים". וז"ל כבר ידעת אמרם הרהורי עבירה קשין מעבירה, ולי בפירושו פירוש נפלא מאד והוא, שהאדם בשמירה אמנם ימרה מזל המקרים הנמשכים אחר החומר שלו, כמו שבארתי שהאדם לא יעשה מרי רק בזהמיותו, אבל המחשבה היא מסגולות האדם הנמשכים אחר צורתו וכשהשוב במרי ובעבירה ימרה נכבד בשני חלקיו, ואין חטא מי שעבר והעביר עבד סכל, כחטא מי שהעביר בן חורין חשוב, כי זאת האורה האנושית וכל סגולותיה וכל כחותיה א"ל להשתמש בהן, אלא במה שהן ראויין לו להתדבק בעליונים לא לרדת להשיג השפל וכבר ידעת כו' וכל מי שישתמש במחשבתו כו' כבר לקח הטובה אשר גמלו השם אותה והשתמש בה ונעזר בה במרי הגומל אותו ועובר על מצותיה ויהיה כמו שנאמר בהם וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבשל, עכ"ל הובא. ויאל לנו מפורש מדברי הנשר הגדול שהעקנו, שאמנם הרהור הגהו חמור וגרוע ממעשה, יען שיסכל ויעמטס בו, זכות סכלו. ולזה המסיל חטא מחשבי, ר"ל הרהורי עבירה למי שנאשם על שהעביר בן חורין חשוב וכבד וחטא מעשיו להנאשם על שהעביר עבד חיובי וסכלי. וא"כ הלא כתפוחי זהב במשכיות כסף המה דברי ר"ל הנזכרים, שאמנם האדם מחוייב להיות זהיר וזריז ממראה עינים כלומר מהרהורי עבירה יותר ויותר, ממהלך נפש כלומר ממעשה, כמבואר בעוה"ש"ת. ויש לאל ידנו לתכל את דברינו במ"ש בהערותינו לדיואן רבי יהודה הלוי זוק"ל, הרשומות לספרנו, בינה לעתים החדש"ן לשר כ"ב טור נ"ג בדיואן שס. דע כי בלבד ועיך מעין למצואי וזוניך. והערנו שם כבזה"ל, והכנס המו"ל כתב ע"י, וז"ל עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה עכ"ל. והנה מקורו הוא בירושלמי ברכות (פ"א ה"ה) לא תנאף לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ח"ר לוי ליבא ועינא תרין סרסורי דעבירה, כתיב תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תאורנה, אמר הקב"ה אי יחבת לי לבך ועיך אלא ידע דלת לי. וא"כ הלא הנוסחא האמיתית היא ליבא ועינא, כי הלא הסדר הזה כתוב בהכתוב שמוכר. והנה עתה מצאתי שבינוני ת"ל להספרי סוף שלח (סוף סימן ט"ו) ד"א ולא תתורו אחרי לבבכם מגיד שהעינים הולכים אחר הלב אחרי העינים אמרת וכי לא יש סומא שמושה כל תועבות שבעולם הא מה ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם מגיד שהעינים הולכים אחר הלב. הלא נחזה בעליל שדעתם שצוירי התאווה יקדמו לסלול מסלה בלב המתאווה, ואז יתורו העינים אחריהם, ואחרי כן יזנה, וכמ"ש בהכתוב, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, יען ובינן שמהם יצאח ויפנה ראש ולענה, אשר אחס זונים אחריהם בלי תפונה. אחרי שובי מצאתי שהלך עם ההכס הנזכר יען שהוא העתיק לשונו בטח מבמ"ר (פרשת נשא) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תאורנה, מה ראה הקב"ה לשאל מישאל הלב והעינים לפי שהעבירה תלויה בהם הה"ד ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה אינון כו' העינים ראוות והלב מהרהר. וא"כ הלא מפורש בגירסתו הנזכרת, אבל עתה קשה לכאורה קושיא עמומה שרמי דספרי אדמדרש. ויש ליישב שמ"ש העינים ראוות והלב מהרהר, ר"ל שהעינים ראוות ומסתכלות בעת שהלב מהרהר קודם וכמ"ש בספרי. ומ"ש עינא ולבא, הוא יען שפתח במה דסליק הכתוב, אבל ביאור כוונתו הוא ג"כ כמ"ש. ועי"ל שפתח בהעינים יען שהן הנה המסיימין והגומרין כנזכר. אבל אין חולק עם הספרי כי סומא יוכיח ששית הספרי היא האמיתית. וכן הגירסא בתנחומא (סוף שלח) ולא תתורו אחרי לבבכם הלב והעינים הן סרסורין לגוף שהן מונים את הגוף כו'. ר"ל שהלב יקדם להרהר כמ"ש בספרי. אבל קשה לי ממ"ש (בברייתא דמסכת כלת) אל תכל העינים שאין מכשולן אלא בעינים שכן אתה מוצא עזא ועזאל לא נכשלו אלא בעיניהם שנאמר וייראו בני האלהים את צנות האדם. וי"ל שתולה כל העבירה על שם גומרה שיען העינים הנהגורין כנזכר, לכן תולה בהן לבדן כל החטא כנזכר. ויאל לנו מפורש מכל מ"ש שבבהתורה שבכתב בבהתורה שבעל פה, מזהרנו על ההסתכלות וההרהור ביותר יען כי באם יפרוץ האדם חלילה גדר ההרהור, יבא חלילה וחלילה בטח אחריו לירי מעשה כמבואר. לכן הזהיר אותנו גם ר"ל על ההרהור עד מאד והודיענו שהנהו חמור ממעשה לבדו. יען שמתוך ההרהור יכשל בלי תפונה גם במעשה וכמ"ש בגדרים (ד"כ ע"א) ואל תרבה שיחה עם האשה סוסף לבוא לירי ניאוף, רבי אחא בר' יאשיה אומר כל האופה בנשים סופו בא לירי עבירה, הלא כתוב בפירוש שבינוני שהוא אופה ומסתכל בנשים בהחלט, שלכסוף יבוא לירי מעשה רע כנזכר. וכמ"ש במסכת ד"א זוטא (פ"ו) תחלת עבירה הרהור הלב, הלא הורונו שני ענינים. א) שעבירה תבוא בטח על ידי ההרהור. ב) שהרהור חמור, יען שהנהו לבדו עבירה, כמ"ש מפורש בהערותינו הנזכרת למאמרו "ארחות חיים" וכמ"ש למעלה וכמ"ש (במסכת

כלה) כל המסתכל באשה בכונה כאלו בא עליה. וכמ"ס בוי"ר (פכ"ג) אמר רשב"ל כל מי שהוא נושא בגופו נקרא נושא מצינו שאפילו הנושא בעיניו נקרא נושא מ"ט ועין נושא שמרה נשף וגו'. וא"כ הלא ההסתכלות וההרהור הן עבירה חמורה והמן יכשל גם במעשה, אבל בלעדיו לא היה עובר. כי אם אין תחלה הלא גם תכלה אין. וכמ"ס בסנהדרין (דף ק"ז ע"א) אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון וכשל. ואם ארז אדיר רם וגשא כנענים זמרות ישראל, נכשל בנסיונו שיטן שהשי"ת הודיעהו שבדבר ערוה ינסהו כמפורש שם, דמה והרהר בלי הפגנות תחבולות גדולות איך שילל וימלט. אבל מתוך הרהורו נגזר ובא לידי המעשה שנכשל. וא"כ הלא נכד נכדו של ק"ו שאין לא ידיו איזוני קיר להתגבר על יצרים הרע, מלהכשל ולבוא לידי מעשה רע, אם יצרים גררם והביאם שמחשבות לבדם ייהררו, וא"כ הלא יהפך בכפלים האדם הזה בהרהור ובמעשה חלילה, ע"כ על האדם לזכור תמיד שיהי נזהר עד מאד לשמור ולנזור גדר ההרהור כמ"ס בת"ש שהבאנו למעלה. ואז ינצל להמלט גם ממעשה. ודע שגם המורים הטעורים. אמנם והורו ג"כ על דבר זה. וכמ"ס בשיר השירים רבה רבי מנחם כסם ר' יעקב אמר, אם באת אשה לפניך לבחור"ד לשאול לך על כתמה ועל נדתה תהא רואה אותה כאלו שאלת מירכך, ואל תתן עיניך בה ותפחד מדינה של גיהנם. ויש לתבול את דבריו במ"ס בסוכה (דף נ"ב ע"א) אמר אבוי אי מאן דמני לי הוה לא הוה מצי לאוקומי נפשיה חול תלא נפשיה כפיבורא דשא ומטער אתא הוא סבא תנא ליה כל הגדול מחבירו יצור גדול הימנו. ואמ"ס אבוי קודם שם ובתלמודי הכמים יותר מכולם. ואולי כן כונת הכתוב בקהלת (סוף סימן א') כי ברוב הכמה רב כעס ויוסף דעת ויוסף מכאוב. ועיין בב"ר (פי"ט) כן אעירך שיש לחזק עוד את ההלכות שזיכת הספרי היא העקרית והנכונה וכמ"ס מופת חותך מעור וכמ"ס למעלה ושכן מנחם סמוכים מאותיות דר"ע (אות ל') אל חיקרי למד אלא "לב מבין דעת" מלמד ששקול הלב כנגד כל האברים כו', לפיכך אין הקב"ה גופה אלא ללב שנאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. וממדרש שו"ס תהלים (סימן י"ג) אלא העינים הולכות אחר הלב (ובסימן קי"ט) שם בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממנותיך, הלב הזה הוא מכניס לגדיקים לנן עדן. פירוש שעל ידי שכל יחשבו וכל ייהררו בלבבם הרהורים רעים הלא כל יחשאו. כי כל יבאזו לידי מעשה כמבואר. לכן יבאזו לנן עדן, ולכן של רשעים מורידים לגיהנם. שטן שכלבבם הרהרו ודימו הרהורי עומאה תמיד הלא נטמאו במעשים רעים ומרים כמ"ס ש"ע"כ ירדו לני ין הנס, וכה"א הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו, הנה עבדי ישתו ואתם תלמאו, הנה עבדי ירונו מסוב לב ואתם תנעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו, וכן היה דוד אומר לשלמה בנו, ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם כי כל לבבות דורש ה' וכו'. וא"כ הלא מפורש יוצא לנו, מכל אלה הפנינים שהזכרנו בעוה"ש"ת. שאמנם הלב הוא הגורם התובני והעיקרי לתחלת העבירה שיעבור האדם רחמא לילן. הפן השני) נבארו במ"ס בב"ק (דף ע"ט ע"ב) ובכמה מקומות במדרשים, שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בנגב יותר מבגזלן אמר להן זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כביכול עשה עין של מעה כבילו אינה רואה ואוזן של מעה כבילו אינה שומעת שנאמר הוי המעמיקים מה' לסתיר עלה והיה במהשך מעשיהם וגו' ובתיב ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, ובתיב כי אמרו עוב ה' את הארץ ואין ה' ראה. אר"מ משלו משל משום רבן גמליאל למה הדבר דומה לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך איזה מהן עושה מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. וכעין זה מצינו בסנהדרין (דף ק"ג ע"ב) אמר לכן הקב"ה בכבודי לא מחייתם על כבודי של בשר ודם מחייתם. יוצא לנו מכ"ז שלכן גרע והמור דין הגנב מדין הגזלן. יען שהגזלן כיבד למאמר רק את הפעד כקונו ולא יותר, ר"ל שלא פחד מפני בני אדם שנעולס כדרך שאל חרם מלפני כבוד אדון טולם. אבל הגנב הלא יכבד להעבד, יותר מן הקונה הכל ב"ה שהוא יחסור בתים במסתרים בחשך ושלטה, למען שלא יראוהו בני אדם קרולו בשר ודם. ועל כבוד קונו כל יום שכל יבין וכל ישים אל לבבו איך יעזי פנים נגד פני עליון, שלגד ה' הלא הנהו תמיד כחשכה כאורה ואיך יפגע וימרד בו יתברך נגד פניו, אם נגד פני בני אדם יבוש ויכלם מלפשות רע. ואיך זה ירע ואיך ימרה נגד פני הבורא הגבור והגורא, ע"כ החמירה תורה בעונש הגנב יותר מבעונש הגזלן. וא"כ הלא באמת ובתמים, אמר ר"ל טוב מראה עינים באשה יותר מבגופו של מעשה. יען שבאם יחטא חלילה במעשה רע הלא יהיה למאמר כבוד אנשים לכבוד הבורא יתברך ויתעלה, שכשם שאין לו בושא וכלמה מפני עיני הבריות, ככה אין לו יראה מפני עין של מעלה הוא הבורא הכל ב"ה, הזופה ויודע הכל. אבל אם הטא ואשם בהרהור חלילה, הלא ימרה רק ואך בה' לבדו היודע כל תעלומות ופסוקות ויורי מחשבות לבב אנוש וגופה כל אשר הן אדם יעבור

ואיתא בתוספות שם ד"ה אותו כו'. וז"ל וזו היתה החנופה שמלך בורע שלא כדין תורה והודו לו והמיוקין בכך נהי שלא יכלו למחות היה להן לשחק ולא להמיוקין וזה עונש החנופה בדבר

עבירה

(*) ולדעתי בגלל זה פגלו ישראל ביד הרומאים. ונקדים מה שידוע לכל היודע עד מה דכדרי הימים ההם שלאגריסם המליכו הרומאים כהשגחת ה'. וכן עזרו הרומאים כהורכוסם לגדו בלויאלי תליו כל הימים, כדמוכת בכמה מקומות כש"ם וכדמפורסם ביוספון להרומאים ולכן התניפו לו בני ישראל יפן שיראו וחרדו מפני חמת הרומאים ונתפחדו יפן שכל יקחמו כנו בגלל. וא"כ הלא תמוס לו ונחשבה שחפיו להרומאים, ויתראו כחשם שם ואמר רבי אלעזר כל הפחית' לחפיו (ובע"י איתא לרשב"י) סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו ואם אינו נופל ביד בניו נופל ביד בנו, ובאמר ויארר רבימא הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריו, ובתיב ויהי כהא בער בנימין וסם כפל פקודות ושמא לראייה בן שלמים בן חנניה ויתפש את ירמיה הנביא לאמר אל הכשדים הלא נופל ואמר ירמיה שקר אינו נופל אל הכשדים וגומר, ובתיב ויתפש ירמיהו ויבואהו אל הכשדים, ואל הלא הגיע לשואלי ישראל לנפול ביד הרומאים על התנופה שהגפו להם, כמזכר. וכן הגיע למו ההפלה ובגלות בגלל זאת, כח"ש שם (דח"כ מ"א) ואמר רבי אלעזר כל ערס שיש בה תנופה לסוף גולה, כתיב הלא כי ערת חקך גלמוד וזכרתי את ואמרת כדכרך מ' ילד ל' אל חל ואני שכולם וגלומים וגומר. ולכן ברחקתו כחשם אדמתו, וכן אזהרתי.

עבירה בתאורה ר"ל. (ב) אם יחשוב אדם לעבור עבירה וכמ"ס חז"ל (בקידושין ל"ט), ודלמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מזרפה למעשה יע"ש פרש"י ודלמא כו', ומשי מחשבה רעה ומעשה לא עשה אין הקב"ה מזרפה למעשה. והנה הכונה של מהרהר בעבירה היינו שחשב בדעתו לעשות איזה עבירה, אולם אין בכלל זה הרהורי עבירה של תאוה, כי בזה ע"ס הרהור הוא עבירה, וע"ז אין שייך כלל אין הקב"ה מזרפה למעשה וכבר אמרו ונשמרתם שלא ירהר אדם ביום כו' ועכ"פ שניהם בכלל הרהורי עבירה. ובה מיושב ספיר הרהורי עבירה שקשין מעבירה הוא הרהורי תאוה ר"ל. וזה חמור יותר כמ"ס הרמב"ם ז"ל. אולם הרהורי עבירה מעיין זה שחשב אדם לעבור עבירה ח"ו כי הקב"ה אין מזרפה למעשה, בכ"ז לא יפנה אדם בהרהורים רעים, כי הרהור מביא לידי מעשה, והיינו הך הנזכר בלואת ר"א הגדול, עכ"ל בעיני זה. והנה אחר העיון שצטי וראיתי שיש לאל ידי לתת עוד תירוץ נכון בעוה"שית. כי לפי פירוש רש"י ז"ל ביומא (דכ"ט ע"א) בד"ה הרהורי עבירה. וז"ל תאות נשים קשים להכחיש את בשרו יותר מגופו של מעשה. א"כ הלא ר"נ מוהיר לאדם, רק בדרך ענה טובה שכל יכחיש, וכל ירזה את בשר גופו על ידי ההרהור, כי הוא יענה וידלדל אותו יותר מהמעשה בעלמו. ומדרש"י ז"ל העתיק לשון ר"ל תיבה בתיבה. אדמה שיגלה לנו בזה שיבאר כן, גם את דברי ר"ל הנזכרים, וע"כ לא פירש לנו כלום על דברי ר"ל במקומם. ומ"ס ציבמות שהבאנו למעלה בד"ה מן החטא, וז"ל הרהור עבירה הזכיר אותו ג"כ בשביל שהוא יכחיש וידלדל ביותר כמבואר, א"כ הלא אין כאן לפי שיטתו שום מקום לקושייתי. ואולי ביאר רש"י ז"ל כן בגלל שהרגיש טובה בקושיא זו וע"כ לענין העונש אמנם יודה שהעונש בעד המעשה הנהו חמור ורב מהעונש שבעד ההרהור והמחשבה. רק שההרהור יקלל וירע ביותר כחרכות לבשר כמ"ס. ולפי שיטת הרמב"ם ז"ל ולפי שיטתו בבאורו שהזכרנו, יש ג"כ ליישב בד"ה בהקדמס מ"ס בב"ק (דף ק"ז ע"א) והאמר מר גדול לימוד תורה שהלימוד מביא לידי מעשה כו' ובתוספות שם בד"ה והאמר מר כו'. וז"ל פ' בקוב"א אלמא מעשה עדיף (ובמ"ס שיבאר כן, גם את דברי ר"א הגדול בלואותיו שמעשה גדול מהרהור. לענין העונש כמ"ס) וקשה לר"ת לדרבנה מהכא דייק ספ"ק דקידושין לימוד גדול ממעשה גבי זקנים שהיו מסובין בעליית בית נתנה בלוד ונשאלה שאילה זו בפניהם לימוד גדול או מעשה גדול שגטו כולם ואמרו לימוד גדול שמביא לידי מעשה כו' עיי"ש. ובשאלות דרב אחאי גאון כו' ל"ג קיים אמרינן לימד לא אמרינן אלל גרם ומנה תפלין והדר אמר לן ותו לא ופריך גמרא והיאך הוה מנה תפלין תחלה קודם שהיה אומר להם השמעתתא והלא לימוד גדול ממעשה כו'. ויאל לנו מפורש שדעת רבינו תם ז"ל כדעת רב אחאי גאון ז"ל לבאר שלימוד הנהו גדול ממעשה. כי יען שלא יתכן שיעשה אדם לא לימוד דעה להבין ולדעת מה עליו לקרב ולעשות וממה לרחק להלך ולסור מעשות. א"כ הלא אין הויה ומציאות כלל למעשה בלי לימוד, לכן הודו כולם כאחד ואמרו, שאמנם לימוד הנהו גדול ורב ממעשה. ועוד שהלא בלואות שעה שלומד יקיים וישמור גם כן שיעשה ויקיים המ"ע וכל יעבור על המצות ל"ת כדמפורס ביומא (ד"ע ע"ב) אמר רבא השח שחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת עם ולא בדברים אחרים רב אחא בר יעקב אמר עובר בלאו שנאמר כל הדברים יגיעו לא וכל איש לדבר. ועל כן הגדילו הלימוד מהמעשה שבלבד שהלימוד בעלמו, הנהו מצוה רבה ומצוינה כמבואר שבר מצוה מצוה, שמייעו ומביאו גם לידי מעשה וקיום כל המצות שבהלימוד כהמעשה יהיה אללו אחים תואמים יחדו, וא"כ הלא מצות הלימוד היא באמת מצוה כפולה ומכופלת כנזכר. וא"כ הלא יש לאל ידנו לבאר היטב כן, גם את דברי ר"א הגדול הנ"ל, כי הרהור מלבד שהוא בעל עבירה חמורה ונורא כמבואר, שבר עבירה עבירה שגורר ומכשיל לבוא גם לידי מעשה רע ר"ל, כמ"ס שיחטא בכפלים והמעשה רע הזה יגרהו לידי יתר מעשים רעים ומרים עד שיבא לידי כפירה גמורה ר"ל, וכמ"ס בשבת (דף ק"ה ע"ב) שכן אומנתו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו עבוד עבודת גלולים והולך ועובד כו' עיי"ש. וא"כ הלא עבירה כפולה ומכופלת בידו, ע"כ הסכימו כולם שאמנם חמורה ורעה היא עבירת ההרהור מעבירת המעשה כמו שהוכחנו בעוה"ת, וא"כ הלא מיושבת היטב, גם שיטת הרמב"ם ז"ל, וכן נכונה שיטתנו בהשני תירוץ שכתבנו למעלה ודוק. ודע שיש להביא ראיות רבות נכחות וטובות שכן הוא באמת דעת הרמב"ם ז"ל ושיטתו שלימוד הוא גדול ורב ממעשה וכן שהרהור עבירה רע מהמעשה כמ"ס. ממ"ס בהלכות תלמוד תורה (פ"א ה"ג) והוא באולי כלשון הספרי עקב (ס"א כתוב י"ג) מגיד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה כו' והכן. וז"ל וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד וס"ס (כפ"ג ה"ג) וז"ל אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום. הלא מפורשת דעתו ושיטתו שתלמוד קודם וגדול ממעשה. וכן לענין ההרהור מצינו בהלכות

איסורי ביאה (פכ"א ה"ב) וז"ל. ואסור לאדם לקרוץ בידי וזכרנו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות או לשחוק עמה או להקל ראש ואפילו להריות בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור ומכין למתכין בדבר זה מכת מדרות. וא"כ הלא רע החומר מהעשה שגלוקה גם על ההבטת ביפיה או על ההרחה אם הריח הבשמים שעליה אף שלא נגע בה. יען כי אף בלי נגיעה בה יחטא ג"כ בהרהור הלז, וכן ייעץ עלה נכונה, איך שיסמור האדם את נפשו לכל יבא לידי הרהור. וז"ל שם (פכ"א ה"ט) וכן אסור לאדם שיקפה עיניו לדעת, או יביא עיניו לידי הרהור אלא אם יבא לו הרהור יסייע לבו מדברי הבאי לדברי תורה שהיא אילת אהבים ויעלת חן. וכ"כ בשלהי הלכות איסורי ביאה, וז"ל גדולה מכל זאת אמרו יפנה עיניו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן, דדיה ירווך בכל עת, באהבתה תשגה תמיד הלא יש לאמר מכ"ז שנס דעתו שהרהור הוא גרע וחומר ממעשה. שכאשר סבר שהתמודד גדול ממעשה ככה סבר שהרהור קשה ממעשה, וכמ"ש במו"ל שהתקנות למעלה. ועיין במאמרנו "ארחות חיים" שבהחלק הראשון, שהו"ל. וא"ת הלא לענין דבר ערוה, איך עונשין על ההורח כמעשה כעל הרהור ע"ג, כדמפורש בקידושין (דף ל"ט ע"ב) ודלמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מזרפה למעשה ודלמא מהרהר בעבדות כוכבים הוה וכתיב למען תפוש את בית ישראל בלבים. וא"כ הלא לכאורה מפורש שהרהור עבירה אין נחשד כלל בעבירה. ויש ליישב במ"ש בע"ז (ד"י ע"א) והא הכא בעבירה הוה ומית, התם נמי כיון דאזכי בה טובא כמיות דמאי ובתוספות ר"ח שם כיון דהוה אדוק בעבירה טובא כי מיות דמי. והנה אם האדם יאבה ויתאווה לחטוא בשכלו ומחשבתו, שיהרהר בעבירה הלא זה באמת "אזכי אדוק בה טובא" יקרא. לכן שפיר קאמר ר"ל שההרהור של האיש המכוער הוה, הוא קשה ומר ממעשה בעבירה, וכאשר לענין ע"ז מייבזין גם על הרהור, כן נהייב אותו גם על הרהורי עבירה שלו, דוק:

ובב"ש מבואר כמין חומר הכתובים במעות (סימן ל"א כתוב מ"ט נ') ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש. ונקרב את קרבן ה' איש אשר מלא כלי זהב אלעדה ואמיר טבעת עניל וכומז לכפר על נפשותינו לפני ה'. והנה בהכתובים האלה

(*) והנה רש"י ז"ל ביאר שם (בד"ז ע"א) בד"ס מיות, וז"ל לזעקת הבא תקרבות לעבודת כוכבים. וקשה לי ממ"ש בברכות (ד"ב ע"ב) פרכת לזית מפני מה קבעוהו א"ר יהודה בר חנינא מפני שיש בה חמשה דברים מלות לזית. ודע שלכן הזכיר גם מלות לזית, ובראשונה. יען שעל ידו יש לאל ידיו לקבל בכר כאלו קיימנו כל המלות בפועל. כדאיתא בספרי שם. ע"כ ודאיתא אותו וזכרתם את כל מלות ה'. מגיד שכל המקיים מלות לזית מעלים עליו כאלו קיים כל המלות. וכמ"ש הגאון המצויין והמפורסם, מורמ"ל מלבי"ם ז"ל, בהתורה והמורה"ש שז"ל וגם דרכו בלז הדורש על זכירת הלז שאם יזכור כל המלות ע"י מלות לזית, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה בפועל ומקבל בכר על המחשבה כמעשה, והכן. יציאת מזרים. וא"ת מדוע הזכיר רק יציאת מזרים למדע, ולא יתר הגבורות והנפלאות שעשו להם. י"ל במ"ש במכילתא ריש יתרו ע"כ כי הוליא ה' את ישראל מזרים. מגיד שנקולה יציאת מזרים כנגד כל הנסים והגבורות שעשה הקב"ה לישראל. על כן הזכיר הנס העיקרי לבדו עול מלות ודעת מיות הרהור עבירה והרהור ע"ז. הני תלת מפרשין עול מלות דכתיב ודאיתא אותו וזכרתם את כל מלות ה', לזית דכתיב ועשו להם לזית וגו', יציאת מזרים דכתיב אשר הולאית וגו', אלא דעת מיות הרהור עבירה והרהור ע"ז מנלן, דתניא אחרי לבכנס זו מיות וכן הוא אומר אמר נכל בלבו אין אליהם, אחרי עיניו זה הרהור עבירה ויאמר שמתוך אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, אחס וגו' וזה הרהור ע"ז וכה"ל יזנו אחרי בעלים. א"כ הלא כתוב מפורש שאמנם שאני מיות מע"ז, ודע שגם רש"י ז"ל בעלמו, כתב שם בד"ס מיות וז"ל אותם ההופכים עמי התורה למדרש טעות ואילו וכה"ל אמר נכל בלבו אין אליהם, ואין לך נכל מן ההופך דברי אליהם חיים. הלא נחוש בעליל שרש"י ז"ל בעלמו סותר בזה את ביאורו הקודם שהזכרנו. ויש ליישב בעו"ש במש"כ מהרש"א ז"ל שם בד"ס מפני שיש בה ה' דברים וז"ל קאמר ה' דברים וחשיב ששה, וגניסתם היקוט לא חשיב מיות, וז"ל דתניא אחרי לבכנס זו מיות וכה"ל אמר נכל וגו' ע"ש היינו מיות היינו הרהור ע"ג. ויבא לנו מדברי שמואל וט"ז לא נבחר דרש"י ז"ל לבאר בכל מקום רק ביאור אחד על דעתו המיות. ואדרבה גילה לנו בזה ששנים כאחד נחשבו ולכן הסבול תיבת מיות, שני הביאורים כלענין תקרבות לעבודת כוכבים כלענין ההופכים דברי אליהם חיים. והנה ממ"ש מהרש"א ז"ל שם יש ראייה יקרא למ"ש ויבא ויש ליישב גימטריא כל הספרים דמיות היינו כופר במציאות עמדיק אמר נכל בלבו אין אליהם, והרהור ע"ג היינו דמשתף שם שמים ודבר אחר, ואין לומר לפ"ז הרהור עבירה והרהור ע"ג חשיב כחדל. הלא נחוש בדרך השם שגם דעתו שהרהור עבירה והרהור עבדות גלולים כאחד המה. ואילו גם הוא ר"ל כן בזה במ"ש שכאשר עונשים על הרהור עבדות כוכבים ומלות ככה עונשים גם על הרהור עבירה, והכן. ודע שכעין זה מצינו בע"ז (ד"י ע"א) ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם בלשון נזה ואפילו פניו בלשון איש ואפילו מכוערת ולא כנגדי לבענין של איש ולא בחמור ולא בחמורה ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעשות בזמן שנקוקין זה לזה ואפילו מלא עינים כמלאך המות וכו'. הלא כדאיתא הזכירנו עד מחוץ על הרהור וסמוך ואחרתם על הכתוב ונשמרת מכל דבר רע, כי הרהור בשם דע יכונה, יען שבעלם הכהן רע וגורר לידי מעשה רע.

האלה יש לדייק עשרה דיוקים. א) מדוע קראו לעצמם בזה בתואר „עבדיך”. ב) ואיך לא קצף משה רבינו עליהם בגלל זה, כי הלא היה ענין מכל האדם כדמפורש בכמדבר (סימן י"ב כתוב ג'). וז"ל איך שמע שהכניעו עצמם לעבדים לו והחרים למו. ג) כמה נשארו ורוממו, את „ראש אנשי המלחמה”, וכן למה הזכירו השם „ראש” הלא מיותר הוא לכאורה. ד) ומה הודיעונו, בהתיבות „אשר בידינו”. ה) ומדוע הגידו „ולא נפקד ממנו איש”. הלא ראה שכולהם שבו. ו) וכן השם „איש” מיותר, כי גם בלעדיו מובן „שממנו” על האנשים קאי. ז) איכה אמרו „ונקרב” בלשון עבר הלא רק עתה הקריבו את הזהב לפני משה ולא קודם. ח) מה שאמרו התיבות „את קרבן ה'”. לכאורה יחשוב כל קורא שמויתרות הן, כי הלא הם סימיו בסוף דבריהם „לכפר על נפשתינו לפני ה'”. ט) ולמה ספרו עוד הפעם „איש אשר מצא” הלא עצמנו נבין ונדע, שרק מה שמצא הקריבו ולא את אשר לא מצאו. י) מדוע הקריבו רק הזהב לבדו. ונקדים מ"ש בשבת (דף ס"ד ע"א) ויקאפו משה על פקודי ההלל, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב אמר להן משה לישראל שמה חזרתם לקלוקלכם הראשון אמרו לו לא נפקד ממנו איש. וא"כ הלא מיושבים בעוה"ש הדיוק הראשון, והשני שהם התעלו והתנשאו את עצמם לפני משה רבינו. וכן הגידו לו „עבדיך” ר"ל שגם אנחנו עבדים בכל לב, לה' היחיד והמיוחד שאתה תעבוד והבן. ונקדים מה שגלוי וידוע, שמ"ש הספרי שהלב מברסר לעבירה, ולא הלב לבדו יסרסר, רק על ידי הראש ג"כ שהלב יעלה הציונים הרעים אל המוה שבראש, ואז יהי האדם נפעל ממראה עיניו ויבוא לידי חטא ר"ל. ובוה נבין מ"ש בריש מדרש משלי. ד"ל והחכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש היכן החכמה מצויה ר' אליעזר אמר בראש, ור' יהושע אמר בלב, דכתיב נתתה שמהם בלבי, ואין שמהם אלא חכמה שנאמר חכם בני ואף דוד התפלל עליה שנאמר לב טהור ברה"י אלהים ורוח נכון חדש בקרבי כו'. ולפי דברינו לא פליגי כלל שדברי שניהם אמתיים ונכונים כנוכר, כן ידוע שבאם השכל יקדם אל התאווה, אז הוא טוב מאד ויולל. ואם התאווה תקדם לפני השכל, אז הוא רע מאד. כן ידוע שאין האדם שלים על מחשבותיו, ר"ל שאין בידו זו רשותו בלי השתדלות עזומה וייתירה על ידי הדרך התורני. וכמו שהורו לנו חכמי המדות והמוסר על כן התפארו העובדים הנזכרים שנאשו למעלה מאד נעלה את מחשבות ראשיהם בכל עת מלחמתם שהקדימו שכלם לפני תאוותם, ולכן נאחו והאליחו כל כך, עד שהכריעו הרהורי מחשבותם תחת ידם זו רשותם ולא חטאו כלל במחשבתם ושכלם, רק בעיניהם לבדן כמ"ש לקמן, וא"כ הלא מיושבים בעוה"ש הדיוק השלישי והרביעי. והנה מצינו בתנחומא בהעלותך (סעיף ט"ז) אספה לי שבטים איש כו', שהיו דומין לו ולך. לי שנאמר ה' איש מלחמה ולך שנאמר והאיש משה עניו מאד. וכן בספרי שם, שבטים איש אמתיים ונכונים כנוכר, כן ידוע ותיקיים כו'. וכן בספרי דברים (סימן א' כתוב כ"ג) ואקח מכם שנים עשר אנשים מן הברורים שבהם מן המסולתים שבהם. ולכן הודיעו לו שלא נפקדה ולא נחסרה מהם את גדולת צורתם וקדושתם. שנאמר ה' אלהינו ויהיו לדיקים גדולים ונעלים, ככה שבו שלא סרו מדרך הקודש כלל. וא"כ הלא מיושבים היטב הדיוק החמישי והששי. והנה הם נאלחו והרימו ראשם, ע"י ששמו לנגד עינם בכל העת ששבו, את הכלים הנזכרים במלחמתם את הכתוב שבתהלים (סימן ט"ז כתוב ח') שיתיה ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוס. וכמ"ש בקהלת (סימן י' כתוב ב') לב חכם לימיני וגו' וכתרגומו שם. לבא דחכמיא למקטי אורייתא דאיתיבהית ביד ימינא דה' כו'. ל"ר כי מימיני מהדרך התורני שהוא הקדוש ושביר הימנית נתנה, בל אמוס אז. וכמ"ש רבינו הרמב"ם ז"ל בספרי הנחמד מו"כ (ח"ג פנ"ב) וז"ל, אין ישיבת האדם ותנועתו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועתו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כראוט, והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך. ומפני זה מי שיבחר בשלמות האנושי ושיהיה איש האלהים באמת יעור משנתו וידע שהמלך הגדול החופק עליו והדבק עמו תמיד הוא גדול מכל מלך בשר ודם כו'. ודע כי כאשר ידעו זה השלמים הגיע אליהם מן היראה והכניעה, ופחד השם ויראתו ובשתם ממנו בדרכים אמתיות וכו' והוא שאנחנו תמיד בין ידי השם יתעלה ולפני שכיתנו נלך ונשוב עכ"ל הזהב. על כן הקריבו והקדישו לה' כל הכלי מעשה הנזכרים בהעת שמצאו אתהם כי על ידי שזכרו שמלך מלכי המלכים, חופק עליהם כבודו ועומד נגדם ודבק עמם ולחם מלחמתם ולזה הקדישו לה' החבל והחלק כנוכר ולכן לא נעשלו לחטוא בהרהורי הלב והראש כי נכנעו ויראו חרדו ופחדו כמבואר וא"כ הלא מיושב גם הדיוק השביעי. והנה חטא ההרהור הנה גלוי וידוע רק ואף לה' לבדו היודע ומבין המחשבות התעלומות שכלבב עם מרעיתו, לכן נקרא ההקדש שהקדישו כדי שיעלו מן החטאה הגדולה הזאת בשם „קרבן ה'”. וכמ"ש בשבועות (דף ט' ע"א) ח"ר יהודה אמר שמואל מ"ט דרבי יהודה אמר קרא ושעיר עיזים אחד לחטאת לה' חטא שאין מכיר בו אלא ה' יהא שעיר זה מכפר, והבן, הלא מיושב גם הדיוק השמיני. והנה אף שמצאו הכלים, ששבעם דרכם לגרור ולהביא לכל רואי אותם לירי זמה. בכ"ז גם בהעת שמצאו וראו אתהם היו לדיקים נכונים ושלמים

ושלמים בצורתם ובצלמם האלהי וע"כ נקראו גם אז בהשם "איש" ומיושב גם הדיוק התשיעי. ויען שעל ידי הזהב הרב שהיה להם עשו את העגל והבעל כידוע. לכן הקדישו כל הזהב הכלים האלה ומיושב בעוה"ש"ת גם הדיוק העשירי האחרון. וזוהו נבין היטב מ"ש בשבת שם אמר להם אם כן כפרה למה אמרו לו אם מידי עברה ולאנו מידי הרהור לא יאלנו מיד ונקרב את קרבן ה' פירוש שניטלו מן הרהור העבירה על ידי שהקריבו מיד לה' את כל מה שמאלו ר"ל תיכף בשמאלו הכלים האלה הקדישו אתהם לה'. תנא דבי רבי יצמאל מפי מה הו'רכו ישראל שבאותו הדור כפרה מפני שזו עיניהם מן הערוה. פירוש שאמנם בכלבם כבראשם לא חטאו כלל כמו שהוכחנו. אבל יען שבעיניהם הביטו וזנו מן הערוה וכמ"ש בתנחומא תולדות (סי"ב) העינים כילד היה עובר בשוק ראה עבירה וכו' מה יעשה רואה הוא שלא עובדו. וא"כ הלא לא יכלו להמלט מזאת ולכן רגזו ורעדו, אולי יבואו חלילה, גם לידי הרהור הלב והראש, וע"כ הקדימו להמליך את שכלם על גויתם שצירו להם שמלך הכבוד חופף עליהם ועומד לפניהם ורואה במעשיהם. ולזה קרבו אליו קרבן לכפרה את כל הכלים האלה. וא"כ הלא מפורש בעוה"ש"ת כמ"ש. ובזרקו אל אמת שהודיעני דברי אמת. ואיתא שם (בע"כ) אמר רב ששת מפני מה מנה הכתוב הכשיתין שבחן עם תכשיתים שבפנים פירוש מדוע הקדים התכשיתים החיצוניים, שאינם מביאים כל כך לידי הרהור ערוה לפני התכשיתים הפנימיים שמביאים יותר לידי ערוה. וכמ"ש שם (בע"כ) ח"ר אלעזר עגיל זה דפוס של דדין כמו זה דפוס של בית הרחם כו'. לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורפה. ורש"י ז"ל כתב שם בד"ה לומר לך המסתכל באצבע. וז"ל שהוא מקום טבעת המסתכל במקום כמו שהרי כפרה זו על שסתכלו בה. פירוש לפירושו שיטן שמתוך ההסתכלות ימאח ויבא הרהור, וא"כ הלא יחטא האדם בהרהור, גם מהסתכלות באצבעה הקטנה גם כן, ולכן גם זאת אסור אסור גמור כאשר שאסור להסתכל במקום התורפה, ודוק. ולא תעלה על דעתך להקשות לי אם החמירו כל כך בעבירת הרהור הלב, א"כ מדוע לא חיבבו לאדם, שביא קרבן לכפר על הרהור, כי אמנם מלינו מפורש בזיקרא רבה או (סימן ו') אמר רשב"י לעולם אין העולה בזה אלא על הרהור הלב ח"ר לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים וגו' ממי אתה למד מבניו של איוב כו' עיי"ש. וכן בתנחומא זו (סעיף י"ג) וכן מי שהיה מהרהר בלבו דבר היה מביא קרבן העולה לשם דברים העולים על הלב כו' הוי אתה מוצא שעל הרהור הלב התקין כפרה להם, וזהו קרבן עולה. וכן תרגם ויונתן בן עוזיאל (בריש זו כתוב ב') דא אורייתא דלתא דאתא למכפרא על הרהורי לבא הוא. הלא נחזה בעליל שהעולה בזה לכפר על הרהור הלב רחמנא לילין ובמנחות (דס"ג ע"א) אלימא מרחשת דאתא ארחשי הלב כדכתיב רחש לבי דבר טוב כו' עיי"ש. ורש"י ז"ל כתב שם בד"ה רחשי הלב. וז"ל "הרהור עבירה אתה מפורש המנחה מכפרת" ג"כ על רחשי ומחבואי הלב. ובמהרש"א שם בד"ה אי לימא מרחשת כו'. וז"ל עולה ממי בזה אהרהור עבירה אלא דהיינו עשיר אבל המנחה הוא קרבן עני. ומלינו בזבחים (דפ"ח ע"ב) אבנס מכפר על הרהור הלב אהיכא דליתיה. ובערכין (דט"ו ע"ב) בתוספות בד"ה אבנס מכפר על הרהור הלב, וז"ל ואיתא נמי במדרש שהיה הכהן מקיפו סביבו ב' פעמים כנגד לבו של אדם. הלא כתוב מפורש שמראש מקדם הוכנה כפרה כפולה, על העבירה החמורה הרהור הלב. (א) האבנס שמכפר עליה תמיד. ב) הקרבן עולה והקרבן מנחה. ויתכן באלו שכן היתה העולה כליל לאשים, והכהנים לא אכלו מבשרה למען שיכופר בעליה. כמ"ש בפסחים (דף ג"ט ע"ב) ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. יען וביען שהיא בזה על עבירה שמכיר אותה, רק ואף ה' לבדו. לכן נשרפה כליל לריח ניחוח רק ואף לכבוד ה' ית"ש בעלמו, וסמוכים מאלתי לדברי, ממ"ש בתנחומא (בריש זו) אבל העולה אין ברירה טועם ממנה אלא כולה עולה להקב"ה שהוא עליון פירוש יודע כל תעלומות ופסונות לבד, לכן נקרא שמה עולה. יען שה' ית"ש בעלמו, יודע עבירה זו, לכן כל הקרבן עולה שמכפר עליה נשרף לכבוד ה' ית"ש כמ"ש דוק. ויש לדיוק מדוע אין נשרפת כליל המנחת מרחשת או התחבת שכאשר העולה היא כליל לאשים שהוא הקרבן עשיר, ככה הלא ראוייה להיות המנחה שהוא הקרבן עני וז"ע ומזהו ליישב עוה"ש"ת יאר עיני הכהות ויגלה לי הנפלאות אכ"ר. ולולא שאירא ומסתפינא הוה אמינא לבאר במ"ש מ"ש בהגינה (דט"ו ע"א) של חס על כבוד קונו רתוי לו שלא בא לעולם מאי היא כו' רב יוסף אמר זה העובר עבירה בסתר כדד' יאחק דא"ר יאחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה שנאמר בה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי שכו' נאמר לעיני הרהור לבדו שנעשה בהשאי ובסתר והנהו גלוי וידוע רק ואף להיושב סתר לבדו ולא לבלעדו ולכן הוא כאלו דוחק רגלי השכינה שאינו מביין שאף שחטאו נסתר שבמסתרי לבדו ומוחו ידמה ויהרהר ככו' הנהו גלוי וידוע להביו"ת הרואה ויודע כעולות כנסתרות. ואעפ"כ כל יבוש וכל יכלם וכל יחורו פניו מלעשות כן. איני והאמר ר' אילעא הוקן אם רואה אדם

שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. פירוש הלא דעתו שמועב שכל יחלל שם שמים לפני הכריות, וא"כ איך החמירו כל כך בהרהור הלז הלא הנהו למעשר בלי חילול השם. לא קשיא הא דמצי כייף ליאריה. פירוש שיען שיש להרהור הלז רפואה ותרופה בדוקה ומנוסה כמ"ש למעלה. וא"כ הלא יש לאל יד האדם להנצל מן ההרהור בנקל על ידי שיועב לבו מדברי הבאי לדברי תורה כנוכר וע"כ נחשב האדם המהרהר לממרה בודק לבד, ולכן כעצות הענגלה, עזירתו הרעה והמרה יען שיעשה להכעיס. הא דלא מצי כייף ליאריה שרבי אילעא זקוק אחר לענין האדם שאין לאל ידו להכריע ולנצל את יצרו הרע, דוק. וזוה נבין מה דתניא בברכות (דס"א ע"א) לא יהלך אדם אחרי אשה בדרך. למען שכל יבא לידי הרהור הלז ואפי' אשתו שיגדור לו גדר שכל ילך בדרך חף אחרי אשתו, ואז יזכור שכל יבשל ללכת אחרי אשת חברו ואז או כל יחטא בהרהור הלז, וזדמנה לו על הגשר ויטקנה ללדקין, כמ"ש ב"ב (דנ"ז ע"ב) ועולם עניו מראות ברע א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בגשים בטעם שמומדות על הכביסה היכי דמי אי דאיכא דרכא אחריית רשע הוא אי דליכא דרכא אחריית אנום הוא לעולם דליכא דרכא אחריית ואפי' מיבעי ליה למינע נפשיה. וכמ"ש הרשב"ם ז"ל שם בד"ה למינע נפשיה. וז"ל להטות עיניו לגד אחר והיינו דמשתבח ביה קרא דאי אנוס נפשיה חסיד הוא. פירוש לפירושו, שיען שלא הסתכל בהגשים הכובסות לא נכשל לחטוא בהרהור הלז, ואף שאכף עליו יצרו, כי לא היה לו דרך אחר, בכ"ז התגבר עליו וזיער נפשו שהטע עיניו לגד אחר, ולכן בשם חסיד יכוונה. וזדמנה לו על הגשר עליו ג"כ לעשות כן להטות עיניו ממנה, רק לעבר אחר יביט עד שתעבור:

ודע שבמ"ש למעלה שמתוך הרהור הלז יבא האדם בטח לידי מעשה. נבין הטעם מה שהבטיח ישיעיה הנביא להאיש המשובח הלזה, (ל"ג ט"ו) הוא מרומים ישכון מלכות כלעים משגבו לחמו נתון מימיו נאמנים. בהקדם מ"ש בסוטה (דף ד' ע"ב) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם כו', אלא אמר רבא כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם. והנה החסיד המפואר, שיטעור לגדור לו היטב שכל יבשל בהרהור הלז כמבואר, הלא כל ילכד לחטוא במעשה העבירה, כמ"ש. וא"כ הלא אין מגיע להמציאין הזה שיבקש ככר לחם, או אגורת כסף. רק יזכה לכל אשר חזה עליו ישיעיה, שמושב יוהי איתן, ומרומים ישכון, ובמלכות סלעים יושב ויכון, ולחמו נתון לו ומימיו נאמנים כל הימים בהשגחת השם. וכמ"ש במדרש משלי (סימן י') עה"כ לא ירעיב ה' נפש צדיק רבי סימון אומר אלו הצדיקים שאפילו בהייהם אין הקב"ה מצריכן לבריות. וכל העובר אחרי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב. כלומר שיען שחטא בשכלו וגשמתו, בהרהור הלז כנוכר אין לו חלק לעוה"ב, שילמד עליו זכות, וכמ"ש בסנהדרין (דף ל"א ע"א) וגשמה אומרת גוף הטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כלפיד. [וזוה נבין מ"ש בב"ק (דף ז' ע"ב) או ליפר נפשו. כלומר או הפריח ממנו, את נפשו כלפיד דרור], כי הלא אמנם גשמתו חטאה ושמה עד מאד, שדרך אלהים בהרהורי לבדו, שיעקר העבירה היא בחלק הנפשי, בלי חלק הגופי כמ"ש. וכן "ל מ"ש באבות (פרק א' משה ה') ואל תרבה שיחה עם השמה באשתו אחרו קל וחומר באשת חברו. ר"ל שמתוך שגדרו והזהירו, שכל ירבה שיחה יתירה עם אשתו הלא נבין ונדע שאסור בקל וחומר באשת חברו, כדי שכל יאשם בהרהור הלז ככ"ל. מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעמו. ר"ל לנשמתו שהיא העלם העיקרי של האדם, שברצונו שיחתו יחטיאה בהרהור וכמ"ש, ובוטל מדברי תורה, שלו עסק בתורה לא היה נכשל בהרהור כנוכר. וכמ"ש במדרש משלי (סוף סימן י') אומר ר' חנינא בן דוסא אין לך צדקה שמולת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד שנאמר וצדקה תציל ממוות. אפילו נתחייב ת"ה לדבר עבירה יכולה להציל אותו שנאמר צדיק מצרה נחלץ וגו'. ויש לדיוק לכאורה למה כפל לשונו אפילו נתחייב כו'. לכן נראה לי לחדש, שאשמיעין זוה דבר חדש, וכמ"ש בסוטה (דף כ"א ע"א) תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומלא. ולזה רמז אפילו נתחייב ת"ה לדבר עבירה. פירוש, שהבטיח והתחייב עצמו חלילה לדבר עבירה, הצילתהו התוה"ק בעידנא דעסיק בה שכל יעבור העבירה. ועיין בקידושין (דף ל"ט ע"ב), וזה (דף פ"א ע"ב) ואל תדיק עם דבריו ממ"ש שם למעלה עה"כ לא ירעיב ה' נפש צדיק. כי הלא בכ"ז יתכן להיות שלכן שנה וכל דבריו אלה, להשמיענו כמ"ש בסוטה שזכורנו, דוק. ואיתא שם אומר ר"ע כו' בשביל זכות התורה שנמשלה בצדקה ונמשלה בחיים שנאמר כן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו. וכי יש לך אדם שמרדף רעה ומיתה לנפשו אלא זה שמגדיל ימיו בלא תורה כו'. ואם כן הלא יען שיבטל מן התוה"ק הלא יבשל לחטוא בהרהור, ומתוך ההרהור הלא יבא לידי מעשה ככ"ל, וסופו יורש גיהנם. מתרי גיהנם על שחטא בהרהור, ועל שחטא במעשה כמבואר. וזוה נבין מה דתניא בברכות (דס"א ע"ב) המראה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו. וא"כ הלא התורה שהיא שלו תצילנו בטח מלכוד לידי ניחוף, בכ"ז לא ינקע מדינה של גיהנם.

על הרהורי לבבו, כי מהרהור הלב כל יתכן להמלט, שנאמר יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנום. על הרהור שכל לו מן ההסתכלות בה. ודרשו את הכתוב הזה על הרהור הלב, יען שהרהור מתואר בתואר „רע“ וכמ”ס בע”ז (ד”כ ע”ב) ת”ר ונשמרת מכל דבר „רע“ שלא יהרהר אדם בו. לכן דרשו גם את השם רע שבכתוב זה לענין הרהור:

ודע שלהגדל מהרהור קדוש יאמר, וכמ”ס שם בצרכות (ד”י ע”ב) קדוש הוא מנא ידעה רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זכוב עובר על שולחנו, וחד אמר סדין של פשתן היציה על מטתו ולא ראתה קרי עליו. ויש באולי לדייק שההד אמר הראשון הוא רב והשני הוא שמואל. וכמ”ס בב”ק (ד”פ ע”ב) רב מילתא בעלמא הוא דעבד ליה לשמואל משום ההוא מעשה דלטייה אדכריה רב עליה. וא”כ שרב הוא גדול משמואל הלא ראוי ונכון להקדים דברי רב לפני דברי שמואל. ממ”ס שם (דף ס”א ע”ב) אמר רב יר’ הרע דומה לזכוב ויושב בין שני מפתחי הלב שנאמר וזכובי מות יבאיש יביע שמן ורוקח ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה שנאמר לפתח חטאת רובץ. וע”כ אמר רב את דברו, כזה הלשון „שלא ראתה זכוב“ כלומר את היציה שדומה לזכוב עובר. אפילו בדרך עובר דרך, וכמ”ס בסוכה (דף כ”ב ע”ב) אמר רבא בתחלה קראו הלך כו’. ורש”י ז”ל כתב שם בד”ה הלך, וז”ל עובר דרך עליו ואינו מתאכסן עמו. ואולי כיוון בגלל זה הלשון „על שולחנו“. יען שכן דרך ההלך לפסוע מה על השולחן: **ודעת** שמואל שהבינה שקדוש הנהו, כי סדין של פשתן היציה על מטתו ולא ראתה קרי עליו. וכמ”ס בחולין (דף ל”ז ע”ב) על יחזקאל הנביא [ומובא בהקדמתו לספרנו „בינה לעתים

החדש“ וכעין דבריו שם מאלו בתוספות ע”ז (ד”כ ע”ב) בד”ה שלא יהרהר אדם ביום]. הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום לבוא לידי טומאה בלילה. ובע”ז (ד”כ ע”ב) ת”ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה. ובתוספות שם בד”ה שלא יהרהר כו’ וז”ל הא קרא דרשה גמורה היא ולא אסמכתא כדמוכה בעטרה שנתפתחה כו’ [כלומר כמ”ס בכתובות (דף מ”ו ע”א)] לענין הכתוב הזה הוא מובע ליה לכדר’ פנחס בן יאיר כו’]. ועל כן הבינה נאמנה שהנהו נקי וטהור מהרהור הלב ככן שנה. ולכן קראה אותו בהשם קדוש, ואולי יבאר שמואל דברי רב שמואל גודעה על נכון ודוק. ע”ל שכונת דברי רב כרבי אבין. וכמ”ס בירושלמי ביבמות (פ”ב) א”ר יהודה בן פזי למה סמך הכתוב פרשת עריות לפרשת קידושין ללמדך שכל מי שהוא פורש מן העריות נקרא קדוש שכן שוגמית אומרת לאישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא. אמר רבי יונה קדוש הוא ואין תלמידו קדוש [כלומר שלא נזהר מלזבול לידי הרהור, וכמ”ס בבבלי שם ובירושלמי לקמן ויגש גמזו להדפה מהו להדפה א”ר יוסי בן חנינא שנתן ידו בהוד שביפיה בין דדיה]. רבי אבין אמר שלא הביט בה. וכן באולי אמר רב שלא הביט בה אף כשהקריבה אל שולחנו. ורבנן אמרין שלא ראה טפת קרי מימיו. והוא כמ”ס שמואל. ודע שמה שאמר שמואל (בדס”א ע”ב) כמין חטה הוא דומה. י”ל שאמר על דרך נחות לשון הכתוב בדברים (סיומן ל”ב כתוב י”ד) עם הלב כליות חטה. וכמ”ס שם שתי כליות יש בו באדם אחת יועלתו לטובה ואחת יועלתו לרעה ומסתכרה דטובה לימינו ורעה לשמאלו, דכתיב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. ועיין בפירוש התרגום שהזכרנו למעלה, ובזה תבין מ”ס שם כליות יועלות יען ששתי כליות ישנן באדם ושתי מיני עצות תועלת, אחת תועלת לטובה, ואחת תועלת לרעה. לכן אמר שמואל שהיצר הרע דומה ככלית חטה השמאלית, ר”ל ששם הנהו לפון ורובץ. ויש להקשות א”כ הלא יש ברייתא מפורשת כשמואל שהכליה השמאלית, היא היציה כנוכר וקשה לרב. ודוחק לתרץ שרב תנא הוא ופליגי. ויש ליישב כמה שמנאתי בעז”ה ברייתא אחרת כותיה דרב בסוכה (דף כ”ב ע”א) ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יר’ הרע שפון ועומד בלבו של אדם. וכן מצינו באדר”כ (פס”ו) רבי ראובן בן אימיטובלי אומר כו’ ויהי”ר איתו שריו אלא על מפתחי הלב, שנאמר לפתח חטאת רובץ. וא”כ הלא מפורש כרב שיושב במפתח הלב ודוק. ובזה נבין מ”ס ביבמות (דף כ”א ע”א) דא”ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה אל קשה ואלה קשה מאל. ^{ר”ל}

(*) ותוך לדרגתו, יתכן לבארו גם כמ”ס שם (דף ח’ פ”ב) כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי. שנאם הוא אוכל בתשיעי לשם שמים, מעלה עליו הכתוב כאלו ענה את נפשו בתענית שני ימים, יען שנקל לאדם להתענות שני ימים לשם שמים בלבד ולא לשם פניה אחרת, מלאכה יום אחד רק לשם שמים לבדו, כי יען שיתענה ויהנה מן האכילה, א”כ הלא ישמחק לפעמים לאכול לתועלתו למלאות את בטנו הרקב והשוקק, אבל המתענית שאין לו הנאה ותועלת עמו, לכן יקדים תעניתו ל”ס. וע”כ אמרם עליו גדול, שגם שולחנו ר”ל אכילתו, הוא רק ואף לשם שמים בלבד, ולא בגלל תועלתו. וכן יתכן לבאר מ”ס שם (דף כ”ה ע”א) ר’ יוחנן ור’ אלעזר דאמרי תרוייבו כל זמן שבסמ”ק קיים מוצה מכפר על ישראלי, ועכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו כו’. שנאם שולחן אלהי לו, ר”ל שאכילתו ושתותו היא רק לשם שמים בלבד, תחשב אכילתו על השולחן שלפני ס’ כעולה וקצרנן לרית ימות ל”ס, כלומר ש”ס יסתל לו.

ר"ל ימן שלא השוה כבוד הקונה שמים לעבדיו. שמרד בשכל רק בזה' לבדו, ובני אדם אינם יודעים שירמה למו במדותיו. גבי עריות נמי הא כתיב אלה, ר"ל כי הלא יש בעריות הרהור הלז, שהנהו גם כן חטא לה' לבדו, כמ"ס ההוא למעוטי מדות מכרת אלא מאי חומרייהו. ר"ל שהלא סוף סוף אין לחלק ביניהם, כי גם בעריות יש מרד בזה' שאיננו ידוע לבני אדם כנ"ל. הני אפשר בתשובה והני לא אפשר בתשובה. פירוש שאמנם שתייה שוות הן, שהנה חטא לה' לבדו והחטאות הן בהשכל כמ"ס. רק החילוק ביניהם לענין האפשרות לשו' דוק. ובה נבין מ"ס בקידושין (דף כ"ט ע"ב) משתבח ליה רב חסדא לרב הונא כדבר המנוגד לאדם גדול הוא א"ל כשיבא לדרך הביאהו לידי כי אחת חזויה דלא פרים סודרא א"ל מאי עמאל לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדרינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפי עד דנסבת רב הונא לטעמיה דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה בעבירה סלקא דעתך אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה. וכמ"ס בבב"ב (דף קס"ד ע"ב) א"ר עמרם אמר רב שלם עבירות אין אדם יטול מהן בכל יום הרהור עבירה כו'. אבל פשיטא לו אשה יקל לו, למונע ולהעביר כלה ההרהורי עבירה מלבדו. אמר רבא וכן תנא דבי רבי ישמעאל עד כ' שנה יושב הקב"ה ומפסה לאדם מתי ישא אשה. שלכן מפסה הקב"ה ית"ש בכבודו ובעמו, שהאדם ישא לו עזר כנגדו, יטן שיטא ויאשם האפשרות לשו' דוק. ובה נבין מ"ס בקידושין (דף כ"ט ע"ב) משתבח ליה רבא דאמר תיפח עמוותיו. ר"ל שתא נפשו ממנו שיהו עמוותו. ודע שהוא ע"ד אמות לבין הכתוב בירמיה (ס' כ"ט כ"ח ע"ב) ויפח לקח ולא יכזב א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן תיפח עמונו של מחשבי קצין כו'. ופירש רש"י ז"ל שם בד"ה ויפח לקח תיפח נפשו של מחשבי הקצין כו'. וא"כ הלא יבאר גם כן שהנפש בשם "עטם" יכונה. ימן שהיא עיקר ועמוות האדם כמ"ס. ובה נבין ברכת ריב"ז לתלמידיו בברכות (דף כ"ח ע"ב) ואחשוב לנכון לבאר בזה כל הענין בעוה"ש, וזה פריה. וכשהלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו. ובטח נכנסו אליו גם השני תלמידים הראשונים. כמ"ס בבב"ב (פ"ב מ"ה) חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס רבי יהושע בן חנייה כו'. ושעין בפרקי ר"א (פ"ב). כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו ר' ישראל. כמ"ס בתע"ר (פ"ה) והרואה עמול בד"ת נותנין לו כו' וכנר שפוסה מאור עינים לרבים. וכן רמזו על מה שהאיר עיני ישראל בתורה על ידי שהגיל בשעת החורבן את התלמידי חכמים, כמ"ס בנעין (דף ג' ע"ב) אמר ליה תן לי יבנה וחכמיה ושולחא דרבנן גמליאל ואסותא דמסין ליה לר' זדוק ומינו בבב"ב (דף ג' ע"ב) שהורדוס אמר לבבא בן בוטא, אנא הוא אי הואי דיענא דוהרי רבנן כולי האי לא הוה קטילנא להו השתא מאי תקנתיה דההוא גברא א"ל הוא כבה אורו של עולם דכתיב כי נר מואה ותורה אור ילך ויעסקו באורו של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים. איכא דאמרי הכי א"ל הוא סימא עינו של עולם דכתיב והיה אם מעיני העדה ילך ויתעסק בעינו של עולם דכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם. וכמ"ס המהרש"א ז"ל שם, בד"ה הוא כבה נרו. וז"ל שיהא לפרש דה"ק דודאי אפשר למאור העדר האור ולא עינים כגון אדם פקח בלילה והעדר עינים ולא האור כגון סומא ביום אבל כאן היה העדר שניהם התורה שהיא האור והת"ח שהם העינים. ולזה א"ל שא"ל לך לתקן שניהם וזה ללשון ראשון א"ל שתתקן האור כי גם בהמ"ק הוא אורו של עולם כנאמר כי מזיון תלא תורה וגו'. אבל העדר העינים וגופות של ת"ח א"א לך להחזיר וללשון שני א"ל שהעדר העינים אתה תתקן, כי המקדש שבתה הוא העינים שחת הת"ח שקטלת. אבל העדר האור שהיא התורה שכביה במיתת הת"ח א"א לך להחזיר בזכיתו. והנה לפי גירסת המהרש"א ז"ל, הוא כבה מרו הלא מפורש שהת"ח נקראים בשם "נר". וגם לפי הגירסא שבגמרא הוא כבה אורו ג"כ אתי שפיר, כי של האל למאשר יש בכלל מאתים מנה והכן, ושעין בשו"ע מהלש"ס (ס"ז) עמוד הימני וכמ"ס רש"י ז"ל שם בד"ה עמוד הימני. וז"ל שני עמודים העמיד שלמה באולם שם הימני ימין ושם השמאלי בועז הימני לעולם חשוב. ויש לתת תכלין לדבריו, כמ"ס בירושלמי נדרים (פ"ה) עמד לו ריב"ז בחצר אמר להן היכן הוא הקטן שבכם שהוא אב לחכמה ואב לדורות. וא"כ הלא אמנם היה חשוב מאד, כמ"ס שם שבמ"ס הלל הזקן ואב לדורות. נכא שיהא שיהא הדור. וכן נחקקים כמ"ס בכמה מקומות שריב"ז היה נשוי ע"כ קראו לו בשם עמוד הימני. פטש החזקה כמ"ס בירושלמי שהזכרנו שהוא אב לחכמה, וכמ"ס בשבת (דף פ"ח ע"ב) מפני מה אחת בוכה וכמ"ס בכתובות (דף ק"ג ע"ב) ששאל רבי חייא לרבי מפני מה אחת בוכה והתניא כו' מת מתוך הכבי סימן רע לו. א"ל אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי. והנה מ"ס חגיגה (פ"ה) שיהא לזון עבר הלא משמע שרמו להם על מה שבכר היה שהוליכו אותו התלמידים האלה. וכמ"ס בנעין שם (פ"א) ולימרו דנח נפסך וליעילו כך תלמידך כו', נכנס בו רבי אליעזר מזד אחד ורבי יהושע מזד אחר וכו'. ואולי ביאור חגיגה א"ל. אלה. וכמ"ס כתענית (דף י"ב ע"ב) עברו אלו ולא נענו כו'. וא"כ

וא"כ רמז בדיא על תלמידיו אלה שהובילו אותו לפני מלך בשר ודם ועשה עמו אז כמת כנוצר . שהיום כאן ומחר בקבר וא"כ הלא יש תקוה ושכר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם , ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם , ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון וכמ"ס בגיטין שם שאף שאספסיאנוס קיסר , אמר אליו מיחיבת תרי קטלא כו' . בכ"ז התגלל והתעסק לפניו כדמפורש שם שזכה במשפטו . אעפ"כ הייתי בזכה כי בכ"ז ירא וחרד מאימת משפטו ודינו . וא"כ הלא ק"ו נכד נכדו של ק"ו שעלי להתאונן ולבכות עתה . יכן כי ועשיו שמולכים אותו . תלמידיו אלה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם , ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם , שלש דבריו . כמ"ס ביומא (דף פ"ו ע"א) שאל רבי מתיא בן הרש את ר"א בן עזריה ברומי שמעת ארבעה הלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש אמר שלשה הן ותשובה עס כל אחד ואחד . עבר על עשה וזכ אינו זו משם עד שמוחלין לו שנאמר שוכו בנים שובבים . עבר על לא תעשה ועשה תשובה תשובה תולה ויוה"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם . עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין ויטורין ממרקין שנאמר בשבט פשעם ובנגעים עונם , אבל מי שיש חילול השם בידו אין לו כח תשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני ה' לבבות אס יכופר העון הזה לכם עד תמותון . וכמ"ס המהרש"א ז"ל שם בד"ה אמר ג' הן ותשובה כו' . וז"ל לכאורה קשה דהא היה נמי חשיב ד' דהיינו תשובה לעבר על עשה . תשובה וי"ה לעבר על לא ת , תשובה וי"ה ויטורין לעבר על כריתות כו' . תשובה וי"ה ויטורין ומיתה לעבר על חילול השם . וי"ל דה"ק ג' חלוקי כפרה הן אבל האחד שהוא עבר על עשה לא חשיב כיוון לכפרתו תשובה והיא עס כל אחד ואחד לא חשיב לה כלל חלוקי כפרה וכפרי"י וכו"ה לשון הירושלמי ג' חס חסן מן התשובה . וא"כ ששלשה חלוקי כפרה יש לכן שלש נגדס את לשונו של פעמים ומקל אל החמור והאני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ככל את לשונו . נגד השני מויתי עבירות שיש א' עבירות שבין אדם לחברו שנאמר עליהם ביומא (דף פ"ה ע"ב) עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו ועליהן אמר שאינו יכול אז לפייסו בדברים ולרצות אותו . ב' עבירות שבין אדם למקום ועליהן אמר ולא לשחדו בממון אז וכמ"ס בשו"ס תהלים (ס"ו) אמר הקב"ה כו' שאני נוטל שוחד בעוה"ו . אבל משאני יושב בדיון לעוה"ב איני נוטל שוחד שנאמר לא יאס כופר ולא יאבה כי תרבה שוחד . וכמ"ס בשבת (דף ל' ע"ב) והיינו דא"ר יוחנן מאי דכתיב במתים הפסי כיוון שמת אדם נעשה הפסי כו' . ולא עוד אלא שיש לפני שתי דרכים אחת של ג"ע . על שהלך אל התלמודי חכמים כנוצר ואחת של גיהנם . כי בחזלי למר שירא שלא חס עשה אז שלא בקש מן אספסיאנוס שכל יחריב את בית המקדש . וכמ"ס בגיטין שם קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא משיב חכמים אחר ודעתם יסכל איבעי ליה למימר ליה לשבקינא דהא זימנא . וע"כ חרד ואמר ואני יודע באינו מולכים אותי ולא אבכה . על הספק הגדול והנורא הזה . אמרו לו רבינו ברבנו שיען שובכו מכל דבריו שעתה הוא לפני מותו . לכן השתוקקו שיברכס אז כמ"ס בכמה מקומות שכל המברכים ברכו לפני מותם אמר להם יה"ר שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם , שעל ידי יראת שמים תגללו מן העבירה החמורה ההרור הלז , שהיא מרי ומרד בכבוד ה' , כמ"ס ועל ידה כל תבעטו וכמ"ס בירושלמי פרק הרואה עשה מיראה שאם באת לבצעט דע שאתה ירא ואין הירא מבעט . כי הלא אימת קונו עליו אף בחדרי חדרים , ולכן כל יאשם בלבבו , כי וה' יראה ללבב כמ"ס בשמאל (סימן ט"ז כתוב ז') . ובזה יש המשך נכון דברי ריב"ז לדברי רבי אליעזר תלמידו לפי ביאורנו על דברי ר"א בספרנו חלק ראשון במאמר „אורחות חיים" . ויתכן ליישב מעט קט מה שקשה לי זה כמה למה הקדים בברייתא זו , דברי רבי אליעזר שהנהו תלמיד לריב"ז כנוצר וכמ"ס בסוכה (דף כ"ח ע"א) . שיען שלפי באורינו שם הזהיר ר"א לתלמידיו על כל השלש עבירות שהאדם נכשל בהן בכל יום ויום עיי"ה . וריב"ז הלא הזהיר בפירוש רק על אחת מהן , ר"ל על ההרור עבירה ולכל היותר , יש לאמר שהזהיר גם על עיון תפלה שמתוך שיראה השם תהי בלבב כל מי יסכמו לפני מי עומדים בתפלה . אבל מלשון הרע לא הוהרס בזה כלל וא"כ שר"ה הזהיר לתלמידיו יותר בצאתו . לכן הקדים את דבריו ודוק . אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם . וכמ"ס רש"י ז"ל בד"ה עבירה וז"ל בסתר ממורא הכריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניח בכך . פירוש לפירושו שיחטא בסתר בהרור הלז . אבל במעשה כל יחטא מפני מורא בשר ודם , והנה לוא היתה עליו יראת שמים הלא לא היה חוטא גם בהרור יען שהלא הנהו גלוי ויודע להקב"ה ית"ש כמ"ס . ויש להמתיק את דבריו במ"ס במדש שו"ע תהלים (סוף סימן ע"ג) ואת רוחי אתן בקרבכם אמר רבי סימון בשם רבי שמעון חסידא בעולם הזה אדם הולך ללקוט תאנים בשבת אין התאנה

התאנה ואומרת כלום, אבל לעתיד לבוא אם אדם הולך ללקט תאנה בשעת צוהת ואומרת שבת היום בעולם הזה. אדם הולך לשמש עם אשתו והיא נדה אין מי מעכב בידו אבל לעתיד לבוא אם ראה לעשות האבן וזעקת המקום מושבה ואומרת נדה היא שנאמר כי אבן מקיר תזעק כו'. וע"כ ברבם שיהי מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם, ר"ל שידמו תמיד כאלו כל דבר ודבר יתרה ויעיד בזו כבן אדם שכל יחטא בה' אלהים, וא"כ הלא אמנם בדרך להם בבכרה גדולה ועזומה, בבכרה שיהי רק בעתיד לעת קץ הימין והבן. ופעל ידה יזכו למ"ש שם והקב"ה עושה להם רצונם, ולא עוד אלא אפילו השמים מטיפין להם עמים, שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עמים ואין יטפו אלא נבואה שנאמר והטף אל דרום, ודוק. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה. י"ל שהתחרט מאד על שלא העתירו אז שכל יחריב את הבימה"ק שעל ידי חורבנו נתפסטה הטומאה בעולם, כי הזאת שלישי ושביעי אין לטהר בהן את הטמאים, ולכן הזכירם והודיעם שיפני את הכלים מפני הטומאה, ר"ל שהוא גרם שכל יהי צמה לטהר, ישן שלא בקש שיניח לישראל וכל יחריב בית המקדש. ובמ"ש בסוטה (דף מ"ח ע"א) רשב"ג אומר העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש כו'. רבי שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נעלה את העטם ואת הריח. הלא יוצא לנו מפי'ר שהטהרה נפסקה מיום שנחרב הבימה"ק, ולכן התודה לפני תלמידיו על שהביא לזה ודוק. והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבה הודיעם שכ"ז! כי יתלו הקולר בו, כי הוא היה מוכרח אז בהשגחה פרטית שכל יבקש על המקדש כי הגיעה העת שיחבר. וכמ"ש ביומא (דף ל"ט ע"ב) ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון של זהרית מזבין ולא היה נר מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבצית עמך יודע אני כך שסופך עתיד ליחרב ובכר נתבאר עליך זכריה בן עדו פתח לבנון דלתך ותאכל את בחרירך. וע"כ נאלם אז מלהעתיך עליו ולא ברצונו רק בבכרה כנוצר. ומה שדרש את שלום אספסיוס קיסר, עשה ג"כ ביושר ובתום שיען שנוכה נאמנה שלא לה' מלחמת הפריצים, לכן הבדיל עצמו מהם ויצא אל אספסיוס למען שימליץ לפניו על עמו שמוכרחים הם במלחמתם, כי יגורו מפני חמת הפריצים, ושכן לא היה לאל ידו לפסול אליו עד עתה מפניהם כדמפורש בגיטין שם התגללוהו על שאיחר לבוא. וע"כ מפעו רזויים לפני הבורא יתברך. ולכן ישלח נגדו את חזקיהו להראות בעליל שכאשר חזקיהו, עשה הישר והטוב במיאנו להשלים עם סנחריב מלך אשור, כמ"ש בסנהדרין (דף כ"ו ע"א) חזקיהו וסיעתו לא השלימו. כי על ידי כן נעשה לו הכם הגדול כמ"ש בישעיה (סימן ל"ו כתוב ל"ו) ויצא מלך ה' ויכה צמחנה אשור וגו', ככה עשה גם רבי יוחנן בן זכאי הישר והטוב בעיני ה' בהקריאה שקרא אל אספסיוס לשלום והכניע עצמו לפניו כעבד לפני אדוניו ונילה לו סוד ה' שימליך ברומי, ישן שראה עין בעין שכן גזרה ההשגחה העליונה כנוצר. ע"ל שלכן בא אליו חזקיהו בהקדם מ"ש בב"ק (דף ק"א ע"ב) אלא אמר רבא כי שכיבא ר' אושעיא נפק לוותי דתרינא מתניתין כותיה. ורש"י ז"ל כתב שם בד"ה כי שכיבא וז"ל כשאמות ר' אושעיא יאך לקראתי ובתוספות שם בד"ה דמתרינא מתניתין כותיה וז"ל כך היה רגיל לתרץ משניות כמותו כו' וכן כתב רש"י ז"ל בב"מ (דף ס"ב ע"ב) בד"ה כי שכיבא. הלא נחזה שיען שרבא עשה רצון ר' אושעיא, לכן יאך ר' אושעיא לקראתי כשימות ללוותו. ככה יאך חזקיהו לקראת רבי יוחנן בן זכאי ללוותו, כמ"ש רש"י ז"ל שם, בד"ה לחזקיהו. וז"ל שבה אלי ללוותי. ישן עשה רצונו בשלמות שהקים עולה של תורה בדורו, בעין שהקים חזקיהו המלך בדורו. כמ"ש בסנהדרין (דף ז"ד ע"ב) וחובל עול מפני שמן. א"ר ינאה נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ הרב על פתח ביהמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מלאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרם ולא מלאו חינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה כו'. וכן השתדל ריב"ז להאיר מאור התורה"ק בקרב ישרון. א) צמה שהשתדל מאד להאיל את הת"ה מיד אספסיוס כמ"ש למעלה. ב) צמה שתיאך בראש השנה (דף ל"א ע"ב) מ' שנה למד מ' שנה לימד. וא"כ הלא עשה רבי יוחנן בן זכאי כמתכונת חזקיהו מלך יהודה, וע"כ יאך לקראתי ודוק. סוף דבר הלא נחזה שריב"ז הזהיר לתלמידיו לפני פטירתו על הרפור הלב, בגלל שהוא מרד בכבוד אל עליון הקונה שמים וארץ. וכשיטתו בב"ק שהזכרנו שלכן החמירה תורה בגנב יותר מבגנול ודוק:

ודע שלהקל וחומר שלו יש לתבול, במ"ש בחגיגה (דף ד' ע"ב) רבי אלעזר כי הוה מטא להאי קרא כבי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבזהו מפניו ומה תוכחה של ב"ו כך של הקב"ה לא כל שכן. וכמ"ש ודאן ריב"ז בעלמו שם, איז לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות עיי"ש. וככה למ"ש ולא לשחדו בממון. יא לתבול במ"ש במכילתא (סימן כ"א כתוב ל') עה"כ אם כופר יושב עליו כו' רבי ישמעאל אומר בא וראה רחמי של מי שאמר והיה העולם על בשר ודם, שאדם קונה את עצמו בממון מדי

מידי שמים שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם וגו' ואומר איש כסף נפשות ערכו, ואומר כופר נפש איש עשרו ואומר להן מלכא מלכי ישפר עלך והטאך בצדקה פרוק, ואומר אם יש עליי מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, ואומר ויחוננו ויאמר פדעבו מרדת שחת מלאתי כופר, והבן. נשוכה לענינו ובמ"ש נבין מ"ש בב"מ (דף נ"ח ע"ב) אם היו המרין מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אלל פלוגי שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם, ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך א"ר יוחנן משום רשב"י גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך כו'. ורש"י ז"ל כתב שם בד"ה וכל דבר המסור ללב וז"ל שלאדם נאמר בו הוי ירא מן קודע מהשבות אם לעובה אם לאונאה. והנה לבאר כ"ז בביאורנו השני כבר הקדימנו המהרש"א ז"ל, רק נאשר לי לבארם בעזרשי"ת בדברי הרמב"ם הנזכרים, ר"ל בביאורנו הראשון שלכן חמורה היא עד מאד אונאת דברים, יען שכל העבירה יעבור בשכל לבדו, ואין צריך לזה אמצעים חומריים ומתוכים גשמיים להוציאה אל הפועל, כאשר צריך לאונאת ממון. ויש לתת תכלין לדברי רבי יוחנן שהזכרנו במ"ש שם (דף ק"ט ע"א) אמר רב חסדא כל השערים ננעלים הוץ משערי אונאה שנאמר הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך. א"ר אלעזר הכל נפרע בידי שליח הוץ מאונאה שנאמר ובידו אנך. א"כ הלא מפורש שחמורה עבירת אונאה מכל עבירה. יען שיהא ויאשם בפסו ושכלו, והבן. וזוה נבין מ"ש בערכין (דף ט"ו ע"א) במוציא שם רע להקל ולהחמיר כידא אחד שהולץ שם רע על גדולה שבחבונה ועל קודע שבישראל כותן חמה סלע נמאא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה כו'. שיען שהדיבור יואל משכל ונפש חיה שבאדם. לכן עבירתו חמורה ממעשה. וזוה נבין מ"ש במנחות (דף מ"ג ע"א) ורשב"י אומר כל הזרין במזוה זו זוכה ומקבל פני שכניה כתיב הכא ורחיטם אותו וכתיב התם את ה' אלהיך תירא ואיתו תעבוד. ובמ"ש המהרש"א ז"ל שם בד"ה ורחיטם אותו כו' וז"ל. ורשב"י נמי דדריש מהאי קרא כל הזרין כו' נמי מדכתיב אותו בלשון יחיד אחוץ של תכלת קאי למדרש ג"ש כו'. הלא מפורש שלענין מנחת תכלת אמר רשב"י. ואיתא בב"מ (דף ס"א ע"ב) אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יואתא מזרים ברביית ויואתא מזרים גבי יואתא יואתא מזרים במשקלות אמר הקב"ה אני הוא שהבנתי במזרים בין טפה של כבור לתפה שאינה של כבור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בכותי ומלוה אותם לישראל ברביית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא חילין בבגדו ואומר תכלת הוא. א"כ הלא מפורש שמנחת תכלת ידועה וניכרת, רק לה' לבדו ואיננה מפורסמת לבני אדם, לכן שכרו מדה כנגד מדה, שכאשר הוא הבין והכיר את כבוד השם ושכינת עוזו והוקירו וכדו בשלמות. ככה יקבל שכרו משלם שיקבל פני שכניה שיחזה בנושם ה'. וכן לענין העונש מיוחד על ההוץ שם היהודי ומיוחד להכרע ממנו, יען שחטא ואשם, רק נגד ה' לבדו ולא נגד בני אדם, כי מי יודע, ומי יבין נסתרות ופגונות לבד האדם, וזלתי ה' אלהים כי אפס הוא לבדו אופה הנסתרות כנגלות, אור ונוגה כהשך ועלטה, ראש כוכבים ועמק תהום כמיסור. לכן הוא יתברך לבדו עתיד לתת רע כרשעתם לאותם שהרשיעו בתליתיהם כספם בעו"ג ולקחו מרבות. ולאותם שהרשיעו להאפיין משקלותם במלח. ולאותם שהרשיעו לעשות להם קלא חילין תחת תכלת לגבי יואתיהם, ומדויק מאד לשון רבא מה שאמר לענין יואת תיבת נגיב"י והבן. וזוה נבין מה דתניא שם (דף ע"א ע"ב) א"ר יוסי בא וראה כמה סמיית עיניהם של מלוי בריבית אדם קורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו והם מביאין עדים ולבזר וקולמוס ודיו וכותבין וחותמין פלוגי זה כפר באלהי ישראל, והמהרש"א ז"ל כתב שם בד"ה כמה סמיית כו'. וז"ל יש לדקדק מאי כפר באלהי ישראל איכא בחותם על הרבית כו'. ולפי מ"ש מתורץ היטב דקדוקו שאמנם זה יכפור ויכחיש רק בה' אלהי ישראל לבדו האופה מפגונות לבד. כי לאנשים יוליד שולל ויוכל לרמות אתהם שבס"ג הוא ולא שלו. אפס לקדוש ישראל גלוי וידוע שבס"ג עמון נתן כנסך ותרבית ומרמה עשה לגבול דעת הבריות, וא"כ הלא זה הרעש לא השוה כבוד עבד לכבוד הקדוש שמים ולא האמין בה' אלהים לא היה מעיו לבצעו בכבוד שמים, לכן בודאי כפר החותם על הרבית וכחש בה' אלהים חיים ודוק. כן נבין מ"ש בגדה (דף י"ג ע"ב) אמר רב המקשה עמנו לדעת יהא בנידיו ולימא אסור דקמגרי יצר הרע אנפשיה. והמהרש"א ז"ל כתב שם בד"ה ולימא אסור כו', וז"ל בכל שאר איסורין לא ניומא הכי כו'. ולפי מ"ש מוכן היטב, שנכלל שנת ההרפור יבא בטח לידי מעשה, ולכן חייבים לנדותו למען שכל יבשל במעשה על ידי הרגלו בהרפור. ואיתא שם ורבי אמר נקרא עברין שכן אומנותו של יזה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו כך עבד ע"ז והולך ועוטר. שיען שאין פחד קוני לנגד עיניו, ויחטא בשכלו כמבואר, לכן יבא בנקל לידי כפירה חלויה:

ואיתא שם איכא דאמרי א"ר אמי כל המביא עמנו לידי ההרפור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה כתיב הכא וירע בעיני ה' וכתיב התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע.

שהעונש הזה הוא ג"כ מדה כנגד מדה, שיען שהוא חטא ופשע נגד ה' לבדו, בהנפש והשכל שחן לו ועילה חס ושלום כבוד עבד מכבוד קונו יוסר ויענש שכל יכניסו אותו במחילת עושו הקונה הכל בדרך הוא. עוד יש לאלוה מלין במ"ש בתנחומא ראה (סעיף א') ללמדך שכל מי שמתבטל מן התורה כאלו כופר בהקב"ה. שלא נתן תורה לישראל, אלא כדי שיעסקו בה יומם ולילה שנאמר והגית בו יומם ולילה וגו'. וכתיב כי אם בחירת ה' חפצו וגו' עיי"ש. וכן מצינו בספרי עקב (סימן ו"א כתוב ט"ז) עה"כ השמרנו לכם פן יפתה לבבכם. אמר להם הזהירו שלא יעשה אחכם ויה"ר ותפרשו מן התורה, שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק לעו"ג שנאמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה. ואומר אם ה' הסייך בי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים. וכי תעלה על דעתך דוד מלך ישראל עובד עבודת כוכבים אלא כיון שפוסק מדברי תורה כאלו הולך ומדבק בעבודת כוכבים:

והנה האדם המהרהר הלא כל יעסוק בהתוה"ק, כי לוא עסק בדברי תורה הלא לא ברא להרהר בדברי הבאי כמ"ש למעלה אפס כדל ונפרש מן התוה"ק, וע"כ בא לידך הלא ברא ולקשות עמנו לדעת, וע"כ בלדק אמרו שבדקל יעבוד לע"ג וידבק בה בעבור. (א) שמתבטל מן התוה"ק שהוא כאלו כופר בהקב"ה, כנוכר. (ב) שאין פחד אל עליון עליו שיאשם בהרהור לבד בצדיה ובזיון כנוכר והבן. ולכן ענשו גדול כל כך שאין מכניסין אותו במחילת הקב"ה. וכן יבואר מ"ש בשבת (דף קמ"ט ע"ב) וא"ר יעקב בריה דבית יעקב כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחילתו של הקב"ה כו'. שיען שלא טוב עשה שהעניש לרעו בהשכל שהננו בוראו לכן יענש שכל יכניסו אותו במחילת הקב"ה טל שהעניש לחבירו שגור כלל דמות תבניתו ודוק. ובזה נבין מ"ש בפסחים (דף ק"ג ע"א) א"ר יוחנן שלשה מכריו עליהן הקב"ה בכל יום על רווק דדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני המחזיר אבידה לבעליה ועל עשיר המעטר פירותיו בצינעה. והמהרש"א ז"ל כתב שם בד"ה ג' מכריו עליהן כו' וז"ל לא הזכיר מאי מכריו עליהן למעלותא ואפשר דסמך אדלעיל גבי ר"ח בן דוסא דמכריו עליהן הזהירו בהן עכ"ל. ולפי דבריו הזכיר רבי יוחנן מפורש, מה יכריו עליהן הקב"ה ית"ש. שהנה הלא אין לבאר ואינו חוטא במעשה העבירה. כי הלא תקשה כמו שהקשה בקידושין שהזכרנו בעבירה ס"ד, אלא בעה ביאורו כמו שתייר שם אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה. ככה כונת ר"י לפנינו רווק דדר בכרך שאינו חוטא בהרהור עבירה. ולכן יכריו עליו הקב"ה ית"ש בכבודו ובעמלו על דלקתו ופרישותו וזהירותו, יען כי הלא רק הוא לבדו יודע מהשבותיו ואופה אפונותיו. ועל עני המחזיר אבידה לבעליה. שבי אדם ידמו שכלי תפונה הון רב לו, רק יתרושש ויעשה עמלו כעני ויגיע לכת למען שכל יפורסם עשיר בקלה לכל יעמיסו עליו מסים וארנוניות, ולכן אין להתפלא לפי דעתם על שהשיב האבידה. אבל לה' גלוי וידוע שהנה עני ודך באמת, רק השיב האבידה שאלא כדת וכדין, לקיים מצות השם, ולכן יכריו גם עליו הקב"ה בעמלו, יען כי רק הוא ית"ש לבדו, יודע שדבר גדול טוב עשה. ועל עשיר המעטר פירותיו בצינעה. שבי אדם הלא כל ידעו וכל יבינו כמה מעשרות יעשר, רק לה' לבדו גלוי וידוע, וא"כ הלא יעלה וירומם את כבוד הקונה הכל ב"ה וב"ש, יותר ויותר מכבוד עבדיו, וע"כ יכריו הקב"ה ית"ש בכבודו ובעמלו גם עליו. ואמר הלשון שמכריו עליהן הקב"ה ית"ש, בכל יום". יען שאותם שאינם משום כבוד עבד לכבוד קונו, הלא ישימו במחשך כל מעשיהם באישון לילה בעלטה ואפלה, למען שכל יתיבשו וכל יכלמו מפני ראות אנשים. אבל המצויינים ההם שיראת השם נגדם הלא יעשו הכל ביום, כי הלא אין יראת אנשים עליהם כלל וכלל, וכמ"ש בחובת הלכות ב"ב בושתי מיראת אלוה שירא וזלזלו". כי היראה הנוראה והמצויינה תבטל ותשרש את היראה הקטנה. וא"כ שכל מעשיהם ופעולותיהם ביום, וכן יסובו ליוזרם בתשובה שלמה בכל יום יום, ופיין בהלק ראשון במאמר "יום המיתה". ולכן יכריו עליהם בכל יום המהדש מעשה בראשית בכל יום, מדה כנגד מדה והבן. ובזה נבין מ"ש (בע"ב) שם אלא כנון רב חנינא ורב אשעיא דהוו אושכפי בצרעא דישראל והוו יתבי בשוקא דזונות ועבדו להו מסאני לזונות ועיילו להו אינהו מסתכלי בהו ואינהו לא מדלן עיניהו לאסתכלי בהו, ומומחיהו הכי בחייהן רבנן קדישי דבארעא דישראל. והמהרש"א ז"ל כתב שם בד"ה בחיי רבנן קדישי וז"ל כמ"ש כ"מ שאתה מואל גדר ערוה אתה מואל קדושה עכ"ל. אבל יש לדייק מדוע הוא כן בכל מקום, ויש ליישב במ"ש בתנחומא וארא (סעיף ח') והקב"ה קרא שמו למשה שנאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה הוי ה' לבבות מלך הכבוד שהוא חולק מכבודו ליראיו. א"כ הלא יש לאמר. שיען שהמה כבודו את ה', ויראו מפניו שלא הסתכלו בפני הזונות, למען שכל יבאו לידי הרהור הלכ שהנהו חטא לה', על כן מלך הכבוד הלק מכבודו והודו, כבוד למי שקרא להם בתארו הנכבד "קדוש". ולכן בכל מקום שמצוי גדר ערוה תמלא קדושה ודוק. ובזה נבין מ"ש שם שלשה הקב"ה שגאל המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות כחבירו ואינו מעיד לו, הרואה דבר

ערוה בחזירו ומעיד בו יחידו. כי הוא יתברך לבדו בין מלפניו לבכס העקם והרע. שצפיו לבדו שראה ידבר, אבל לבדו כל עמו ושהוא יודע עדות לרעו ובל יחפוז להעיד לו וישעיד את הדבר ערוה שראה בו, רק למען שיוציא שם רע עליו. ולכן ישנא אתהם. ואולי יש לבאר כן מ"ש במדבר (ריש סימן י"א) ויהי העם כמתאוננים רע בזאת ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער בם אש ה' וגו' שחטאו בהרהור הלב, שחטאו נקרא בשם "רע", כמו שהוכחנו ושננוהו ידוע, רק לה' לבדו, ולכן כתיב "בזאת ה'", וע"כ בער בם אש ה' שהוא יתברך לבדו עשה נקמה במו, יען שחטאו רק נגדו כנוכר שחטאו בסתר ובחשאי. ויתכן שמה דליתא בספרי שם רבי אומר כמתאוננים רע אין רע אלא עבודת כוכבים שנאמר כי תעשו את הרע בעיני ה'. ובכלל הרהור עבודת כוכבים בכלל גם הרהור עבירה, וכמ"ש למעלה שכאחד המה דוק. וזה נבין מ"ש בליקוט ויהי (רמז קס"א) מעשה ברבי מתאי בן חרש שהיה יושב בבמה"ד ועופק בתורה והיה זיו פניו דומות לחמה. כלומר שיען שעמל עלמו תחת החמה היה תחת התורה"ק כמו שהארכנו בספרנו "נאד דמעות". במאמר "נפש לנפש אריה". פ"כ היה זיו פניו דומה לזיו החמה, והבין. וקלסתר פניו דומות למח"ש שמימיו לא נשא עיניו לאשה בעולם. כלומר ולכן הגיע לו השכר הגדול הזה וכמ"ש למעלה. פסם אחד עבר שטן ונחנקא בו אמר אפשר אדם. ר"ל לדיק כמ"ש לקמן בעוה"ש, כמו זה לא חטא כלומר בהרהור הלב, וכמ"ש למעלה שבת"ח יתננה ה'יז, ויותר מבזולתו. אמר לפני הקב"ה רבש"ע רבי מתאי בן חרש מה הוא לפניך, א"ל לדיק גמור הוא, א"ל תן לי רשות ואסיקתו א"ל אין אתה יכול לו אעפ"כ לך *). נדמה לו כאשה יפה שלא היתה כדמותה מעולם מיומות נעמה אחות חובל קין שטעו בה מה"ש שנאמר ויראו בני האלהים את כנות האדם. עמד לפניו כיון שראה אותה הפך פניו ונתן לאחריו שוב בא ועמד לו על ג' שאלו הפך פניו לג' ימין היתה מתהפכת לו מכל ג'ד, אמר מתירא אני שמא יתגבר עלי יצר הרע ויחטיאי מה עשה אותו לדיק קרא לאותו תלמיד שהיה משרת לפניו. א"ל לך והבא לי אש ומסמר הביא לו מסמרין ונתנם בעיניו כיון שראה השטן כך נודעזע ונפל לאחריו. באותה עשה קרא הקב"ה לרפאל, א"ל לך לרפא את ר' מתאי בן חרש. בא ועמד לפניו א"ל מי אתה, א"ל אני הוא רפאל שגלתי הקב"ה לרפאות את עיניך, א"ל הניחתי מה שהיה היה חזר לפני הקב"ה א"ל רבש"ע כך וכך א"ל מתאי, א"ל לך ואמור לו אני ערב שלא ישלע בו יצר הרע. מיד רפא אותו. שיען שיראת קונו היתה עליו שלא חטא מעודו בהרהור הלב בשביל כבוד השם, ע"כ שלא השי"ת בכבודו ובעמלו את המלאך רפאל, שירפא את עיניו אשר הכאיב אתהו, ועורר בכלל כבוד הוד השי"ת והבטיחו ושימרה"ר לו ישלע בו. (א) שיען שהוא נזוהר מהרהור הלב הלא כל יבא לדיק מעשה כמ"ש (ב) כמ"ש ביומא (דף ל"ח ע"ב) דבי ר' שילא אמרי כיון שגלה לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ואינו חוטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור. אמר ריש לקיש כו' בא לטער מסייעין אותו. (ובדף ל"ט ע"א) שם ת"ר והתקדשתם והייחם קדושים אדם מקדש עלמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב. ודע שיתכן לאמר שגלג את דבריו כלענין הבא לקדש וכלענין הבא לשמח חיליה כמ"ש למעלה שגלגה חלוקי כפרה יש". וע"כ שלג נגדם את דבריו כלענין הטומאה כלענין הטהרה והקדושה ודוק. מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו מתחביל בנשים עמ"כ"ו באשת חברו אין יצר הרע שולט בו. שיען שכל ירהרר בלבדו כל יבא למעשה העבירה. כי גם מן השמים יסייעוהו שיקדש את עלמו, ר"ל את נפשו שהוא עצמותו כמ"ש למעלה. וכן תבאר גם תיבת "עלמו" שבהכריות הנזכרות. וזה תבין מ"ש ביוק"ר (פ"ג) רבי מישאא בריה דריב"ל הראוה

(*) וזוה תנין היטב מ"ש באבות (פ"ג מ"ט) הכל לפי והרשות נתונה, שאף שכל דבר שעתיד להיות, לפי וראוי ויודע לפני הקב"ה, וא"כ הלא ידע האלהים, שמה מתיחב כל ישמע להסתת האשמן. כ"ו נחן השול להסבן שילך לבסית אותו, להבחינו ולנסותו, ואל תתנם לשרתו להסבן שפינתו, כי יאמין, ובעוב השעות נדון בלדק שבהו בכל העולם, כמ"ש בברכות (ד"פ"ב) רבי אבה בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו, נדון בעוב ההלוי, ויכל לפי רוב המעשה. וע"כ ירבה ויעצים קב"ה בחיותו רבות, ונסיונות עמוטלו לו, למען שיבא לו שבר ועקר, כד, כמשעלו, בעולם האמיתי והבחי, וע"כ מזה האדם בנסיונות, למען שיבא לו, שבר סרס. ודע שגמ"ש תוכל לכאר היטב, גם מ"ש בתחומא וירא (סימן כ"ב) לענין אברהם איבנו עליו השלום, קדמו ושמע נדבך ונדמה לו, כדמותו וכן, א"ל לך אתה סולך בו. וכן לענין יחזקאל איבנו עליו השלום. ונדמה לכדור וסבב על יד ימיו כל ימאן, א"ל לך אתה סולך בו. כיון שרלה שם קבלו ממנו כלך ועשה לפעמים נדר גדול כו' עי"ש. שפ"כ נתן הקב"ה ית"ש, רבות והרמן להסבן, שייפך לאכזותיו, בבחינות ונסיונות, למען שיוכזו ויכל שבר לפני גבול תכלית העולם הכל. וממ"ש בספרא אחרי (סימן י"א בחו"ס) ע"כ וספרתם את חקתי ואת שמעי אתה יעשה אותם בארץ כו'. וזה נכס לעובד, וא"ח בעובד, והכל סופו מת סוף כל מה אני מקיים וחי כסס לעובד. ה"י ה' האמן לשם שבר, וכן למען שימחו וכמות יולאי חלום, וממ"ש בירושלמי סנהדרין (עמק חלם) חלק אמר רבי סימון כו' שסרי אבות העולם איזו בקבו ליעול שבר מלות שפשו בעובד מצינו מלת צדוק קיימת לבניסא אחריס, סוף שמשא חלם ליעולא חכתי את כדתי יסבן (ג' דדו):

הרואה דבר טרור ואינו זון עיניו ממנה וזכה להקבל פני השכינה מ"ט ועולם עיניו מראות ברע, מה כתיב בתריה מלך כיפיו תחזינה עיניך שבגלל שיחדול את עיניו מלהזין עצמן מדבר ערוה, בעבור כבוד שכינת ה' אלהים יוכה לחזות וליהנות מקבלת זיו פני השכינה. ויש לבאר מ"ש בויקרא (ס') ס"ו ל' לפני ה' תטהרו כלומר שתטהרו "לפניו מן ההטא" שהנהו גלוי ויודע רק לו לבדו וכמ"ש והבן. ויש לתת תכלית לזה על נכון במ"ש במדרש שו"ט תהלים (סיון ק"ט) במה יוכה ער את ארחו לשמור כדברך, אמר שלמה בכל דרכיך דעהו. אם ידעת להקב"ה בכל דבר ודבר הוא יישר אורחותיך, וכן דוד אומר שויתי ה' לנגדי תמיד וגו' ובשביל ששויתי ה' לנגדי תמיד. לכן שמח לבי ויגל כבודי וגו'. שכלי תפינה שכאשר זכר בה' והיה נזר מלהביט בדבר ערוה. ככה ידע את ה' בכל דבר ודבר, וא"כ הלא הוא יתברך יישר כל אורחותיו והושע לו שיעבוד אותו כל ימי חייו. וא"כ שעבד את השם כל ימי חייו לשם שמים. הלא מגיע לו שיגמלוהו ה' כלדקו וכבוד ידיו שיוכהו שיתענג על ה' ויקבל פני שכינת עונו [ואולי יש לאמר שמ"ש לפני ה' תטהרו. ר"ל שתדמו תמיד שאתם נכבים לפני השי"ת ואז תטהרו ותקודשו ולפ"ז אין מיותר הפעל תטהרו] בנבנה מרומים באמת ובתמים, והבן :

והנה אמנם נכון היה להאריך עוד בענין הנכבד והנורא הזה רק יען שאמנה עתה את עטי, במיניו דמי ל"ע. לכן שמתי קנאי למלי אלה לעת עתה ואם יוכנו ה' אלהינו לסדר החלק השלישי, אולי נזכה להאריך עוד, גם בענין הנכבד והיקר הנזכר. ויהי נא רצון מלפני כבוד אבינו שבשמים שיושיע לכל החיים שכל יתורו אחרי לבכם ואחרי עיניהם ונקוה לאל שרבים יקראו בשם שכל את מאמרו זה שקראנו בשם "מראה עינים" ואולי ישימו אל לבכם אותם שישועו בו שיקדישו את לבכם ואת עיניהם אל כבוד קדוש ישראל ויתרבה כבוד שמים בכל ארצות החיים, אכי"ר או"א :

ובסיימא אליה פה מה שהקשיתי זה כמה לפי שיטת רש"י ז"ל, ור"ת ז"ל שם בב"ק (דף י"ז ע"א) שלמד לאחרים הוא רב וגדול ממעשה ממ"ש באבות (פ"ד מ"ו) רבי ישמעאל (בר רבי יוסי) אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמוד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד ולעשות. הלא נחזה בעליל שאמנם מעשה הוא גדול ורב מללמוד לאחרים שבאם ילמוד למען שילמד לזולתו כל יוכה לבוא לידי מעשה, רק באם ילמוד למען שיעשה ויקיים אז יוכה שיבוא גם לידי מעשה, ואין לדחוק שיען שיוכה ללמד יוכה גם לשמור ולעשות, כי הלא הא דורכא, דא"כ למה ומדוע יפרסם בסיפא שלאותו שלומד ע"מ שיעשה מספיקים בידו שיוכה, לשמור ולעשות" הלא משמע שאפס זה שלמד למען שידע לעשות יוכה להשיג שישמור ויעשה ולא זה שלמד בשביל שידע ללמד יוכה להמדרגה העלה הזאת וה' יאר עיני. אבל לפי שיטת רב אחאי גאון ז"ל בשאילתות מובא בתוס' שם, ולפי שיטת הר"ן ז"ל שם שאמנם הקיום והמעשה הוא גדול ורב מללמוד לאחרים אתי שפיר, שפ"כ רק אם יאכה וישתוקק בלמודו למען שידע לעשות ולקיים יוכה להמדרגה המיונינה הזאת שחמד לה. וכן גם ללמד לאחרים יוכה ג"כ כי הלא לאגמוריו לאחריו הוא ג"כ בכלל מעשה, ולכן יוכה הזוכה לשמור ולעשות גם ללמוד לאחרים, אבל באם ילמוד למען שילמד לאחרים כל יוכה להמדרגה הנכונה הנזכרת רק יוכה ללמוד וללמד. אבל קשה לי אם יוכה ללמוד הלא יביאנה לימודו לידי מעשה ואף שלא למד לשם מעשה, וכמ"ש למעלה. ועוד קשה מה שזוכה ללמד לאחרים הלא נחשב ג"כ כאלו בא לידי מעשה, כי בכלל מעשה הנהו כמ"ש בזה. ויש ליישב במ"ש למעלה שלהבא לטהר ולקדש עצמו, מסייעין לו, לכן אמר שהלומד על מנת ללמד אין מספיקין ומסייעין שיבוא לידי מעשה, רק מסייעים ועוזרים להלומד על מנת לעשות, והבן :

ודע שכן דייקתי מזה על מ"ש למעלה שגם שיטת הרמב"ם ז"ל בהלכות תלמוד תורה. שתלמוד הוא גדול ממעשה, וא"כ איך יבאר דברי רבי ישמעאל הנזכרים שהלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד שהלומד שנהו גדול ורב ממעשה יוכה. אבל למעשה שהנהו מלמד וקטן מהלימוד כל יוכה אתמהא. ויישבתי במ"ש בכסף משנה הלכות ת"ת (פ"ג ה"י) וז"ל ופי' המשניות שם באבות כך הם לדעתי. רבי ישמעאל אומר הלומד על מנת ללמד כלומר שאין כונת למידתו לשמה, רק להתכבד בהיותו ראש וישיבה כו' עי"ה. ולימוד שלא לשמה הנהו קטן ממעשה. וע"כ ימלא וישיג זה שאין לימודו לשם שמים, ר"ל למען כבוד ה' רק להתכבד בו שיהיה ראש הישיבה ואפס ללמוד וללמד את אלה מספיקין בידו שישנים כמבואר, ר"ל שלא לשמה. אבל לבוא לידי מעשה כל יוכה שמשמים וספיקין בידו. ודע שכן על רב אחאי גאון ז"ל יש לדייק כן. כי גם דעתו שלימוד הוא גדול ממעשה, וכן יש לתת שגם הוא ביאר כן את המשנה שהזכרנו. שתי וראיתי שלפי גירסת רש"י ז"ל שם, אין כאן מקום להקשיא שהקשיתי שגורם שם בזה הלמוד על מנת ללמד וז"ל לקרותו רבי ולכבדו אין מספיקין בידו, והבן. אבל אמנם להלומד על מנת ללמד לשם כבוד שמים מספיקין שילמוד וילמד ויעשה בקל וחומר,

מן הלומד על מנת לעשות. ואולי היתה גם לר"ת נירסא זו. וכן אולי גרס כן גם הרמב"ם ז"ל, ורב אחאי גאון ז"ל, ומיושב גם דיוקנו האחרון בעוה"ש"ת כמו שמושביו הראשונים ת"ל:

גאם משה חיים מריוואקס, בלאא"ם הרב וכו' מוהר"ר גבריאל נ"ל. ילוד אשה יראת ה' החסודה אשר זכתה בחוגן, וכמ"ש בברכות (דף י"ז ע"א) אל רב לרבי חייא נשים במאי זכין באקריו בנייהו לבי כנישתא כו'. מרת יענטע מרים, זכרה לברכה שמתה עלי בשלישי לחוה"מ סוכות שנת תר"ן תנצב"ה אכ"ר. ויקוימו בימיו דברי ישעיה החוזה (כ"ה כתוב ה') בלע המות לנצח וזמחה ארני ה' רמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר כי בא מועד אכ"ר.

מאמר מלואים רביעי

והיין לדרכנו הנזכר יש לבאר בעוה"ש על מה שנתן בלכות (פ"ג מט"ו) שהזכר ובעוה"ש העולם נדון בהקדש מ"ש בריש ע"ז דרש ר' חנינא בר פפא ואיתומא רבי שמלאי לעתיד לבוא מצא הקב"ה ס"ת ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעסק בה * יבא ויעול שכרו כו' כו' עיי"ה. ואיתא בברכות (דף ה' ע"א) ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. וכן הודיע לנו בעוה"ש בהתורה"ק שנקראת בשם טוב, העולם נדון כל באי העולם נשפטים ונדונים לעתיד לבוא צענא. יען שהיא העירה כמו וכמ"ש בספרי נא"ד עיי"ש. וזוה יבואר היטב מ"ש בתמיד (דף כ"ה ע"א) רבי אומר חיונו היא דרך ישרה שיבור לו האדם יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם. ר"ל שיען שכל השומעים ימלאו את מה שהמוכיח דורש מהם וייראו לתקן את אשר עשו ותתי יראת שמים על פניהם וימלאו את מטרסת שיעסקו בהתורה"ק שנקראת בשם "טובה" כנזכר. ועם התורה הלא גם ברכה תבוא כמ"ש בברכות (דף מ"ב ע"א) תתן לתלמידי חכמים ברכה שנאמר ויברכני ה' בנלך. וק"ו כשהגם בעצמם תלמידי חכמים וכמ"ש בקידושין (דף ל"ג ע"ב) איבעיא להו מהו לעמוד מפני ספר תורה ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי קל וחומר מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן. ועיין בספרנו "נא"ד" במאמר "נפש לנפש אריה". ככה נעשה ק"ו ממה שאמר שתיכף לת"ה ברכה, והת"ה הלא יבא ר' חנינא כח התורה"ק ונא"ב הלא עם התורה עצמה, ר"ל כשהם לבדם המה ת"ה לא כל שכן שתבא ברכה אתה, וע"כ אמר טובה כלומר התורה וברכה כמבואר באין לעולם שתייהן יחדו כנזכר ורעה מסתלקת מן העולם. כלומר הינה"ר שנקרא בשם רע כמ"ש בסוכה (דף נ"ב ע"א) דרש רב עירא ואיתומא רבי יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו לינה"ר הקב"ה קראו רע שנאמר כי יר לב האדם רע מנעוריו. וכמ"ש במדרש משלי (סוף סימן כ"ד) אבל כ"ז שדברי תורה נכנסין ומוציין חדרי לב פנויין ושרויין בתוכה אין יר הרע שולט בהן ואם לאו אין אדם יכול להוציא מתוכן, משל למלך שהיה מתלך במדבר ומוא' שם טרקלין וחדרים פנויין נכנס ושורה בתוכו כך יר הרע אם אין מוצא דברי תורה שולט בהן ואין אדם יכול להוציא מתוכן. לכן אמר שבאש התוה"ק תמלא קן לה בעולם, אז כל יסלוט הינה"ר בעולם ויסתלק כלה שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב, כלומר שתבואנה עליהם כל הברכות הטובות הכתובות בהתורה"ק, אשר בשם טוב תכונה מדה כנגד מדה, שכאשר המוכיחים עמלו עזמם עד מאד בכל מיני השתדלות עצומה שבני דורם יעמלו עזמם בהתורה"ק, שנקראת בשם טוב, כן מניע למו שיזכו שתבוא עליהם ברכת טוב, והכן. וכמ"ש במדרש משלי שם, אבל אם הוכיחו מצא על עזמו ברכה שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב, מה כתיב אחריו שפטים

(*) ולכאורה יש לדקדק, מדוע פתח בלשון זכר ומניחו, ומסיים בלשון נקבה, שפסק בה. ויש ליישב, במ"ש הגאון המפורסם וכו' מוהר"ר מאיר לייבוש מלכ"ס ז"ל, בהתורה והמורה"ש שו', בדברים (סימן ה' כתוב כ"ד) וז"ל, ותורת הכתב שרשו בנ"א שהוא דבורא, ושורש תורש שבע"פ הוא במלכות, לכן, תפס לשון נקבה כו' עיי"ה. וע"כ התחיל בלשון זכר וסיים בלשון נקבה, להודיענו שכשם שיאמר על תורה שכתב כל מי שעסק בה יבא ויעול שכרו כך ואמר גם על תורה שבעל פה, ר"ל שאפס אותם שעמלו עזמם לעסוק בשתייהן, יבאו לקבל שכרם אז, ואולי כתוב שם בגלל כן תיבת ואומר לאשמועינן שאף שיניד בלשון נקבה שפסק, כה"כ, שמובת ששולל רק על תורה שבע"פ לבדם, ככ"ז ישאל בלשון אמירה שמניין תורת הכתב והשולן, שבו נאמר (כמ"ש הגאון הנ"ל שם ע"ש) שגם על תורת הכתב ישאל בפרשות, אף שכלול בתורה שבעל פה כמ"ש בפי'הדרין (דף כ"ד ע"א) מאי בכל אמר רבי יוחנן כלול בנקרא כו' ודוק.

שפתים ישק משיב דברים נכוחים אלו דברי תוכחות כד"א כולם נכוחים למבין וישרים למונאי דעת. וא"כ הלא מפורש שהכתוב הזה נדרש על המוכיחים ותמהני מאד על מה שכתב רש"י ז"ל שם כד"ה שנאמר ולמוכיחים ינעם וגו', וכן המהרש"א ז"ל כד"ה איזהו דרך כו' שהכתוב הזה נדרש בזה על המקבלים התוכחה שנות ונוטם למו עיי"ש. מדוע ביארו בהפך ממה שמפורש במדרש הנזכר, ועיין בא"ר (פ"ג) ובתנחומא דברים ל"א (*). וי"א יחזיק באמונה יתירה שנאמר עניי בנאמני ארץ לשבת עמדי וגו'. שם אז מביא על עצמו ברכת טוב. יען שזוכה את הרבים באמונתו היתירה שהוא העיקר וכמ"ס במכות (דף כ"ג ע"א) בא חבקי והעמידן על אחת שנאמר ולדיק באמונתו יחיה עיי"ש. וכמ"ס בתענית (דף ח' ע"א) ח"ר אמי אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמה שנאמר אחת מארץ תאמה ולדק משמים נשקף ומלינו (בדף ז' ע"א) שם אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחית המתים דאלו תחית המתים לדיקים ואילו גשמים בין לדיקים בין לרשעים כו' רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול. ע"כ הוהירו היש אומרים על אמונה היתירה למשן שזוכה על ידה להמעלה המזויינה והיתירה שהגשמים ירדו בעבורו כמובאר. ובל אכלא את עמי מלכא יתר הענין שיש שם. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן כל המוכיח את הבריו לשם שמים זוכה לחלקו של הקב"ה שנאמר מוכיח אדם אחר. שיען שהוכיח את עמיתו באמת למען כבוד שמים ומחשבתו הטובה והנכונה היא גלויה רק להקב"ה לבדו, ואינה מפורסמת לבני אדם, ע"כ יזכה בגללה לחלקו של הקב"ה, וכמ"ס למעלה בכל המאמר, מראה עינים". וכמ"ס בסוטה (דף ט' ע"א) במרה שאדם מודד בה מודדין לו. ולא עוד אלא שמוסקין עליו חוט של חסד שנאמר הן יומא ממחליק לטון, שיען שהנהו ירא שמים לכן מושכים עליו משמים חוט של חסד וכן על כל דבריו, וכמ"ס בבבב"א (דף ו' ע"ב) ח"ר חלבו ח"ר הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מלותיו שמור כי זה כל האדם והכן. וזוה נבין מ"ס במלכים א' (סיומן ב' ל"ב) לענין יואב בן נריה, אשר פגע בשני אנשים לדיקים וטובים ממנו וגו'. שהיו לדיקים ממנו ביראת שמים והיו בני תורה יותר ויותר ממנו, ולזה כפל את שבתם וטובים" ר"ל בני תורה. וכמ"ס בסנהדרין (דף מ"ט ע"א) טובים שהיו דורשים אכין ורקין והוא לא דרש שנלל שהיו בני תורה יותר ממנו לכן ידעו לדרוש יותר לדיקים שהם צדק ולא עשו והוא באגרת עשה. כי יראת ה' היתה אולרס יותר ממנו:

וראיתי במהרש"א ז"ל שם כד"ה טובים שהיו דורשין כו' וז"ל ר"ל טובים שהיו דורשין אכין ורקין שבתורה הנקראת טוב ותמהני מדוע לא ביאר עליהם בעצמם שהיו בני תורה, כמ"ס בעוה"ש"ת ודוק. וזוה נבין מ"ס בכתובות (דף ס"ז ע"ב) אמרו עליו על הלל הזקן שלקה לפני כן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מאז עבד לרוץ לפניו וכן לפניו שלשה מילין. שעמל והטריח עצמו כל כך בעבורו בגלל שהיה בן טובים, כלומר בן תורה וכתב טובים בלשון רבים להודיענו שידע היטב השתי תורות ככתב כב"פ. וכמ"ס בשבת (דף ל"א ע"א) אמר לו כמה תורות יש לכם אמר לו שהם תורה שכתב ותורה שבעל פה. וזוה מיושב מה שהרכיבהו על סוס שיען שהיה צורבא מרבנן, ואיתא באבות (רפ"ו) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה כו' ונותנת לו מלכות וממשלה. ובגיטין (דף ס"ב) ומאן מלכי כו'. ואיתא בשבת (דף קל"ב ע"א) דעל סוס מלך. ע"כ הגיע לו סוס לרכוב עליו. ואך למותר להעורר שתבאר כן מ"ס שם מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני כן טובים אחד מניפורי ליטרא בשר בכל יום כו' שיען שידע השתי תורות על בזרין, לכן הוויאו עליו הולאה יתירה וכן מה שנעתיך בכמה תפלות יפות, על חיים טובים מגמתו ג"כ שזוכה נא להשתי תורות, והכן:

ובזה נבין מ"ס בסנהדרין (דף פ"ח ע"ב) שלחו מתם איזהו בן העובד כמ"ס בע"ז (דף כ' ע"ב) דאמר ריב"ל עניו גדולה מכולן שנאמר יען משה ה' אהי לגשר עניו חסידים ולדיקים לא נאמר כאן אלא עניו הא למדת שפניה גדולה מכולם. ושפל ברך שכל ירגיש בעצמו שהנהו עניו ויתפאר בענותו, רק יהי שפל ברך גם בעיני עצמו. וזוה מיושב מה שכתבנו הלשון "ענותו". ושפל ברך" שאחד הם, כמ"ס בתענית (דף ס"ז ע"א) בראש"י כד"ה ושפל ברך, וז"ל עניו ודוק. שייך עייל שייך ונפיק, כלומר שהנהו נוח ומרואה לבריות וכמ"ס ביומא (דף פ"ו ע"א) אביי אמר כדתניא וזהב את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ירך כו' ויהא משאו ומתנו בנחת עס הכריות כו'. ועיין

בבבב"א

(*) וזמן לדרכנו יתכן לבאר במ"ס למעלה במאמר, מראה עינים שתי כליות יש בו באדם, אחת יושבת לעובד ואחת יושבת לרעס, לכן אמר שאו תשלוט שלעת אותה שמינעתו לטובה, וזאת שמינעתו לרעס הסתלק כלל תשלוט כלום.

צרכות (דף י"ז ע"א) ע"ל כמ"ש בב"מ (דף ק"ז ע"א) ברוך אתה ברוך וברוך אתה בלאתך שתיא
 יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה יציאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך מן העולם בלא חטא. לכן
 אמרו שכאשר שייך עייל, ר"ל בא לעולם ככה שייך ונפיק. ר"ל יצא מזה פירוש שלא חטא כלום כל
 ימי חייו מגורו עלי תכל. וגרם באורייתא תדירא כמ"ש פסוקה (דף כ"ח ע"א) ולא מלאו אדם יושב
 ודומם אלא יושב ושונה. ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, שמלבד שלומד ושונה בעלמו תמיד, ילמד עוד
 לזולתו להאזיל עלימו מחכמתו, לכן אמרו ולא מחזיק טיבותא וכן באבות (פ"ו מ"ו) ואינו מחזיק טובה
 לעלמו. כלומר שכל ידמה שתורתו היא טובתו, ולא של זולתו. אפס התורה שנקראת טוב, אינו מחזיק
 לנפשו לעלמו. ואל תתמה על שהקדים דרך ארץ לפני התורה לפי מש"כ למעלה, כי אמנם לדרך
 ארץ משפט הקדימה, כמ"ש בצליהו רבא (ריש פ"א) לשמור את דרך זו ד"א עץ החיים מלמד שדרך
 ארץ קדמה לעץ החיים ואין עץ החיים אלא תורה שנאמר עץ החיים הוא למחזיקים בה. וכמ"ש קודם
 מצרכות ויומא יחבי ביה רבנן עניניהו ברב עולא בר אבא שהוא מוכתר בכל המדות הנעלות האל.
 וזוה נתיי תבלין למה שאמר לי ידי"נ הרב הגאון האב"ד דק"ק רא' לבאר מ"ש באבות (פ"ב מ"ט) רבן
 יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעלמך ר"ל
 שכל תדמה שאינך מחויב ללמד כי לכך נוצרת, ללמד לאחרים, והגדתי אליו שאמנם כנים דבריו כמ"ש.
 כי טובה זו תורה ולכן בדקדוק נכון אמר אל תחזיק טובה, ר"ל התורה, לעלמך ר"ל לך לבדך,
 כי לכך נוצרת. י"ל לדעתי כמה שכבר האריכו הכמי לב להזכיר שהאדם מדיני בטבע, וכן כל
 הנמצאים כולם יעזרו ה"ש את אחיו, לכן אמר כי לכך נוצרת שתעזור לזולתך שתתן עליו מהודך. ודע
 שעוד יש לבאר את המנהג שפתחו בו ובטוב העולם נדון כמ"ש בקידושין (דף מ' ע"ב) דאמר רב
 המנוא אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר פוער מים ראשית מדון כו' עיי"ש. לכן
 היעזבו אשר דברו ובטוב בהתורה"ק שנקראת בשם טוב, העולם, ר"ל בני עולם. נדון, ר"ל שבתחלת
 דינם נשפטים כולם על דברי תורה. כן ראיתי לנכון להעתיק בזה מש"כ זה כמה, ליישב קושיית
 החוספות שם בד"ה אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה. וז"ל והא דאמר בפרק כמה מדליקין
 כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה כו' עיי"ש וכתבתי ליישב כמ"ש במכילתא בשלח
 וזה"ש בעיניו תעשה זה מו"מ מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימנו ומעלין עליו
 כאילו קיים את כל התורה כולה, הלא נחזה שדבר גדול ונכבד הוא המשא ומתן באמונה. ואיתא בקידושין
 ש' נענו כולם ואמרו לימוד גדול שהלמוד מביא לידי מעשה. וכמ"ש למעלה שהמעשה צריך לתלמוד
 עיי"ש. וא"כ הלא יש בכלל שאלת נשאת ונתת באמונה גם השאלה על דברי תורה והבן. וא"ת כיון
 שנכללה בהשאלה על משא ומתן גם השאלה על התורה"ק, וא"כ מדוע יכפלו השאלה על קביעת עתים
 לתורה. י"ל דהנה באמת קשה איך די בקביעת עתים לתורה, הלא איתא במדרש שהביא השל"ה וז"ל
 כל הקובע עתים לתורה מיפר תורה שמחוייב כל אדם לקיים מצות עשה דודברת כס ולא דבדברים
 בטלים ושננתם שיהו דברי תורה מהודדים בפיו והגית בו יומם ולילה עיי"ש ומאליה כן בירושלמי
 ברכות (פ"ט) ר' חלבו בשם ר' סימון אומר העושה תורתו עתים הרי זה מיפר ברית מ"ט הפרו
 תורתך עת לעשות לה' אמר רבי מה התינוק הזה צריך לספק בכל עשה שביום כך כל אדם בישראל
 צריך ליגע בתורה בכל שעות שבוים כו'. וא"כ יש באולי לאמר שהיא מיושבת בחברתה, שהנה אונם
 רחמנא פטריה לכן מותר לאדם לבטל מדברי תורה מה שהוא מוכרח באונם לבטל לצרכי פרנסתו
 ופרנסת אגפיו ביתו לעסוק במשא ובמתן, ולכן שאלים לאיש כזה נשאת ונתת באמונה, כי בהמסחר
 עלמו לא חטא כלל כנוכר שרשאי לסחור, כי ההכרח לא יגונה אף שיבטל על ידו מתלמודו, אבל עליו
 לסחור עכ"פ באמונה, ולאיש כזה די לו שיקבע עתים לתורה, לכן יסאלו אותו אם קבע עתים לתורה ודוק.
 אבל האיש אשר יש לו די מחסורו נשפט בתחלה על ד"ת כי הלא אף אם סחר תמיד באמונה הלא
 חטא ואשם גם כן במחסרו, כי היה אסור לו לבטל מד"ת והבן. וזכר לדברינו מ"ש בתנחומא וילך
 (ס"ב) ואם לא למד כל צרכו יעשה מעשיו באמונה עיי"ש ודוק:

מדרשים חלוקים מאמר חמישי

איתא במגילה (דף י' פ"ב) ר' יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שז
 ה' עליכם להטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם ומי חדי קוב"ה במפתלתן של רשעים הא כתיב
 בלאת לפני החלוק ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו ור' יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה
 זו לפי שאין הקב"ה שחם במפתלתן של רשעים ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל
 הלילה

הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שורה אמר הקב"ה מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה אמר רבי אלעזר הוא חינו שם אבל אחרים משיג דיקא נמי דכתיב בן ימים ולא כתיב ימים ש"מ. וכן הוא בסנהדרין (דף ל"ט ע"ב) בשנינו לטון קצת ובתנחומא בשלח (סעיף י') וכעין זה מאתני בעו"ה בסנהדרין (דף ל"ח ע"ב) מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יוחנן א"ר מי שכל גבורה שלו ומאי ונהפכו כל פנים לירקון א"ר יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה בשעה שאמר הקב"ה הללו מעשי ידי והללו מעשי ידי היאך אאבד אלו מפני אלו א"ר פפא היינו דאמר אינשי רהטו ונפיל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה. ורש"י ו"ל כתב שם בד"ה מי שכל הגבורה שלו ו"ל הקב"ה מאטער בעלמא כיולדה ואומר בשעה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל היאך אאבד אלו מפני אלו. ושם בד"ה רהט בו ו"ל כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נוהג גדולתו לאומות וכשחזרין ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבדם מפני ישראל. ועיין במהרש"א שם. וכן מוכח מירושלמי ראש השנה (פ"א) אמר רבי לוי והוא ישפט תבל בלדק דין לאומים במישרים הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במלות ואת העובדי כוכבים כלילה בשעה שהן בטלין מן העבירות שמואל אמר משהו דן את ישראל הוא דן את העובדי כוכבים מה מקיים שמואל דין לאומים במישרים דין בכשרים שבהם מזכיר להם מעשי יתרו מזכיר להם מעשי רחב הזונה. וזילקוט משלי (סכ"ד) ראויים היו ישראל לקרות את ההלל כל שבעת ימי הפסח כשם שקירין שבעת ימי ההג ואין קורין אלא יום ראשון בלבד ולמה כן אלא בשביל שנהרגו המצרים וטבעו בים כו'. הלא נחמה בעליל מכ"ו, שהלילה להשי"ת לשמוח מפורענות העו"ב, כי אמנם בל יסחוק במפלתם ומיתתם אפס ידעו מהם שישבו נא מדרכיהם הנפסדות והנשחתות, ועל כן יטער מאד צעת שאבד העובדי אלילים מן העולם על אשר לא שבו אליו. והנה בספרי קרה מזינו בהפך (בסיומן י"ח ח') ואני הנה בשמחה דברי ר"י אמרו לו תלמידיו רבינו הרי הוא אומר ואני הנני מביא את המבול מים שומע אני שיש שמחה לפני המקום א"ל יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסים מן העולם, וכה"א בטוב לדיקים תעלוך קריה ובאבדו רשעים רנה. ואומר שני רשעים שגבר לה' הישועה על עמך ברכתך כלה. ואומר ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואומר יתמו העמים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. וכמ"ש בצרכות (דף י' ע"א) ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה כו' ובתנחומא ריש פנחס מאתני ויכפר על בני ישראל וכי קרבן הקריב שנאמר בו כפרה, אלא ללמדך שכל השופך דמן של רשעים כאלו הקריב קרבן. הלא כתוב בעליל בהפך מוחלט שישים וישמח השי"ת בכבודו ובעלמו בהטעם שיאבד מכעיסיו מן העולם. ואין לדחוק ולאמר שמשום ומשמח את אחרים, אבל הוא ית' לבדו איננו שם ושמה מאיבדום, כמ"ס ר"א, כי הלא מלשנו משמע מפורש שעל השי"ת בעלמו דרש שכאשר שם ושמה על נתינתו המתנות כהונה לאהרן ולבניו, ככה שם ושמה על איבדו את דור המבול. וכן יולא מפורש מהבחינים שמיין שלה' הישועה, וה' מלך עולם ועד, כשיאבד את העובדי כוכבים ומולות הפושעים ויגרו ויפצרו שני הרשעים ויתמם ויכלם מן הארץ. ועל"ג ומזה ליישב. ובדוחק נמרץ, יש לאמר לחומר הענין שאמנם דבר זה במחלוקת נכונה שדעת ר"י שאמנם הבו"ת בכבודו ובעלמו יפיק וישבע רלון וישם וישמח וירון צעת שיספוך חרון אפו ועמו וחמתו על הרשעים וישמידם וימחה את שמם וזכרם מתחת השמים. אבל דעת ר' נתן שם איננה כן ונעתיק דבריו. אמר לו ר' נתן אני מוסיף על דברך ואני ברלון הנה בשמחה וכן הוא אומר הנה הוא יולא לקראתך וראך ושמה בלבו שהוא מוסיף לענין דרשתו על המתנות שיפה דרש שתיבת הנה מורה על שמחה כדמפורש בהכתוב אבל רק ואף תיבת "הנה" לבדה כדכתיב בהכתוב שמביא, אבל לענין מבול חולק על ר"י. שיען שאלל מבול לא כתוב תיבת "הנה" רק תיבת "הנני" הבא במקום מדבר בעדו, או להראות שימחה הדבר אין לדרוש כן שמורה על שמחה ודוק. ואליבא דרבי נתן נאמרו כל הענינים שהזכרנו למעלה. ובמ"ס יבואר היטב מ"ס בסנהדרין (דף ק"ח ע"א) וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ כי אחת רב דימי אמר, אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם ה' ובתיבת התם וינחם אותם יודע על לשם. והוא כדעת ר"י ששם ה' ושמה על שמחה את שמם וזכרם והפסד השמידם. ואיבא דאמרי לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות כתיב הכא וינחם וכתוב התם וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו והוא כדעת ר' נתן והאמוראים הנוכחים שאין שמחה לבטל הרחמים ממפלת הרשעים אף שמכעיסים אותו בלי הפגות, יען שהם המה פועל ומעשה ידיו. ב) איתא בסוטה (דף י"ג ע"ב) ויקבור אותו בני בארץ מואב מול בית פטור אמר ר' ברכיה סימן בתוך סימן ואכ"ה ולא ידע איש את קבורתו וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גשערא של בית פטור הראנו היכן משה קבור עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה. נחלקו לשתי כתות אותן שעומדין למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. ר' המא ברבי חנינא אמר אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור הכא ולא

ידע איז את קבורתו וכתיב התם וזאת הזכרה אשר כרך משה איש האלהים. וכעין כל זה איתא בספרי על הכתובים האלה עיי"ה. וכמ"ס המהרש"א ז"ל שם בד"ה וכבר כו', וז"ל דהוי חשבו דככל הני סימנים היאך אפשר לומר דלא ידע איש וגו' וקאמר דעמדד למעלה נדמה כו' והוא מבואר כי כבר נעשה משה גם כתיבו דבר רוחני כמלאך כמ"ס לחם לא אכל ופירש מן האשה ע"כ כמותו גופו כנקבר נשאר רוחני שאין לו גדר במקום ואין לעמוד על מקומו המיוחד לו והוסיף רבי חמא לומר שמה שכלמו אינו יודע כו' כי כן נעשה כולו רוחני שלא ידע היכן גופו כלל כו' נפש החומר ממנו עכ"ל. הלא משמע מפורש שכותב גדול ושבח רבא מאין כמהו הוא למשה רבינו, מה שנעלם ומסתר מקום קבורתו מכל בני עולם. והנה בדמדבר רבא סוף בלק ובתנחומא שם (סעיף כ') מלאכי והמה בוכים ולמה רפו ידם והרי עמד כנגד שמים רבוא בעגל שנאמר ויקח את העגל אשר עשו אלא בשביל פנחס כדי שיבא ויטול את הראוי לו. ולפי שנתעלל לא ידע איש את קבורתו ללמדך שצריך אדם להיות עז כמאר קל כגשר ודך כזבי וגבור כארי לעשות רצון קונו. ומכאן את למד שמדקדק הקב"ה עם האלדקים אפילו כחוט השערה. הלא כתוב מפורש שנעלם מקום קבורתו בגלל החטא שחטא שנתעלל בשמים, ולכן נענש במשפט וע"ג ומזהו ליישב. ומלבד סתירה זו עוד לאלוה מלים בדברי המדרש הנזכר שם לדיוק. (א) מדוע לא נחשב החטא הזה בין חטאיו בשום מקום ודוחק גדול לתרץ. שיען שהיה שבב ואל תעשה. לכן לא נחשב, ודוק. (ב) אם בהשגחת השם היתה זאת שרפו וכלדו ידי משה בגלל שיתגדל ויתרומם פנחס כראוי וכמניע לו, א"כ מדוע נענש משה רבינו ע"ז. ויש ליישב שאמנם כן משה רבינו לא חטא כלל, יען וביעין שה' ראה בהסדו לגדל ולנשאות את פנחס בצרית הכהונה, כאשר יאחזה לו וע"כ סבב מסבב הסבות שגרפו ידי משה וידי האלדקים שעמו כמ"ס במדרש שם. אולם לענין משה שנתגדל ונתעלה במעלה טובה ויתירה כפולה ומכופלת שהי"ת קראו בשמו כמו שמצינו בשמות (בריש סימן ז') ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ובתנחומא וזרע (סימן ח') מלך ז"ל אין נקראין בשמו קיסר אגוסטא ואם נקרא בשמו ממיתין והקב"ה קרא שמו למשה שנאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה הוי ה' אצאות מלך הכבוד שהוא חולק מכבודו ליראיו. ובשוא"ס תהלים (סכ"א) מוסיף ע"ז, וכן ישראל אני אמרתי אלהים אתם עיי"ה ועיין בסעיף ע' שם *). על כן נחשב לו גם דבר קל כזה למגירת ופחתת, ואף שעשאו בהכרח גמור ומוחלט, יען שכן נגזר מההשגחה העליונה כנזכר. ואולי כן כוונת המדרש עלמו בסיומו, ומכאן את למד שמדקדק הקב"ה עם האלדקים אפילו כחוט השערה. שאף שהיה לאל ידו להגדק באמת ובתמים שלא חטא בחפזו ורצונו רק היה מוכרח ונאלץ כנזכר, בכ"ז דקדק הקב"ה עמו והכן. עי"ל שיען שהיה למשה רבינו ההגדקות הנזכרת, לכן היה די לו העונש הנזכר שלא נודע מקום קבורתו בעולם בגלל העבירה הזאת. וע"כ אין מוזכר בשום מקום עבירה זו, כי כבר שקל למטרפסיה תיכף בזמן הלזה בעדה, וכמ"ס בסנהדרין (דף ז"ד ע"ב) הא דישנא להאי פרשנא שהבוי"ת גזר עליו תיכף שכל ידע שום איש את מקום קבורתו עד היום הזה. ומתורגם היסב בעוה"ש"ת השני דיוקים שדייקנו למעלה:

מאמר הערה למאמר „מראה עינים” ששי

הנה הקשינו שם בעוה"ש"ת בזה"ל ואת"ל הלא לענין דבר ערוה אין עונשין על ההרהר כמעשה כעל הרהור עובדי כוכבים ומזלות כדמפורש בקידושין כו', ועיי"ש מ"ס. ועתה מלאתי בעוה"ש עוד יסוב נכון במ"ס שבה"ר, רבי חוניא בשם ר' דוסא ב' יארים ברא הקב"ה בעולמו יר עבודת כוכבים

(*) וכוה מיושב בדרך חידוד מה שהקשו במכילתא (יתרו כתוב י"ב) ויבא אהרן וכל קני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים. ומסע להיבן הכך והלא מתחלה יבא לקראתו כו' עיי"ש. ולפי מ"ס יש לומר, שגם במקום זה נקרא משה איש האלהים, בהשם אלהים, ומה שכתוב לפני האלהים, ביאורו לפני משה רבינו, שמתואר בהתואר אלהים בכמה מקומות. וכוה נבין מ"ס במכילתא שם, ובשלהי ברכות, ויבא אהרן וכל זקני ישראל מה ת"ל לפני האלהים, אלא מלמד כל המקבל פני חממים כאלו מקבל פני השכינה, שהקשו מדוע קרא למשה רבינו גם בענין זה בשם התואר שלו, ולא בהשם העלמי, ויתרלו למען שילמדנו בזה בעליל כמה גדולה ונעלה קבלת פני תלמידים חממים שגוה ודומה כאלו מקבל פני זיו השכינה והכן. וכוה יש לתת תכלין למ"ס במכילתא בשלה ע"כ ויאמרו כה' ובמשה עבדו אם במשה האמיתי קל וחומר כה', בא זה ללמדך שכל מי שמאמין בדוטה נאמן כאלו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם. ויבא בדבר אחר אומר וידבר העם באלהים ובמשה אם באלהים דברו קל וחומר במשה אלא זה בא ללמדך שכל מי שמדבר בדוטה נאמן כאלו מדבר במו שאמר והיה העולם, שדבר זה המדרש, גם ממה שראו בעליל שמה רבינו עליו השלום נקרא בכמה מקומות בשם אלהים. וכן יבואר מ"ס בכ"ק (דף מא ע"ב) את ה' אלהיו תירא לגבות תלמידים חממים שהקב"ה ית"ש חלק מיראתו ליראיו כשם שחלק להם מפגודו ודוק.

כוכבים ויזר זנות, יזר עבודת כוכבים כבר נעקר ויזר זנות הוא קיים אמר הקב"ה כל מי שהוא יכול לעמוד בזנות מעלה אני עליו כאלו עומד בשתיקה. וע"כ עונשים על הרהור עבירה כאלו הוציאה אל הפועל כאשר עונשים להמהרהר בעבודת כוכבים יען וביען שמעלים עליו כאלו חטא ואשם בשתיקה כדבר ערוה כעבודת כוכבים. כי לוא האמין בה' אלהים חיים הלא לא היה מורד כנגד כבוד הודו בהרהור הלב, וכמ"ש למעלה. אלא ודאי שיכפור בה' וע"כ ימרה וימרוד נגד כבודו בהרהורי לבו וא"כ הלא יש בכלל הרהור בדבר ערוה גם הרהור כפירה כמ"ש, וא"כ הלא מגיע לו בעדה עונש נמור כאשר שמגיע להמהרהר בע"ז ודוק. וסמוכים נכונים מלאתי לדברי בעזהשי"ת ממ"ש בתוספתא שביעית (פ"ג) חגיגה בן חגיגה אומר וכחש בעמיתו ואין אדם כופר בעמיתו עד שכופר בעיקר. פעם אחת שבת רבי ראובן בעבריה מלאו פלוסופוס אמר לו איזהו שנוי שבעולם אמר לו זה הכופר במי שבראו. איזהו כדא את אביך לא תחלף לא תגנוב לא תשנה לא תחמוד דהא אין אדם כופר בדבר עד שכופר בעיקר אין אדם הולך לדבר עבירה אלא אם כן כופר במי שצוהו לה עליה. וא"כ הלא יש סעד נכון למ"ש בעזהשי"ת. ודע שלמה שהבאנו שם מברכות אחרי עיניכם זה הרהור עבירה שנאמר ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני. יש להעיר ג"כ שלכאורה יש לדייק גם ע"ז כמו שדייקנו שם מדוע חולה הרהור הלב בהענינים הלא הלב לבדו יביא את האדם לירי הרהור, כמ"ש בספרי שהוכרנו שם וראיה ראויה מסומא עיי"ה. ויש ליישב ג"כ כמ"ש שם שכשם שהמולה נקראת על שם גומרה, כך גם העבירה נקראת על שם גומרה והענינים הלא הן הגומרים, ע"כ יתלה בהן לבדן כל העבירה וכמו שהארכנו בעזהשי"ת למעלה כיד ה' הטובה עלינו:

שביעי

בנין מזבח

מאמר

איתא בברכות (דף ע"ו ע"א) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנפנה ונוטל ידיו ונמיח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן דכתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. ויש לדייק גם בזה מה שדייקנו זה כמה בשלח ספרנו, בינה לעתים החדש"ש שה"ל, על מ"ש בפסחים (דף פ"ז ע"א) מעלה עליהם הכתוב כאלו בנה היכל בימיהם מה יתרון לו מזה שמעלה עליו הכתוב „כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן" והלא כאשר יחלוס חלוס הרעב שאכל והשכיר רעבונו והאמא ששתה די למאונן והקיץ והנהו עיף בקדם ובענו חסרה ורקה ונפשו למאה ושוקקה, ככה הנהו הכן אדם הנזכר כי הלא סוף סוף כל יחזו עיניו, וכל יבחנו עפעפיו תבנית בנין מזבח השם ית'. ויש ליישב במ"ש בירושלמי יומא שהזכרנו שם (פ"א ה"א) שאלו את ר"א דורות האחרונים כשרים מן הראשונים אמר לכן עידיכם הצירה יוכיח אבותינו העבירו את התקרה ויגל את מסך יהודה אבל אנו פעפענו את הכתלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה אמרו כל דור שאינו גבנה בימיו מעלין עליו כאלו הוא החריו. ובמדרש שו"ע (סימן קל"ו) מסיים מאי טעמא לפי שלא עשה תשובה. ועיין היטב באגדת שמואל (סימן ל"א) וא"כ הלא טובא אשמועינן רבי יוחנן, שמעלה רבה וכבירה נכונה גדולה ויתירה, יש להגביר המצויין הלזה שאין מעלין עליו כאלו נחרב בימיו. ובוה מבוחר גם מ"ש בסוכה (דף מ"ה ע"א) א"ר אבהו אמר ר"א כל הנוטל לולב באגודו והדם בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח (ובע"ז) שם א"ר ירמיה משום ר"ש בן יוחי ורבי יוחנן משום ר"ש המהוואי משום ר"ש המכותי כל העושה איסור לחג באכילה ושחיה מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. שמעלה כפולה ומכופלת יש להמצויינים ההם שאין מענישים אחתם על שלא נכנה בימי חייהם אפס נחשב להם, כאלו נעשה בימיהם. ודע שרבי יוחנן הולך לשיטתו במנחות (דף ק"י ע"א) ור"א אזיל לשיטתו בסנהדרין (דף ל"ב ע"א) ובאגדת שמואל (פ"ה) ועיין בשלח ספרנו הנזכר שלפי באורינו על דבריהם שם תבין על נכון את דברינו אלה בעזהשי"ת:

שמיני

השגחת השם

מאמר

איתא בסוטה (דף י' ע"א) וא"ר יוחנן כלעם חיגר ברגלו אחת היה שנאמר וילך שפי שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר שפיפון עלי אורח. ושאלתי למה ומדוע היה חיגר בשתי רגליו. הנזכר האדיר הזה שהגין בנבחרתו על ישראל ושפט וזן את בני דורו כאביהם שנשמים כדמפורס שם. ואחר

ואחר עיון עמוק אמרתי בעוה"ש"ת ליישב היטב במ"ש הר"ן ז"ל בדרוש שלישי שדרשותיו (דף ט' ע"ב) וז"ל הוזהב ולזאת הסבה נשלם משה בכל שלמות נביא להאמין שעיניו בכה אלהי והוסר ממנו בהשגחה גמורה הדבור הזה למען לא יחשב שהיות כלל בני ישראל וגדוליהם נמשכים אחריו יהיה להמשכס אחר אמות דבריו, כמו שידוע שיאמר על מי שהוא זה הדיבור שימשך לב ההמון אחריו ושהשקר ממנו יחשב אמת, וזה הדבר כלו בהפך במי שהוא כבד פה, כי גם האמת ממנו לא יקובל כי אם בחזק הגלות. ולזאת הסבה היה כבד פה וכבד לשון בהשגחה גמורה לא שהיה דבר טפל במקרה כו'. אבל בכונה גמורה מאתו ית' לסבה אשר זכרנו כו' עיי"ה. יואל לנו מפורש שלכן היה משה רבינו ע"ה בהשגחת הבורא ית' כבד פה וכבד לשון למען שיוכחו כוליהם שרוח ה' דובר בו, ושאפס מלתו בלשונו וחלילה לו לבדות דברים מלכבו. וכן באולי יס' להחליט לענין שופטנו שמשון הגבור שעל כן היה בהשגחת השם גולע ופסח בשתי רגליו, למען שיוכחו ויוראו כולם בעליל שלא גבורה טבעית יאוקה בו חלילה. אפס גבורה אלהית נתנה לו מהאל הגדול והגבור בהשגחה פרטית. כי למען שיושיע את ישראל עם סגולתו מכף פלשתים ויחלסם מלחמם ענים ומרודם ברכו ה' בגבורה יתירה שהי' לאל ידו לנצח את הפלשתים שכל יענו את עמו כל הימים:

מאמר רחמים השיעי

איתא בפסחים (דף פ"ז ע"ב) אמר ר"א אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים שנאמר כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל. ר' יוסי בר ר' חנינא אמר מהכא כי נא אשא להם. ויש לדייק אם הקב"ה ית"ש זוכר את הרחמים ברוגזו, וא"כ הלא כל יכעוס אז כלל וא"כ מדוע אמר ר"א את הלשון "בשעת כעסו". והלא הוא ית' חיינו כועס אז. ויש ליישב במ"ש בב"ב (דף י' ע"א) א"ר אלעזר בר' יוסי כל זדקה וחסד שישראל עושין בעוה"ז שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאכזבים שבשמים שנאמר כה אמר ה' אל תבוא בית מרוח ואל תלך. לספוד עמם ואל תתוד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה וגו' את החסד ואת הרחמים חסד זו גמילות חסדים רחמים זו זדקה. יואל לנו מפורש שזדקה נקראת בשם רחמים ושהיא חסדה שלום רב וגדול בין ישראל לאכזבים שבשמים. וכמו שהוכיח למדי רבינו מהר"י ריוואנוס בספרו הנחמד "פרשת דרכים" בדרוש שמונה עשר שבשם "דרך זדקה" יכונה שבח מזאת הזדקה להפוך את מדת הרוגז והדין למדת הרחמים עיי"ה. וכן אמר גם פה ר"א שאפילו בשעת כעסו של הקב"ה שאף כשיזעזע אל זועם דבין זוכר את הרחמים זו זדקה, ומהפך על ידה את מדת הרוגז והדין למדת החסד והרחמים. וכמ"ש במשלי (סימן י"א ה') לא יועיל הון ביום עברה וזדקה תליל ממות. וכמ"ש בשבת (דף ק"ו ע"ב) נפק שמואל ודרש כו' נפק ר"ע ודרש וזדקה תליל ממות ולא ממייתה משונה חלא ממייתה עממה עיי"ה, והכן. וזכור יש לבאר מה שתיאר בשבת (דף ק"א ע"ב) רבן גמליאל ברבי אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות מן השמים שבאם האדם מרחם על הבריות ר"ל עושה חסד ורחמים זו זדקה עם הבריות מרחמים עליו מן השמים אפילו בשעת הכעס והרוגז שנהפך דינו ומשפטו לחסד ורחמים כמבואר וכל שאינו מרחם על הבריות שהשמיין לבבו מלעשות זדקה עם הבריות אין מרחמין עליו מן השמים, באשר אין לו זכות הרחמים זו זדקה, שתועיל לו שירוחם מן השמים. וא"כ הלא היא באמת מדה כנגד מדה. וזכור תבין מ"ש בתהלים (סימן כ"ה ו') זכור רחמך ה' והסדיך כי מעולם המה. ר"ל שתזכור זכות הרחמים זו זדקה, וזכות החסד זו גמילות חסדים כזכור. כי מעולם הם כמ"ש בתד"א וטא (פ"א) משום דבי אליהו אמרו גדולה זדקה שמיוס שנכרא העולם ועד עכשיו העולם עומד על הזדקה כו' וכו' :

ובזה

(*) ואליהם פה גם ביאורינו על הכתוב שאחריו חטאת נעורי ופשעי אל תזכור כחסדך וזכר לי אתה למען טובך ה'. בהקדם מ"ש בירושלמי מכות (פ"ג) ע"ה שאתריו, א"ר פתח טוב וישר ה' למה הוא טוב שהוא ישר ולמה הוא ישר שהוא טוב, על כן יורה חטאים בדרך שמורה דרך תשובה שאלו לחכמה חוטא מהו ענוש אמרה לסם חטאים תדרך רפה שאלו לנכוחה חוטא מהו ענוש אמרה לסם הנפש החוטאת היא תמות שאלו לתורה חוטא מהו ענוש אמרה לסם יציא אדם ויתכפר לו שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו ענוש אמר לסם יעשה תשובה ויתכפר לו היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה, וכן בקש דוד המלך ע"ה חטאת נעורי, כלומר השגנות, ופשעי, כלומר סודגות והמורדים, אל תזכור, וכמ"ש ביומא (דף ל"ו ע"ב) ואנחנו אומרים כו' פשעים אלו המרדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי, ואומר אז תפסע לנבנה בעת ההיא, לכל חטאתם אלו הסגנות, וכן הוא אומר נפש כי תחטא בשגגה כו', הלא כך היה מתודח חטאתי ופשייתי ושפתי ללפניך אני וביתי וכו'.

ובזה נבין מ"ש בירושלמי תענית (פ"ב) תני בשם ר' מאיר כי הנה ה' יוצא ממקומו ויוצא לו מדת הדין ובא למדת רחמים על ישראל שבגלל זכות הצדקה שיעשו יהפכו את מדת הדין למדת רחמים כנזכר. ואולי נבדק לאלהינו בתחלת הברכה הראשונה על החסד הגדול הזה. הן את העולם כולו אפילו הרשעים שבתוכו. בעובי בן. א) בשביל האדם שיש עליו חן כמ"ש בסוכה (דף מ"ט ע"ב) ח"ר חמא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר והסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. וכן יש ללמד גם תיבת "ובחסד" לתיבת "ובחן", וכמ"ש המהרש"א ז"ל שם ב"ה שנאמר והסד ה' וגו'. וז"ל ויהיה לשון חסד מלשון ותשא חן והסד לפניו וגו'. וכמ"ש בסוכה (דף מ"ט ע"ב) כל העולם כולו ניוונים בזכותם כו' עיי"ה. ב) בשביל הצדקה וכמ"ש למעלה שבבבא זכות הצדקה להפוך את מדת הרגז והדין למדת רחמים. לכן אמר ובחסד וברחמים ר"ל בזכות ובה הצדקה הוא מתן לחם לכל בשר אף להרשעים. וכמ"ש כי לעולם חסדו. ר"ל זכות הצדקה וכנזכר למעלה. ונקט רק מדת חסד ולא צדקה, וכן הקדים בתחלה חסד לפני צדקה, יטן שאמנם מדת חסד היא גדולה יותר ממדת צדקה וכמ"ש בסוכה שם. וא"ר אלעזר גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד אם אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל אדם קוצר ודאי אוכל. וא"ר אלעזר אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד. וכמ"ש המהרש"א ז"ל שם ב"ה גדולה ג"ח כו' עיי"ה. ת"ר בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה כו' ודוק: **ודע** שיש לאמר שם"ה, "טובו" ביאורו בשביל התורה הנקראת בשם טוב. וכמ"ש למעלה במאמר רביעי. ובה יבואר היטב בעו"ה מ"ש בחבוק (סימן ג' ב') ברגו רחם תזכור. ר"ל שברגזו וועמך תזכור נא זכות הצדקה שנקראת בשם רחמים. ואז בלי תפונה תהפוך את מדת רגזו למדת רחמים וכל תבוא במשפט עמנו, כי תחום ותחמול על פעלך ועמלך. וא"ת מדוע לא נקט חבוק מדת גמילות חסד שהוא גדולה מן הצדקה כנזכר. ויש ליישב שיש שהצדקה משתלמת רק לפי חסד שבה כנזכר ח"כ הלא יש בכלל צדקה גם חסד ודוק. ודע שאדמה בעיני להביא עוד ראיה נכונה שגדולה גמילות חסד יותר מן הצדקה ממ"ש בתהלים (סוף סימן קמ"ג) בלדקתך תוֹאֵל מִזֶּרֶה נִפְשֵׁי שְׂבוּתֶיךָ הַצִּדְקָה תַּחֲלֵךְ אֶת נִפְשֵׁי מִזֶּרֶה, אַל בִּל תוֹשִׁיל לַהֲכָרִית אֶת אוֹיְבֵי וְעוֹרֵי. אַל בִּל וּבַחֲסֶדךָ תִּלְמִית אוֹיְבֵי וְהַאֲבֵדָה כֻּל אוֹרֵי נִפְשֵׁי. שְׂבוּתֶיךָ גְּמִילוֹת חֲסִידִים וְתַרְמִית אֶת אוֹיְבֵי וְתַאֲבֵד וְתַשְׁמִיד כֻּל אוֹרֵי נִפְשֵׁי. כי זכות ג"ח היא גדולה ויתרה מן זכות הצדקה כמו שהחליטו רבותינו ז"ל שהזכרנו למעלה:

חוט המשולש

עשירי

מאמר

תניא בפסחים (דף מ"ט ע"ב) אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יבין לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור אמרו לו תלמידיו רבי אמר ככלב אמר להן זה נושך ושובר עצם וזה נושך ואין שובר עצם. והנה אליבא דר"א יתכן לאמר שלכן אמר ר"ע הלשון "כחמור" כמ"ש בסוטה (דף ת"ע) במדה שאדם מודד בה מודדין לו. ואיתא בנדרים (דף פ"א ע"א) מפני מה אין מניין ת"ח לזאת ת"ח מבניהן כו' רב אשי אומר משום דקרו לאינשי חמרי. לכן אמר ר"ע שהיה עושה כן, ר"ל שהיה נושך כחמור

וכו'. וכן כדור הוא אומר חטאנו עם אבותינו הפגינו והרענו כו' עיי"ה. וע"כ הקדים גם בכתוב זה חטא לפני פשע, ותלם חטא בנעוריו שאין מגיע לו פגם כל כך, וכמ"ש בשבת (דף פ"ט ע"ב) דל פשרין דלא ענשת עליהו, אפס בקא מהבג"ה כחפדך זכר לי אתה, שכל הפשעים שם הודויות והמדרים ויכור לו כחפדו הגדול הטוב והישר שאמר ברחמינו יעשה תשובה ויתכפר לו. ודע שתיבת "לי" רמו בלולי, את כל הימים אשר מלך, וכמ"ש בשמואל ב' (סימן ה' כתוב ה') בן שלשים שנה דוד נמלכו ארבעים שנה מלך. וכן מניין במלכים א' (סימן ב' כתוב י"א) וימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה וגו', ושעל החטאים שם הפגנים יזכור לו במדת נפשו הגדול, ר"ל כמו שאמרנו התורה הקדושה הנקראת בשם טוב, כמו שהוכחנו למעלה, שיצא קרבן ויתפטר לו, אלא בל ידקדק ובל ימאס עומק הדין, כמו שאמרנו החכמה והטובא כנזכר, ואולי יש לנבא כן גם את הכתוב שאחריו. טוב, ר"ל התורה כנזכר, וישר ר"ל הסייג שהיה אמרו ברחמים גדולים ועלומים, ולכן כתב על מה שאמרנו בשם הוי"ה, וכמ"ש בספרי ריש ואתחנן עה"כ ה' אלהים, כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים שנאמר ה' אל רחום וחנון, וכמ"ש בהקדמתנו, ודע שיחנן לומר שתיבת "כחפדך" רמו על התורה, וכמ"ש בסוכה (דף מ"ט ע"ב) זו היא תורה של חסד והנן. וכמ"ש בירושלמי שהזכרנו למה הוא טוב, כלומר מדוע הוא טוב מה שאמרנו התורה, ומה שהוא ישר שהלא הקב"ה ית"ש ישר הורה ג"כ דרך טוב להחזיקים במ"ש, ולכן חקק כן גם בהתורה, ולמה הוא ישר, כלומר מדוע הוא טוב מה שאמר הקב"ה ית"ש ישר מדבריו שהוא טוב שקלא כבר חקק כן גם בתורתו דרך טוב וטוב להחזיקים במ"ש, היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך, ויורה לחטאים דרך לנשות תשובה, כשהסייג כהתורה, הורו דרך נכון להחזיקים שכל יסורים רק יעשו תשובה כי גם עם הקרבן עליו לעשות תשובה בידוע. וכשיבין באמת יתפטר לו ויורם, ומ"ש החממה והנכונה, הוא רק על אותם שלא שבו ודוק.

בסמור לה"ח, בגלל שהם קוראים אותו בשם חמור מדה כנגד מדה ותמהני אליבא דרב אשי מדוע לא השיב ר"ע כן לתלמידיו, ודוק. (ב) איתא ביבמות (דף ס"ג ע"ב) נבחר מות לרשעים שלא יהיו בעוה"ז ויחטאו ויפלו לגיהנם. הלא נחזה בעליל שפיר טוב המותה לרשעים מלחיות בזה העולם, למען שכל יחסיפו לחטוא. וקשה לי ממ"ש בירושלמי ברכות (פ"ט) א"ר יוחנן כי מי אשר יחזיר יבחר כתיב אל כל החיים יש בעוון שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה מת אברה תקוה מאי עמא כמות אדם רשע תאבד תקוה. הלא מפורש שרעה היא המיתה להרשעים, יען שאז תאבד התקוה ממנו, שכל יוכל אז לשוב לקונו. ויש ליישב כמ"ש בדר"ג (פי"ב) ד"א כי לכלב חי הוא טוב זה רשע המתקיים בעוה"ז אם עשה תשובה הקב"ה מקבלהו שלענין רשע השב באמת אל ה', אמר ר"י בירושלמי שפיר לו החיים מן המות, למען שיהי לאל ידו לשוב וביבמות נדרש לענין רשע מוחלט שכל ישוב כל ימי. ובה נבין מ"ש במלכים א' (סי"ח) ה' הוא האלהים. ר"ל שברחמים עלומים הדינים והיסורים שסבלו. יען שאמנם שאל חטאו שלא שחרו אל ועיין בהקדמתנו. (ג) ודע שעל המשנה שבאבות (פ"ג מט"ו) שהזכרנו למעלה במאמר שלישי ורביעי, יש לבאר בעוה"ז עוד ביאור רביעי במ"ש במדרש משלי (סימן ט"ו) ולעתיד לבוא עתיד הקב"ה ליטב עליהם בזמן ומניח ספר תורה על חוקי ויאמר כל מי שעסק בזו יבא ויטול שכרו שנאמר היה סופר היה שוקל היה סופר את המגדלים. היה סופר אלו מלמדי תינוקות לשם שמים יבאו ויעלו שכן, היה שוקל ששוקל קלין וחמורין יבאו ויעלו שכן היה סופר את המגדלים היה לומדי מדרש הלכות ואגדות יבאו ויעלו שכן. לזה רמז ובעובד בהתהו"ק שנקראת בשם טוב כמבואר. העולם. מצדיקים שמוכים את כל העולם ושקולים כנגד כל העולם נידון לעתיד לבוא שאפס אותם שעסקו בהתהו"ק יבאו אז על שכרם:

מאמר חוט המכופל אחר עשר

(א) איתא בשלהי מכות ובספרי עקב (סימן י"א ע"ז) עה"כ השמרו לכם פן יפתה לכבכם. שמחתי שנתקיימו דברי אוריה לסוף עתידים דברי זכריה להתקיים ועיין היטב מה שדייקנו למעלה בהקדמתנו כמה דיוקים ע"ז ותיארונו שם בטוב טעם ודעת בעוה"ז, ועתה נתן אלהי אל לבבי לתרצם ולהמתיק הענין במ"ש באלשיך תהלים (סימן קכ"ז א') שיר המעלות לשלמה ב' וז"ל לבוא אל הענין נקדים כי הנה אין הבית השלישי המקוה דומה לשני הבתים שעברו כי השלישי יהיה רוחני מעשה שמים ב', ונבא אל הענין אמר שלמה אס' ה' לא יבנה בית כאשר הוא הבית השלישי שיבנהו ה' בעלמו שוא עמלו בזונו בו בפעם הראשונה ב', ועל הבית השני אמר אס' ה' לא ישמר עור שוא שקד שומר, שהיה להם הלילה משמר והיום הראשונה כלומר שאין העיקר אלא השלישי עכ"ל. יוצא לנו מדבריו שמפני גדול היה כבוד הבית האחרון, ר"ל השלישי בקדושה נעלה ויתירה לזה צריך הכנה דרבה לקנות שביתת קדושה שם על ידי הבתי מקדשות הקודמין, לכן אמר ר"ע מדבריו הנוכח, שיען שנתקיימו דברי אוריה שנחרב הבית"ק, וא"כ הלא תקשה הקושיא הנוכחת, מדוע ז"ה ה' לבנות לו הבתי מקדשות הקודמין, אחרי שהוא ית' ידע נאמנה שיחרבו. אלא בזה שלסוף עתידים דברי זכריה להתקיים שבאחרית הימים יבנה המקדש האחרון בידי שמים אשר יהולל בכל התבל, כי באש עתיד להבנות כמ"ש ולכן ז"ה הסי"ח לנו שאנחנו נבנה את השני מקדשות הראשון והשני למען שהמה יהיה הכנה נכונה להמקדש השלישי שיבנה ויבנות הוא ית' בעלמו ובכבודו כמ"ש בב"ק (דף ס' ע"ב) אמר הקב"ה עלי לשלם את הכערה שהכעיתי ב', ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה לה חומת אש ולכבוד אהיה בתוכה. ודע שלמה שכתבנו למעלה שם וז"ל והנה אצל ר"ע היתה חזקה כל כך השרשת האמונה בנבואות זכריה הנביא עד שנדמה ונחשב לו כאלו כבר יצאה אל הפועל וראה בעיניו שנתקיימה לפניו ב' יש להעיר בעוה"ז וכמ"ש בתהלים (סוף סימן י"ג) ואני בחסדך כשתחי שיען שהבטחון היה חזק ואדיר אצלי לכן יגל לבי בישועתך כאלו ישועתך כבר יצאה אל הפועל ואגיל ואשמח בה. ואף שכל ארצה עזב בחושי, את ישועתך, ככ"ו אסירה לה' כי גמל עלי. כאלו כבר גמלת עלי, והבן:

(ב) גרסינן בראש השנה (דף י"ז ע"א) דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"י עימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני. והנה ביאור המאמר הזה על נכון איננו מפולש בהשקפה הראשונה, וכבר עמלו בו החפמים המבארים. ולפענ"ג לבאר במ"ש בתענית (דף כ"ה ע"ב) שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הכן החמה כסבורין העם לומר שכוונו של צבור הוא אמר להם אמשול לכם משל למע הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו. שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים

גשמים לאחר שקיעת החמה כסבירים העם לומר שבו של צבור הוא אמר להם שמואל לא שבת של צבור הוא אלא אמשול לכם משל למה הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד שאתמקמק וינטער ואח"כ תנו לו ולשמואל הקטן שבתו של צבור היכי דמי אמר משיב הרוח וגשם זיקת אמר מוריד הגשם ואתא מיתרא. והנה לתיבת שמע יש שני ביאורים. (א) שמע משאלתי ר"ל שכל תאטים אוזן מלשמוע דברי. (ב) שמע ועשה כן ר"ל שתמלא מאוזי וכל תחבה עד שאפזיר כך. וע"כ אמר מתי אנכי אהבה וחיבה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני כלומר כשאתה שומע את קול קריאתי, ר"ל שאינך נותן לי טרם שתשמע שועתי כמעשה הראשון של שמואל הקטן. וכן אתה בעובד תמלא את קול תחנוני תיכף בעת שמעך אותו, ר"ל שאינך ממתין עד שאתמקמק ואנטער הרבה כמעשה השני של שמואל הקטן. אפס כשאתה שומע תפלתו תמלא אותה בתיכופות האפשרית כמ"ש שם אמר משיב הרוח וגשם זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיתרא. ובזה יבוארו היטב הכתובים האלה אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני. כי הטה אזני לי. ולכאורה יש לדייק שהכתובים האלה סותרים זה את זה, לפי מה דגרסינן בספרי דברים עה"כ האזינו השמים. לפי שהיה משה קרוב לשמים לפיכך אמר האזינו השמים ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ אמרי פי בא ישעיה וסמך לדבר ואמר שמעו שמים והאזינו ארץ שמעו שמים שהיה רחוק מן השמים והאזינו ארץ שהיה קרוב לארץ. ואח"כ הלא מלת שמע נופלת כשהשומע עומד מרחוק. ואח"כ איך כתוב אהבתי כי ישמע ה' שמשמע כשהקב"ה ית"ש הוא מרחוק חלילה מישראל עמו ושומע ממרחקים את קול תחנוני ישראל. וכן יש לדייק על דרשת רבא הנזכרת אימתי אהבה אני לפניך בזמן שאתה שומע בו מאי זו עיבותא והציבותא. והדר כתיב כי הטה אזני לי שמשמע כשהקב"ה ית"ש הוא קרוב אל קוראיו שמטה אזני אליו, אולי נשמע קולנו כי ערב הוא לו. ואח"כ הלא סותר כתוב זה את זה. שבראשון כתוב שגרסה נפש נעים וזמרות ישראל לתאבה שהקב"ה ישמע מרחוק את קול שועתנו ובשני כתוב שפסגו שואפת שש"ת יאזין קול תחנוניו מקרוב, אבל במ"ש מתענית מיושבים הדיוקים היטב בעזה"ש. שבה אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני שכל יתן לי טרם שאתפלל. כי כל יאבה לשמוע את תחנוני אפס ישמע הכל ואחרי כן יתן לי מה שדרשתי. ולכן אמר הלשון שמע שמוכח שיהיה שהקב"ה יהיה רחוק מה מאתו, ר"ל שכל ימיה לענות לו קודם שיואין כל תפלתו. ולמען שכל נחמה לאמר ששבת הוא כשהקב"ה מחכה וממתין עד שיתמקמק וינטער, לכן הוסיף לאמר כי הטה אזני לי כשמטה אזני להאזין עתירתי, וכל יאחר מלמלאות אותה תיכף בחמתו היתירה. ואח"כ הלא מפורש בהכתובים האלה, כאשר הגיד שמואל הקטן שבתו הציבור כשיאמר משיב הרוח וגשם זיקא וכשיאמר מוריד הגשם ואתא מיתרא שהלא בכתוב הראשון יאמר, שהוא אהבה שכל יהי לו כמו שהיה הפעם הראשונה לשמואל הקטן ובכתוב השני יאמר שכל יהי נא כמו שאתרמי הפעם השניה אל שמואל הקטן וממילא מבוארת היטב דרשת רבא, וכמו שכתבנו למעלה. אבל אי קשיא הא קשיא ממה שכתוב בישעיה (סיומן ס"ה כ"ד) והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע. ובמ"ד שם ע"ו וז"ל פעמים אענה להם למלאות שאלות לבדם עד לא יקראו להתפלל בפה ופעמים כשעוד הם מדברים בתפלה אשמע אני לתת משאלותם. וכן כתב כבר הרד"ק ז"ל ואח"כ הלא מפורש בהקרא שבתו הוא כשהי"ת יענה למו בטרם שיקראו או בעוד הם יתפללו עדן, ואח"כ איך אמר שמואל הקטן לציבורו כשהמטיר ה' להם קודם הנך החמה שלא לשבתו הוא, ורק שבת הוא כשיאמרו משיב הרוח וישב הבורא רוחו וכשיאמרו מוריד הגשם וימטיר ה' ויגשם הלא מהכתוב הלזה יולא מפורש שיעקר ומרבו השבת הוא כשהנה לפני הקריאה, או למעשה בטרם כלות הקריאה. ודע שלפי ביאור הרב הגאון האמיתי קש"ת מוהרמ"ל מלבי"ם ז"ל שם, יש תשובה על קושיותי זו. וז"ל שם והיה טרם יקראו ואני אענה ולא ינטרכו לזעוק כלל, ולא זאת כי גם עוד (טרם) הם מדברים את זרכיהם ביום לבין עצמם ואני אשמע ואמלא חפץ לבדם עד שלא ימתין על הקריאה כלל שיש לאחר שגם שמואל הקטן מודה שכאם הקב"ה ית"ש ממלא להציבור משאלות לבדו טרם שהוא קורא לו שבת גדול הוא לו שלא יסרו כלל אפס כשהוא ית' שומר ומחכה על קריאתו ומתאווה לתפלתו אז שבת שלו הוא כשהוא ית' מאזין ומקשיב את כל תחנוניו ואין נותן לו כשעוד ידבר לה' עתירתו ודוק. ואחרי שזכרנו וכתבתי שגם מפורש הרד"ק והמ"ד ית"ש ג"כ ליישב שכן ביאורו שכתב יצחק כמ"ש בכתוב הקודם שם, כי זרע כרובי ה' המה ואנאזהים אתם והיה טרם יקראו אלי, כי הלא אז נהיה לו ית' בבהיגת בניס ומדרך האב הלא הוא להיטיב לבניו בטרם שידרשו ממנו. לכן אמר ואני אענה וכמבואר ואם כל יוכו כל כך, עוד הם מדברים ואני אשמע ר"ל שכל יחכה עד שיכפלו וישלשו תפלתו וינטערו רק ישמע שועתם ותובק, ומיד ימלא אותה להם. ודע שממה שכתוב מלת אשמע שמורה על ריחוק מעט"ק כנזכר מוכח ג"כ במ"ש שכל ימלא למו טרם שיכלו דיבורם. אפס אמנם ימתין עד שיגמרו, ואז יתן להם כמו שבקשו ממנו, וכן כונתה כשעוד הם מדברים בתפלה, ר"ל הפעם הראשונה אשמע

אני, ר"ל שישמע את כל מה שיקראו אליו לתח משאלותם, ר"ל תיכף כשיכלו את תפלתם, והנן. ודע שיש להביא ראיה לשיטת שמואל הקטן ממ"ש בדברים (סימן ד' ו') כי מי נוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהיו בכל קראנו אליו. והנה לכאורה תיבת ככל נראית מיותרת, ודרשת רב שמואל בר אביו ברש"ש השנה (דף י"ח ע"א) אלא אע"ג שנחתם נקרא שואמר כה' אלהיו בכל קראנו אליו יכולים ג"כ לדרוש אף אם לא היתה כתובה תיבת ככל שמדכתיב שקריאה מהניא לקרב אותו יתברך אליו הלא נדע ג"כ שתועיל תמיד אף לאחר חתימת הגזר דין מדלא כתיב גם שם תיבת בהמלא, אלא שאשמעינן שכל נתעה ששבח הוא לזיכור אם בל ישמע ה' כל קריאתם, כאשר הקרה ה' לשמואל הקטן בפעם הראשונה, לכן כתובה גם תיבת ככל להודיענו שאז אות ומופת שה' הוא קרוב לקוראיו כשישמע את כל קריאתם. ולמען שכל נתעה ששבח הוא לו כאשר הקרה ה' הפעם השנייה לשמואל הקטן לכן נכלל תיבת אליו להורינו ששבח הוא כשהוא ית' הוא קרוב אליו ויחזין ויקשיב בתכיפות האפשרות את קול קריאתו וכל ידרוש ברחמיו ממנו שיתמקמק וישמור, אפס ימלא מאויו בעת קראו אליו והנן. וממ"ש בתהלים (סימן י"ו ו') אני קראתיך כי תעני אל. ר"ל באם אקרא אליך שתעני שכל תקיים צי. והיה ערם יקראו ואזי אענה, אז אבקשך הט אוזן לי שמע אמרתי. ר"ל שכל תתן לי מאווי בפרם שאנצט אקראתי אליך, רק תשמע כל קריאתי ותמלאה:

מאמר פליאות נשגבות שנים עשר

איתא בספרי במדבר (סימן ט"ו ל"ב) עה"כ וימלאו איש מקושש עינים תולש מן הקרקע היה אתה אומר תולש מן הקרקע או איש עלמו ושמו מקושש ת"ל ויקריבו אותו המולאים אותו מקושש עינים הא מת"ל וימלאו איש מקושש עינים תולש מן הקרקע, הלא מפורש בהספרי שדעתו שפעל קש, נופל אפס על תלישה מן המחובר לקרקע, וכן מצינו בשבת (דף ל"ו ע"ב) צמתיאת תנא תולש היה. ונפלאותי מאד ממה שכתוב בשמות (סימן ה' ו') וקששו להם תבן לפי מ"ש בתוספות שבת (דף ל"ו ע"ב) צד"ה כירה שהסיקוה בקש. ובצ"מ (דף ק"ג ע"א) צד"ה כתבן ובקש שרק מה שנקרר מן הקרקע, נקרא בשם תבן עיי"ש. וא"כ הלא נחזה בעליל שפעל קשש נמלא גם על אסיפת תלוש וא"כ איך למדו בספרי ממה שכתוב תיבת מקושש שהוא תלש מן המחובר. הלא שפיר יס לאמר שהוא ליקט ואסף עינים תלושים ולא נידולי קרקע והעטאה הגדולה שלו היתה מה שהעבירם ארבע אמות ברשות הרבים, או מה שעמרם. וכמ"ש בשבת שם אמר רב יהודה אמר שמואל מקושש מעביר ארבע אמות צד"ה הוה כו' רב אחא ברבי יעקב אמר שמואל מקושש מעביר ארבע אמות צד"ה הוה כו' ודוק. ואין ליישב על דברי התוספות שלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד שהלא במציאת הביאור להם ראיה מהימנא מן הכתוב לקשש קש לתבן, וא"כ הלא נראה שאין מחלקים כלל ביניהם בזה ומצוה ליישב: **ב) הנה** בתשובות שואל ומשיב" מהדורא תנינא (סימן ט"ו) מעיין טובא, "אם אמרינן באיסורי דרבנן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא אם לא" ועיי"ש מה שהאר"י בזה כיד ה' הטובה עליו. ונפלאותי מאד מדוע לא הביא ראיה ראויה מהמסנה למלך הלכות יבום וחליצה (פ"ג ה"ג) צד"ה אמרה מת בני ואח"כ מת בעלי וז"ל הא דלא חיישינן בצבא זו שמה יבאו עדים ויתברר שמת בעלה ואח"כ מת בנה ותינשא לכהן ונמלא אחת מזריכה כרוז לכהונה והוה לן למיחש כי היכי דחיישינן לקמן באומרת מת בעלי ואח"כ מת בני היינו טעמא דכיון דהוא אמרה מת בני ואח"כ מת בעלי כבר שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא שהיה בת חליצה ואפילו יבאו עדים ויאמרו בהפך פסולה לכהונה ע"פ לגבי דידה וזה דבר פשוט ודוק. וכן מבואר בתשובות הרשב"א שהביא מרן הכ"י שאפילו באו עדים באותה הודאה דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא והכחשוה מ"מ לגבי דידה איסורא כו' עיי"ש, ומודעת זאת לכל שמסקנת הגמרא ביבמות (דף כ"ד ע"א) שחליצה דרבנן היא. וא"כ הלא יש ראיה נכונה בעור יוטר כל היטור שאף באיסורי דרבנן אמרינן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא שמדכתיב שאם הגידה שמת בנה ואחרי כן מת בעלה אף אם באו עדים והכחשוה והתברר והתלבן בלי ספק שמת בעלה ואח"כ מת בנה, צד"ה היא פסולה לכהונה, כי בת חליצה היא לפי דבריה ואף שחליצה אסורה לכהן רק מרבנן הלא נחזה בעליל שגם באיסורא דרבנן ג"כ אמרינן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא וה' יאר עיני אמן: **ג) איתא** בדברים רבה (פ"ה) א"ר סימון בשם ריב"ל כל מי שבוטח בה' וזכה להיות כיוצא בו מניין שואמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מנצחו. רבנן אמרי כל מי שנשען בצבא ודס עובר אף פרוסטיא שלו עוברת שואמר אל תבטחו בצדיקים וגו' מה כתיב אחריו תלא רוחו ישוב לאדמתו [ואולי רמז לזה שלמה המלך בקהלת (סימן ג' ו') עת לבקש את ה' ולהשיס בו לכדו מנצחו

מנעמו כשעת לאחד את נפשו ורוחו אם ישם מנעמו בנדיבים]. ונפלאתי ע"ז ממ"ס בירושלמי ברכות (פ"ט) ומה מי שהוא נתלה בכשר ודם ניזול מי שהוא נתלה בהקב"ה לא כל שכן הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. וא"כ הלא רמי בירושלמי אדכ"ר ונע"ג:

ד) איתא בנזין (דף ו' ע"ב) ששלח רבי אביתר לרב יהודה בני אדם העולים משם לכאן הן קיימו בעמון ויתנו את הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו הלא תלמוד ערוך הוא שלא טוב יעשו אותם שגולים למקום תורה. והנה בעירובין (דף כ"ב ע"א) איתא רבא אמר במי שמשם עלמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב אמרה ליה דביחיה ינוקי דידך מאי אעבד להו אמר לה מי שלימו קורמי באגמא הלא נחזה שגבון לעשות כן לפי דעת רבא ושמונא כן עשה רב אדא בר מתנא מעשה רב ודוק:

ה) איתא בברכות (דף ז' ע"ב) וא"ר יוחנן משום רשב"י גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצא מיס על ידי אליהו למד לא נאמר אלא יצא מלמד שגדולה שמושה יותר מלימודה. ועיין בספרנו חלק ראשון במאמר "שמושה של תורה ובהערותיו בספרנו "בינה לעתים החדש" (דף י' ע"ב) ונפלאתי מאד למה לו להביא את הכתוב של נביאים. וכן יליף באליהו רבא (פ"ה) מהכתוב של שם ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו וילמד ממנו לא נאמר אלא וישרתהו מכאן אמרו שגדולה שמושה של תורה יותר מלימודה. ונפלאתי גם עליו למה לו להביא מנביאים. הלא מפורש בהתורה בשמות (סימן ל"ג י"א) ומשרתו יהושע בן-נון נער לא ימים מתוך האהל. ובמדבר (סימן י"א כ"ח) ויען יהושע בן-נון משרת משה מבחריו וגו'. והנה ידוע הוא מכמה מקומות שיהושע היה תלמיד מובהק אצל משה רבינו וקבל כל תורתו ממנו. וכמ"ס בריש אבות משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. ואעפ"כ איננו מוזכר את יהושע איש הרוח בהסם תלמיד רק בהסם משרת כנוכח וא"כ הלא יולא לנו מפורש מזה שגדולה שמושה של תורה יותר מלימודה ולכן מתואר יהושע בן נון בחו"ר משרת יען שעל ידי השירות לבדו זכה לקבל ממושה את התורה הקדושה יותר מכל הזקנים והחכמים שיען שהיה משרתו לכן היה בתמידות אצלו וע"כ קנה ממנו שלימות יותר והיה הטוב והנכחד מכולם וקנה לו הקנין תורה ונתגדל מכל בני דורו. וא"כ מדוע לא הזכירו הכתובים האלה שסם מן התורה וע"כ. וה' יורני ברחמיו ויגלה לי הנפלאות בחסדיו. אכ"ר:

מאמר יראת שמים שלשה עשר

איתא בשלהי קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מלותיו שמור כי זה כל האדם. ויש לבארו במ"ס בחגיגה (דף ט"ו ע"ב) ור"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר, והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת, ר"ל שיסמור את הטהרות, כמ"ס בשבת (דף ל"א ע"א) ודעת זה סדר טהרות וזהו בהם היעז וכמו שמסיים שם ואפילו הכי יראת ה' היא אוזרו. ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' זבחות הוא אם דומה הרב למלאך ה' זבחות שיראת השם על פניו יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. וכמ"ס בשבת (דף ל"א ע"ב) שם מכריו רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עבד. אמר ר"ל ר"מ קרא אשכח ודרש הט אונק ושמע דברי חכמים ולכך תשית לדעתי לדעתם לא נאמר אלא לדעתי רבי חנינא אמר מהבא שמעי בת וראי והטי אונק ושכח עמך ובית אביך וגו' קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן. יולא לנו מפורש שבאם הרב איננו ירא אלהים ראשית רק הגדולים לשמוע לקח טוב מפיו, אבל הקטנים אסורים בגלל שאינם יודעים להיות זהירים שכל יתעה אתהם אחרי התורה. לכן רמו החכם מכל אדם כמה גדולה ויתירה מעלת היראה בסוף מדבריו, שכל נשמע שכולם ראשית לשמוע תורת האים, אשר את האלהים ירא מלפניו על האלוין, ואת מלותיו שמור שישמור ויקיים העשין, כי זה כל האדם. שלמען האדם ברא את כל הבריאה כולה, כמ"ס בספרנו בינה לעתים החדש (דף ח' ע"א) עיי"ה ואת האדם בעלמו ברא רק למען שיירא מלפניו. וכמ"ס בשבת שם אמר רבי יהודה לא ברא הקב"ה את עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר והאלהים עשה שייראו מלפניו (*):

ובזה

(*) והואיל שנעסוק בקהלת, נבאר פה גם את הכתוב (בסימן י"א שם כתוב ט') שמח בחור בילדוהו וישירך לכך יומי בחורותיך, וכמ"ס באתות דר"ע (אות ט') ובה משמחין כל לב וכליות שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב כו' עיי"ה. וכמ"ס בריש מדרש משלי, ד"א והחכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש היכן החכמה מזויה בו, ור' יהושע אמר בלב דכתיב נתתה שמחה בלבי ואין שמחה אלא חכמה שנאמר חכם בני ושמח לבי, ועיין למעלה במאמר

ובזה נבין מ"ם בברכות (דף ו' ע"ב) ואמר רבי הלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שאז רק אז קצתן כגדול אליו ישמעו מה שורה למו בהתורה כנוכר. שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' וכמבואר. (ב) יש לבארו במ"ם באבות (פ"ג מ"ו) רבי אלעזר בן עזריה אומר כו' אם אין חכמה אין יראה. וא"כ הלא כיון שיש בו יראת שמים בודאי יש בו גם חכמה עמומה, כי זולתה אין נחשבת יראתו כלום במ"ם. וא"כ הלא כל מדבריו, נאם ונענימים יען שחכמה נפלאה הם וע"כ בדרך אמר שדבריו נשמעים ומתקבלים. (ג) במ"ם בתנחומא עקב (סימן ו') אמר רבי אחא כל מי שמממרה ועושה וזכה שתשרה עליו רוח הקדש שנאמר משכיל לאיתן האזרחי וגו' וכן הוא אומר ליהושע לא ימוס ספר התורה הזה מפני וגו' לפיכך תשמרו רבי לעשות. והנה לבאורה דייקתי למה אמר ר"ח תיבת "אדם" הלא היא מיותרת, כי יש לאחר כלשון רבי אחא כל מי, או גם בלעדי תיבת מי רק כל שיש בו. ותיראתי במ"ם שם ברבה (סימן ו') ומנין שהדיק קרוי אדם כו'. לכן אמר שכל לדיק שיש בו יראת שמים שמדמה תמיד שהמלך מלכי המלכים עומד לפניו וזופה על כל מעשיו. וא"כ הלא זה כל יחטא כלום כי אף בעת שאינו ירא מפני בשר ודם הלא יסבה גם כן יראת ה' האדם עליו, וא"כ הלא ירעד ויחרד מלהרהר ומלעבור עברה, וכמ"ם בארובה במאמר "מ"ע". אפס יספוק בתורה וישמרה ויעשה, וא"כ הלא יזכה שתשרה עליו רוח הקדש כמ"ם. וע"כ דבריו נשמעים וכל נעשים. יען שברוח הקדש נאמרו. (ד) במ"ם בברכות (דף ל"ג ע"ב) ואמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אליהך עממך כי אל ליראה כו'. לזה אמר כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים להרוב שמים, ר"ל שיש לאל ידו לזכות, שכל התפלות והתחנות שיעתיר על כל דבר שבעולם שישמע לו ה' וימלא לו, כי הלא כל מה שידרוש האדם המורס הלוה. יש בידי שמים לאפוקי שמי שאין בו יראת שמים הלילה, ויחפול עליה אין נותנים לו להדיא, כי זאת חנינא בידו שמים כנוכר ולכן אין נענה רק חמייסין אותו כמ"ם למעלה, אבל בעיקר עליו להשתדל ולעמול בעצמו. וכן מבואר גם הכתוב הכל נשמע בשמים כל דבר שידרוש זה. יען שאת האלהים ירא וגו'. וא"כ כל דבר שיעתיר הוא בידי שמים ולכן יתן לו. (ה) במ"ם במוע"ק (דף ט"ו ע"ב) אמר אלהי ישראל לי דבר נור ישראל מושל באדם לדיק מושל ביראת אלהים מאי קאמר א"ר אבדו ה"ק אמר אלהי ישראל לי דבר נור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי לדיק שאני גזור

במאמר "מראה עינים". ואיתא (בסימן ו') שם ואין חכמה אלא תורה שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש כו', וכמ"ם בנחמיות דר"ע שם ויהי חכמה לכל חכמה כו' לכן אמר שמה בחור בילדותך שתשתדל ללמוד חכמת התורה ביקותך וכמ"ם בשבת (דף כ"א ע"ב) אמר ר' זכאי גמירתי לשמעתא מטיקרא וזא גמרה עפקא מיהא לגינסא דינקותא, וכמ"ם רש"י ז"ל שם כד"ה גירסא דינקותא וז"ל מתקיים יותר משל זקנא, ובמדרש משלי (ס"ה) א"ר שמואל בר נחמני אשבי אדם שקנה תורתו ומעוריו הס"ד ושמת מלאכת עשיריו ומנין שכלשון הוה הוא לשון תורה כמו אילת אהבים ויעלת חן והבן. ויטיבך לכן דימי בחורותיך, שלכן יספוק בתורה כמ"ם ואין טוב אלא תורה, ובחכמה כמ"ם שחכמה מלווה בלב דימי בחורותיך, ואז תכי כמנין הנוגע בדיעו. וכמ"ם בברכות (דף ט"ו ע"א) כי הוה מפערי רבנן מבי רבי אחי ואמרי לא מבי רבי חנינא אמרי ליה הכי כו', לכן יסבה תבונה כו' וכליותיך תעלונא מישרים, וסלך דברכי לכן כמבואר, ובמראי עיניך, כמ"ם שם שפפפין יישרו נגדך, עיניך יאירו במאור תורה. ויש סמוכים לדבריו מ"ם בשבת (דף ס"ג ע"ב) ר' לוי ליקס אמר עד כאן לדברי תורה מכאן ואילך למעשים טובים, ועיין במהרש"א כד"ה ר"ל אמר כו'. ודע שיען ש'ספוק בתורה ובחכמה, כל יתור אחרי לבבו ועיניו, וכמו שהארבנו למעלה, וזכר נבין מ"ם בספרי במדבר (סימן ט"ו כתוב ל"ט) ע"כ ואל תתורו אחרי לבבכם, ר' ישמאל אומר ולא תתורו אחרי לבבכם למה נאמר ר"ל שסבי לו לומר לגלתי חטאתי, לזה אמר שלפי שהוא אומר שמה בחור בילדותך בדרך ישר, ר"ל שאז תשמר מלתור אחרי הספרוסים, או בדרך שתכיר ר"ל שאולי תדמה שבכ"ז חלך בדרך שתכיר אחרי ספרוסית, ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם ר"ל שרמו לנו שאז כל יעיוו הספרוסים להסיתך, שודתהו וישתדבו בדברי תורה, כמ"ם בב"ר (פכ"ד) וכמ"ם למעלה. ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט, יבואר בהקדש מ"ם בחגיגה (ד') רב יוסף כי מתי להאי קרא כתיב יש נספס בלא משפט אמר מי איכא דאזיל בלא זמניה אין כי הא דרב גידי בר אביי הוה שכיח גביה מלאך הוה א"ל בשלוחים זיל אייתי לי מגדלא שיער נקייא אול אייתי ליה מגדלא דדקי א"ל אלא מגדלא שיער נשייא אמרי לך א"ל אי כתיב אהדרה א"ל הוואי ואחיתיה ליכיו למניינא כו', (ובד"ס ע"א שם) א"ל סוף כוף שנים מאי עבדת אמר אי איכא צורכא מרבנן דמעביר במילים מוסיפנא לבו ליה וכוהי חילופיה. והנה איש חכם ומלומד כוס הלא נטח ידכך במדותיו של הקב"ה ויעביר תמיד על מדותיו, לכן הכתיבו שלמה המלך מ"ם שכל אלה תשיב שייא"ל חכמה במשפט שאלת תמיהה השנים הזכורים, כי הלא כן יעשו אליך במשפט בעבור זכותיך. וזכר נבין מ"ם בברכות (ה"ו) לוקח נפשות במשפט כו' כי כל דרכיו משפט שכלל שלו כו'. ובתוספות שם כד"ס מר זוטרא אילקע כו' ובכינוי יודע שם כד"ס פתח ואמר כו', וז"ל ובגמרא אמר לוקח נפשות במשפט ובכח כד"ס ז"ל דלא אמרינן ליה וגם הרי"ף ז"ל לא כתבו בהלכותיו, והטעם שכלם ממשו דאמרינן במסכת שבת (דף נ"ה ע"א) יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ואם כך הויך נאמר ולוקח נפשות במשפט ותמיה גדול הוא זה שמאחר שאומר אותו בגמרא הויך לא נאמר אותו בשמים שיש מיתה בלא חטא כל דרכיו משפט והוא יודע למה עשה כן, ועיין בחידושי אבן עזר שם שם, ולפי מיוספים הסדרים יושב שם המעשה כנוכר כו' במשפט במקל הלא המשפט שיען שהוא זכר מביעין לו שנות הרשעים וכדרך שאמרו בחגיגה (פלה ט"ו) וזה נוטל חלקו וחלק חכירו בנן עדן ודוק.

גזור גזירה ומבטלה כו'. תחבמוני א"ר אמר לו הקב"ה הוֹאִיל והשפלת עמך תהא כמוני שאני גזור גזירה ואתה מבטלה. לזה אמר כל אדם ר"ל דיקי כמ"ש למעלה, שיש בו יראת שמים, וא"כ הלא הוא דיקי גמור כמ"ש קודם (בספיק ג') וע"כ דבריו נשמעים אפילו לבטל גזירת הקב"ה ית"ש שנאמר סוף דבר הכל נשמע כל מה שיצאה האיש אשר את האלהים ירא ואת מלותיו שמור, שיען שיעבוד את ה' ביראה הלא ישמור ויעשה כל המצוות לשמה יען שהנה מלותיו ית', וע"כ יוכל לבטל גזירותיו והבן. (ו) כמ"ש בסוכה (דף מ"ט ע"ב) אמר רבי חמא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. יואל לנו שמי שיש בו יראת שמים יש עליו רוח ה' (*): **והנה** בטא חן הירא כופר בעיקר ר"ל שכל יבטל מתלמוד תורה, רק יהגה בה וכן ייטיב לזולתו ויגמול חסדים ככל אשר יוכל ואיתא בב"ק (דף י"ז ע"א) א"ר יוחנן משום רשב"י מ"ד אשריכס זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת שני שבטים שנא' אשריכס זורעי ואין זריעה אלא לזקה שנאמר וזערו לכם לזדקק וקצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל אדם לכו למים וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה לכליה כיוסף דכתיב בן פורת יוסף בנות נעדה עלי שור כו'. וא"כ הלא מגיע לו כילה וכן משנה. (א) בעבור שיראת השם מעוזו. (ב) בגלל תורתו וחסדו. וא"כ הלא שפיר אמר שהאדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים שכיין שיראת שמים בו הלא יש עליו חן משנה וע"כ דבריו נשמעים. כי תשאות חן עלימו. (ז) כמ"ש בב"מ (דף ק"ז ע"ב) י"ג דבריו נאמרו בפת שחרית כו' ומחכימת פתי וזוכה דיקי כו' ללמוד תורה וללמד ודבריו נשמעים כו'. ורש"י ז"ל כתב שם ב"ה ללמוד וללמד. וז"ל מחמת יישוב הדעת ונבד"ה ודבריו נשמעין וז"ל לבריות שיש לו לב להטעמין. והנה הירא וחרד הלא בטא ישמור את נפשו שכל יחלה, ולכן יזהר בפת שחרית שיבטל כל החלאים מאתו וכדמפורש שם. וע"כ דבריו נשמעים לבריות כי לבבו מיושב בו ובהשלל ודעת יטעים להן דבריו, וע"כ ישמעו ויקבלו כל אשר ימלא יושמים. ודע שאדמה שבדרייתא דפת שחרית הליטו גם ענה טובה שהאדם יזהר מאד ללמוד תורה בשחרותו, ר"ל בילדותו שאז יתקיים בידו מאד ובל ישי אותו. (ח) כמ"ש בע"ז (דף י"ט ע"א) אמר רב אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפזו שנאמר כי אם בתורת ה' חפזו. וע"כ כל דבריו נשמעים ונעשים, כי הקב"ה ית"ש יסייעו שממלא ועושה לו כל חפזו. (ט) כמ"ש בשבת (דף ס"ג ע"א) א"ר חיינא בר אידי כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. א"ר אפי ואיתמא רבי חיינא אפילו הקב"ה גזור גזירה הוא מבטלה שנאמר באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וסמך ליה שומר מצוה לא ידע דבר רע. והנה הירא אלהים הלא בלי תפונה יקיים כל מצוה ומצוה כמאמרה, לכן אמר שכל דבריו נשמעים. שיוכל לבטל אפילו דברי הממליך מלכים כנוכר. (י) כמ"ש בירושלמי ברכות פ"ב כד דקח רבי לוי בר סוסי עאל אבוי דשמואל ואפטר עילוי סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא למה היה רבי לוי בר סוסי דומה למלך שהיה לו כרס והיו בו מאה גפנים והיו עושות כל שנה ושנה מאה חביות של יין עמד על חמשים עמד על ארבעים עמד על שלשים עמד על עשרים עמד על עשר עמד על אחת, והיה עושה מאה חביות של יין והיה אותו הגפן חביב עליו ככל הכרם כולו. כך היה רבי לוי בר סוסי חביב לפני הקב"ה ככל אדם הדא הוא דכתיב כי זה כל האדם, כי זה ככל האדם. ויש להמתיק את דבריו כמ"ש בשבת (דף ל"ג ע"א) אמר לו בני די לעולם אני ואתה, ועיין במהרש"א ב"ה א"ל בני די לעולם כו'. ולכן נפטר רבי לוי שהוא שקול ככל העולם למען שיכפר על כל העולם לכל יכלה חליה. והנה כיון שהוא שקול ככל האדם, א"כ הלא כאשר יתנהג עם כל בריותיו בחסד וזרחמים כידוע. ככה יתנהג גם עם האשכול הזה, וע"כ כל דבריו נשמעים, כי בהשגחה פרטית ישיגה עליו ממכון שבתו ויפלטתהו ויעוררהו, ויתן לו כלבבו וימלא לו כל מה שהוא דובר ודוק. מאי כי זה כל האדם. ר"ל שהלא חן לבארו על הנדיק הנוכר, כי הוא אינו מתואר בחומר האדם. כי לא כל אדם איננו מתוארים בו, כמ"ש הר"ת ז"ל בב"ק (דף ל"ח ע"א) בד"ה אלא האדם. לכן מפרשים אותו שעל העולם קאי שיש בו גם בהמה רכה, ר"ל רשעים. ודע שאף

(*) ודע שיוכל היות שכונת ר"ח ג"כ ככתיב אחא שהוכרנו למעלה (בספיק ג') שיש על הירא שמים רוח הקודש שנקרא בשם חן, כמ"ש במכילתא (סימן י"ב כתוב לו) ע"כ וז' נתן את חן הכס בעיני מזרים ויפאילוס וגו', רבי אליעזר בן יעקב אומר רוח הקודש שרתה עליהם והוא אומר השאילני כלך המונח במקום פלוני והוא מוֹלֵא ונותן לו, ואין חן אלא רוח הקודש שנאמר וספכתי על בית דוד ועל יוסב ירושלים רוח חן וגו', שיען שישמור ויעשה כמצוה עלינו, ויראת השם עליו תמיד אז יזכה לרוח חן, ר"ל לרוח הקודש, ולזה אמר ר"ת שנדע נאמנה שכל אדם כלומר דיקי כמ"ש שיש עליו חן שזכה שתשרה עליו רוח הקודש בידוע בלי תפונה שהנהו ירא שמים, ולכן זכה להאזכר האמיתי. שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו, שיחוסף וישרה חסדו אפס על יראיו ששקולים ככל העולם כולו וכמ"ש.

אם נחליט שגם תיבת "האדם" מורה על תור אדם המעלה. או לוא היה כתב כזה תיבת "אדם", היינו יכולים ג"כ לבאר על העולם אף שיש עליו רשעים רבים שהלא יען שמזכיר כזה הכתוב את השם הזכיר גם הרשעים בשם אדם. רואה לומר שהם המה דבר חלש שגולדו מאדם, כמ"ס בתוספות שם וביבמות (דף ס"א ע"א) בד"ה ואין וכו'. ופלוגתתם יש לבאר בעזהשי"ת. א"ר אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. ר"ל או כמ"ס למעלה מ"ס רשב"י לבריה שהם בעצמם דים, או כמ"ס בברכות (דף ס"א ע"ב) אמר רב לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולרבי חנינא בן דוסא לאחאב בן עמרי העולם הזה ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא, ועל העולם שכולו טוב, רמז שהעוה"ב לא נברא אלא בשביל זה הנדיק גמור ששם יבא על כל שכרו בעד עמלו רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו. ר"ל שהנהיג דומה ושוה ושקול בכל העולם, וע"כ אם יחוייב העולם חלילה כליו ח"ו, יחוס על העולם ובל ישחת אותו. אפס לוקח האיש הזה אליו ומכפר על הכל, כיון שהוא שקול כנגד הכל. וכמ"ס בשמות רבה (פ"ה) ד"א ועשית את הקרשים כו', אמר הקב"ה אני נוטל מהם לדיק אחד וממכננו בעדם ומכפר אני עליהם על כל עונותיהם. רבי שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לזוות לזה. וכמ"ס רש"י ז"ל בב"ב (דף כ' ע"ב) בד"ה ליהוי זותא להבריה כו', וז"ל אלא ישב עם האחרים בלזותא וסופו לתת לב. וכן ר"ל שכל העולם יהי לבוק אליו ועל ידו יתפרנסו ויתכללו, וכמ"ס בברכות (דף י"ז ע"ב) וחד אמר כל העולם כולו נזונין בזכותם כו', כדבר יהודה אמר רב כו' כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני כו'. שכל הנדיק יחיו כל בני העולם. וכמ"ס בתנחומא נלבים (ס"ב) אפי' לדיק א' דיניכס כולכס עמדים בזכותו כו' כל העולם בזכותו עומד. שנאמר ולדיק יסוד עולם. וה' יסתירנו בלל כנפיו ויזכנו שנרא מפניו כל הימים. ואז נהיה ממזכי הרבים ובזכותה נוכה לשמוח בישועתו ולראותה עין בעין ב"ב אכ"ר. אמן ואמן:

מנין המאמרים שלשה עשר, כנגד שלש עשרה מדות של רחמים, ואצפה שבעל הרחמים, ימלא עלינו ברחמים, בחסדו ובצדקתו.

תם ונשלם ביצועת השם חלק שני.
שבח ותהלה להאחד שאין לו שני.

מֵאֲפֶס יְהִי הַעֲרִינִי לְנִשְׁמַת חַיִּים
שְׁנֵי יְלֻדוֹתַי עָפּוּ בְּתַרְף עֵינַיִם
הָהָה! הִנְנִי עָמוּס בְּמַחֲזֵן וְרִתִּים:
חֲבוּרֵי שְׁעָרֵכֶתִי בְּרָסִיסֵי זַעַת אֲפִים,
יִנְחֻמוּנִי מִיּוֹנֵי שְׁאֲסָבוּל בֵּין שְׁפִתַיִם,
יִשְׂרִים יַחֲלִלוּ מֵאֲמָרִי מִרְאֵה עֵינַיִם.
מִחֲסִי וּמִצֻּדֹתַי אֲמַר לִי שִׁבְשָׁמִים.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

מאמר	סימן	הורה	מאמר	סימן
א	י"ב	ה' שמות וקששו להם תבן	א	קמט שם ישמח ישראל בטוביו וגו'
ב	ה	ז' שם ראה נחתיך אלהים לפרעה	ב	שם שם יעלזו חסידים בכבוד וגו'
ג	יב	ל"ג שם ומשחתו יהושע בן נון וגו'	ג	יא משלי לא יועיל הון כיום עברה וגו'
ד	ג	ט"ז ויקרא לפני ה' טהורו	ד	א קבלת כי כבוד חכמה רב כעם וגו'
ה	שס	י"א במדבר רע בחזיו ה' וגו'	ה	ג שם עת לבקש ועת לאלכד
ו	יב	י"א במדבר ויען יהושע בן נון משרת משה וגו'	ו	י שם לב חכם לימינו וגו'
ז	ג	ט"ז שם חלוא תחורו אחרי לבבכם וגו'	ז	יא שם שמח בחור בילדותו וגו'
ח	שס	לא שם עבדך נשאו את ראש וגו'	ח	יב שם סוף דבר הכל נשמע את האללים ירא וגו'
ט	שס	שס שם ויקרב את קרבן ה'	ט	כ קיוות טעמו בארך שפיריה וגו'
י	יא	דברים כה' אלהינו בכל קראנו אליו	י	ב שם אך כי ישוע הסוף ידו כל היום
יא	א	כח שם אשר ינהגך ה' שמה	יא	ד שם פני ה' חלקם וגו'
יב	שס	שס שם והפיק ה' בכל העמים	יב	ה שם יגענו ולא הוצא לנו
יג	ג	לב שם עט חלג כליות חטא	יג	שס שם וקיים משער שכתו בחורים מנגינתם
			יד	שס שם אני מנגינתם
			טו	שס שם מגנת לב
נביאים				
א	ב	ב שמואל א עלץ לבי בה' וגו'	א	ו ויקרא למכפרא על הרסורי לבא הוא
ב	ט	טו שם יס' יראה ללבב	ב	ה דברים קל רב ולא פסק
ג	ט	ה שמואל ב ארבעים שנה מלך	ג	ח שמואל ב וכני דוד רכרבין הוו
ד	ט	ב מלכים א מלך דוד על ישראל ארבעים שנה	ד	י קבלת לבא דחמימא למקני אורייתא כו'
ה	י	שס שם אנשים ידעיקים ועובים וגו'		
ו	א	יא שם ה' הוא האלהים		
ז	ג	ב ירמיה הכהנים לא אמרו איה ה' וגו'		
ח	ג	טו שם נפחה נפשה וגו'		
ט	א	יא יבסיה כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'		
י	שס	יב שם ומרו ה' כי גאות עשה וגו'		
יא	שס	שס שם כי גדול בקרבך קדוש ישראל		
יב	שס	כה שם נגילה ונשמחה בישועתו		
יג	שס	לב שם לחמו נתן מימיו נאמנים		
יד	שס	לה שם ופדויו ה' ישועו וגו'		
טו	שס	לו שם ויאל מלאך ה' ויכח במחנה אשור		
טז	שס	נכ שם עין בעין וראו בשבוע ה' ליון		
טז	שס	כא שם שוב אשים בה' וגו'		
יז	שס	כג שם בכל צרתם לא צר		
יח	יא	סה שם כי זרע ברובי ה' המה וגו'		
יט	שס	שס שם ויהי טרם יקראו ואני אענה וגו'		
יט	ט	ג חנניקו כדונו רחם תזכור		
כתובים				
א	א	ט תהלים אודה ה' בכל לבי וגו'	א	כא ע"כ נפקא מינה לגירסא דיקותא
ב	שס	שס שם אשמחה אעלה כך וגו'	ב	ל ע"כ כיון שמת אדם נעשה חפשי מן הפלות
ג	שס	שס שם ויבטחו בך יודעי שמך וגו'		
ד	יא	טו שם שויתי ה' לנגדי תמיד וגו'		
ה	יא	יז שם אני קדחתך כי תעניני אל וגו'		
ו	שס	יג ואני בחסדך בטחתי וגו'		
ז	ט	כה שם וצר רחמיך ה' וחסדך וגו'		
ח	שס	שס שם חטאות נעורי ופשעי אל תזכור וגו'		
ט	שס	שס שם טוב וישר ה' ע"כ יורה וגו'		
י	א	מ שם ישעו וישמחו בך וגו'		
יא	שס	מו שם כל העמים תקפו כף וגו'		
יב	שס	סד שם ישמח לזיק כס' וגו'		
יג	שס	לו שם שירו לה' שיר חדש וגו'		
יד	שס	שס שם ספרו נגוים כבודו וגו'		
טו	שס	קה שם הודו לה' קראו בשמו וגו'		
טז	יא	קסו שם אהבתי כי ישמח ה' וגו'		
טז	שס	שס שם כי בטח אנוני לי וגו'		
יז	א	קכב שם שמחתי באומרים לי בית ה' נלך		
יז	ט	קלו שם נותן להם לכל בשר כי לעולם חסדו		
יח	שס	קמג שם בלזקתך חוילא מלרע נפשי וגו'		
יח	א	קמה שם ועונו נוראותיך יאמרו וגו'		
שבת				
יג	יג	כא ע"כ נפקא מינה לגירסא דיקותא		
ג	ג	ל ע"כ כיון שמת אדם נעשה חפשי מן הפלות		

סימן	סוטה	מאמר	סימן	סנהדרין	מאמר
מח ע"א מיום שחרב בית המקדש כו'	מח ע"א מיום שחרב בית המקדש כו'	שס	קח ע"א אמר הקב"ה יפה עשיתי כו'	ה	מאמר
שס שס הנהרס נטלה את העטם ואת הכית	שס שס הנהרס נטלה את העטם ואת הכית	שס	שבוועות	ג	מאמר
ג	ג	יב	ט ע"א חטא שאין מכיר בו אלא ה' ישו"מ מכפר	ג	מאמר
ו ע"ב בני אדם העולים משם לכאן כו'	ו ע"ב בני אדם העולים משם לכאן כו'	ג	מכות	א	מאמר
גו ע"ב אל תן לי יבנה וחכמים כו'	גו ע"ב אל תן לי יבנה וחכמים כו'	שס	י ע"א אמר דוד לפני הקב"ה כו'	א	מאמר
שס ע"א ולימרו דני' וליטיילו כך תלמידך	שס ע"א ולימרו דני' וליטיילו כך תלמידך	שס	כג ע"א באל חכקוק והטעמין על אחת כו'	ד	מאמר
שס שס מיתייבת תרי קטלא כו'	שס שס מיתייבת תרי קטלא כו'	שס	בכוף התחילו כן בוכין ורע מחנה כו'	א	מאמר
שס ע"ב אל למימר ליה לטבקינהו דאל זימנא	שס ע"ב אל למימר ליה לטבקינהו דאל זימנא	שס	אבות		
סכ מאן מלכי כו'	סכ מאן מלכי כו'	ד	פא"ש"א משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע	יב	מאמר
פח ע"א לדקה עשה הקב"ה על ישראל כו'	פח ע"א לדקה עשה הקב"ה על ישראל כו'	א	ה שס ואל תרבה סיחה עם האשה כו'	ג	מאמר
שס שס שסקדים שתי שנים לוגושנתם	שס שס שסקדים שתי שנים לוגושנתם	שס	ט פ"ב אל תחזיק טובה לעמך כו'	ד	מאמר
קידושין	קידושין	ג	י שס חמשה תלמידים היו לו לרבי' כו'	שס	מאמר
כט ע"ב כל ימיו בהרדור עבירה כו'	כט ע"ב כל ימיו בהרדור עבירה כו'	א	יז פ"ג אל אין חכמה אין יראה	יב	מאמר
לב ע"א אין זקן אלא מי שקנה חכמה	לב ע"א אין זקן אלא מי שקנה חכמה	א	יט שס הכל לפניו והרבות נהוג ונכסו כו'	ג	מאמר
לג ע"א מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש	לג ע"א מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש	ד	י פ"ד הולמד על מנת ללמד כו'	ג	מאמר
לט ע"ב מחשבה רעה אין הקב"ה מלפפה למעשה	לט ע"ב מחשבה רעה אין הקב"ה מלפפה למעשה	שס	יז שס ובתר שס טוב עולה על גביהן	א	מאמר
שס שס ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים הוה	שס שס ודלמא מהרהר בעבודת כוכבים הוה	ד	א פ"א וזוהנתה לו מלכות וממשלה	ד	מאמר
מ ע"ב אין תחלת דיוו של אדם אלא על ד"ת	מ ע"ב אין תחלת דיוו של אדם אלא על ד"ת	שס	עבודה זרה		
שס ע"ב לימוד גדול שהלימוד מביא לידי מעשה	שס ע"ב לימוד גדול שהלימוד מביא לידי מעשה	שס	ב ע"א לעת"ל מביא הקב"ה ס"ת ומניחו בחיקו	ד	מאמר
בבא קמא	בבא קמא	ג	יז ע"א כיון דלביק בה טובא כמינות דמיו	ג	מאמר
יז ע"א שהלימוד מביא לידי מעשה	יז ע"א שהלימוד מביא לידי מעשה	יב	שס ע"ב וגשמתה מכל דבר רע שלא יסתכל אדם כו'	שס	מאמר
שס שס כל העוסק בתורה ובג"ח וזכה לנחלת ש"ש	שס שס כל העוסק בתורה ובג"ח וזכה לנחלת ש"ש	ה	יט ע"ב כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו	יב	מאמר
מח ע"ב את ה' אלוהיך תירא לרבות ת"ח	מח ע"ב את ה' אלוהיך תירא לרבות ת"ח	א	כ ע"ב וגשמתה מכל דבר רע שלא יסדרר	ה	מאמר
ס ע"ב ואני עתיד לבנותה באש כו'	ס ע"ב ואני עתיד לבנותה באש כו'	ג	שס שס עושה גדולה מחולן כו'	ה	מאמר
טט ע"ב זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו כו'	טט ע"ב זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו כו'	שס	אבות דרבי נתן		
פ ע"ב משום ה"מ דלעויה אדכריה רב עליה	פ ע"ב משום ה"מ דלעויה אדכריה רב עליה	שס	פי"ב אל עשה תשובה הקב"ה מקבלה כו'	י	מאמר
ז ע"ב או ליפר נפשו	ז ע"ב או ליפר נפשו	שס	פט"ו י"ה"ר כו' על מפתחי הלג כו'	ג	מאמר
קיא ע"ב כי שביבנה ר' אושעיא נפק לזוהי	קיא ע"ב כי שביבנה ר' אושעיא נפק לזוהי	שס	מסכת ד"א וזמא		
בבא מציעא	בבא מציעא	ג	פי"ו תחלת עכרה הרדור הלג	ג	מאמר
נח ע"ב גדול אונאת דברים מאונאת ממון כו'	נח ע"ב גדול אונאת דברים מאונאת ממון כו'	שס	מסכת כלה		
נפ ע"א כל השערים ננעלו חוץ מ' אונאת כו'	נפ ע"א כל השערים ננעלו חוץ מ' אונאת כו'	שס	כל המסתכל באשה בכוונה כאלו בא עליה	ג	מאמר
שס שס הכה נפרע בידו שליח חזק מאונאת	שס שס הכה נפרע בידו שליח חזק מאונאת	א	הרדור מביא כו' לידי מעשה	שס	מאמר
שס ע"ב אך גדול היה באותו היום	שס ע"ב אך גדול היה באותו היום	ג	בריייתא דמסכת כלה		
סא ע"א ל"ל דכתב רחמנא וליאת מלרים ברבית כו'	סא ע"א ל"ל דכתב רחמנא וליאת מלרים ברבית כו'	ד	שאין מכשול אלא בעינים	ג	מאמר
טא ע"א פלוני זה ספר בבלאי ישראל	טא ע"א פלוני זה ספר בבלאי ישראל	א	זבחים		
קו ע"א מה ביאתך לפגול בלא חטא כו'	קו ע"א מה ביאתך לפגול בלא חטא כו'	יב	פח ע"ב אכנס מכפר על הרדור הלג א"ד	ג	מאמר
קו ע"ב י"ב דברים נאמרו בפת שחרית כו'	קו ע"ב י"ב דברים נאמרו בפת שחרית כו'		מנחות		
בבא בתרא	בבא בתרא	ג	מג ע"א כל הוריו במזוה וזו ומקבל פני שבינה	ג	מאמר
ג' ע"ב אל הוה ככה אורו של עולם כו'	ג' ע"ב אל הוה ככה אורו של עולם כו'	ט	סג ע"א מרחשת דלתיא ארמושי הלג כו'	שס	מאמר
י ע"א חסד זו בג"מ רחמים זו לדקה	י ע"א חסד זו בג"מ רחמים זו לדקה	א	חולין		
יב ע"ב מן החכמים לא כיעלה	יב ע"ב מן החכמים לא כיעלה	ג	ז ע"ב שריפא לרעת נעמן שהיה שקולס כמת	ג	מאמר
זו ע"ב זה שאין מסתכל בגשים בש"ש על הכניסם	זו ע"ב זה שאין מסתכל בגשים בש"ש על הכניסם	א	לו ע"ב שלא הרסתי כיום ל"ל עומאס בלילס	ג	מאמר
סנהדרין	סנהדרין	ד	בסוף סכר מזוס כסאי עלמא ליקא	ג	מאמר
כד ע"א מאי בכל אר"י כולוה במקרא כו'	כד ע"א מאי בכל אר"י כולוה במקרא כו'	ג	ערכין		
כו ע"א חזקיה וסייעתו לזי השלימו	כו ע"א חזקיה וסייעתו לזי השלימו	ד	קו ע"א נמאל האומר בפיו חמוד מ"ה מעשה	ג	מאמר
מח ע"א טובים שהיו דורשים אכין ורקין כו'	מח ע"א טובים שהיו דורשים אכין ורקין כו'	שס	תמיד		
פח ע"ב שלחו מתם איזוהו כן העו"ב ענוותן כו'	פח ע"ב שלחו מתם איזוהו כן העו"ב ענוותן כו'	שס	כח ע"א שכו' שתוכחתה בעולם נחת רוח כ"ל כו'	ד	מאמר
לא ע"א עומדין במזמן ומתרחקין	לא ע"א עומדין במזמן ומתרחקין	כ	שס שס כל המוכיח את חבירו לשם שמים כו'	שס	מאמר
שס שס מה שאני ממית אני מתים והדר כו'	שס שס מה שאני ממית אני מתים והדר כו'	שס	שס שס וי"א יחזיקו באמונה יתירים	שס	מאמר
שס שס ושמה אומרת גוף חטא כו'	שס שס ושמה אומרת גוף חטא כו'	ה	לכ ע"ב בלגלתא דעניא דכשרא דמא דלא שפ	א	מאמר
שס ע"ב מרכיב חיגור על גבי סומא כו'	שס ע"ב מרכיב חיגור על גבי סומא כו'	שס	גדה		
ד' ע"ב חובל עול של סתריב מ"ש של חזקיסו כו'	ד' ע"ב חובל עול של סתריב מ"ש של חזקיסו כו'	שס	יב ע"ב המקשה עלמו לדעת י"א בידיו	ג	מאמר
זו ע"ב תיפח עמלן של מחשיב קליין כו'	זו ע"ב תיפח עמלן של מחשיב קליין כו'	ה	שס שס נקרא עברייני כו' כס"פ לידי סרסור כו'	שס	מאמר
שס שס הלי דישנא להאי פרדשנא	שס שס הלי דישנא להאי פרדשנא	שס			
לא ע"ב מי שכל גבורה שלו כו'	לא ע"ב מי שכל גבורה שלו כו'	ג			
קג ע"ב אל הקב"ה בכדורי לא מחיתם כו'	קג ע"ב אל הקב"ה בכדורי לא מחיתם כו'	שס			
קז ע"א לפגול אל יביא אדם עלמו לידי נסיון כו'	קז ע"א לפגול אל יביא אדם עלמו לידי נסיון כו'	שס			

סימן	תלמוד ירושלמי	מאמר	סימן	ספרי דברים	מאמר
א	ליבא ועינא תרין כרסורי דעזירה כו'	ג	א	שם שמחתי שנתקיימו דברי אוריה כו'	א
ב	כד דמך רבי לוי יב סיסא אל' א"ד כו'	יג	ב	שם הזכירו שלא יעשה אחתס ילח"ד כו'	ג
ה	לעולם אל יבא הפסוק הזה זו מפני כו'	א	א	האזינו לפי שהיה משה קרוב לשמים כו'	א
ס	ומה מי שהוא נתנה כבוד גיטול כו'	יג	א	בדכס ואין עוז חלא תורה וכו'	א
שס	ואין הירא מעט	ב		שמות רבה	
שס	שכ"ו שאלם מי י" לו תקוה כו'	ד	א	לד שכתב תורה מעולה יותר מכולם	א
שס	העוש תורתו עמים הרי זה מישר בריה כו'	ה	יג	לה נוטל מהם לדיק אחד וממשכנו בעדם כו'	יג
	יומא			ויקרא רבה	
א	עידוכס סבירה יוכית	ח	ג	ז אין העולה בזה אלא על הכבוד הלב כו'	ג
א	הקב"ה דן את ישראל ביום כו'	ה	שס	כג מנינו שאפילו הנואף ביד נקרא נואף	שס
	ראש השנה		שס	שם הכרוה כו' , וזכה להקביל פני שכינה	שס
	תענית			במדבר רבה	
א	שכל מקום שגלו שכינה עמקן	א	ג	נשא העינים רואות והלב מהרהר	ג
שס	אם יאמר לך אדם היכן הוא אלהים כו'	שס	א	יד שם טוב הוא המעשה כו'	א
ב	יולא ממדת הדין וכל למדת רחמים כו'		ה	בלק ולפי שנתעלל לא ידע איש את קבורתו	ה
	מגילה		יב	ה דכ"ר כל מי שנשכן בנשר ודם עובר כו'	יב
ג	שהחזירו את הגדולה ליושנה	א		שיר השירים רבה	
	יבמות		ג	ואל תתן עיניך בזה כו' ותפתח מד"ש גיהנם	ג
ב	שפורש מן העריות נקרא קדוש כו'	שס	שס	ב' ילדים ברא הקב"ה ב' ילד עב"כ וילד זנות	שס
שס	שמן ידו כבוד שטיפים בין לדיס			קהלת רבה	
	נדרים		א	ג אין אדם יולא מהעולם וחזי תאותו כידו	א
ה	עמד לו ריב"ז כו' אב בנחמה ואב לדורות	ג		איכה רבתי	
	סנהדרין		ג	ג עה"כ חדשים לבקרים רבה אמונתך	ב
י	שכרי כו' הזכות קיימת לגביהם כו'	א	א	בסוף אם מאיפה היא לית סבר כו'	א
	מכות			תנחומא	
ג	למה הוא טוב שהוא ישר כו'	ט	ג	וירא קדמו השטן בדרך וגיל כדמות זקן כו'	ג
שס	שם שאלו להכמה חוטא מהו עושבו כו'	שס	א	תולדות גדול הוא הרועה שמלילה כו'	א
	מכלתא		ג	שם רואה הוא שלא בעובתו כו'	ג
בא	ואין מן אלא רוח הקודש כו'	א	ג	ואלא וקב"ה קרא שמו למשה כו'	ג
בשלה	היד הגדולה מיתות משמות כו'	ה	א	ויקרא יבא המשכן מתמשכן עליהם כו'	א
שס	אם נבשה האמינו ק"ו כס' כו'	ה	ג	לו אכל העולה אין בריה עושה ממנה כו'	ג
שס	והישר בעיניו תעשה זה מלא ומתן	ד	שס	שם שהיה מהרהר בלבו דבר מצוי קרבן העולה	שס
יתרו	שקולע יל"מ כנגד כל הנסים כו'	ג	א	שמניי נעלו איפופסין על עגותיהם	א
שס	ומשה להיכן הלך כו'	ה	ג	בשולותך שיהיו דומין לי ולך כו'	ג
שס	כל המקבל פני חכמים כ"מ פני שכינה	שס	ה	שלא הלב והעינים הן סרסורין לגוף כו'	ה
משפטים	שאלם קונה עלמו במזמן כו'	ג	שס	כלק שמדקדק הקב"ה עם הילדיקים כמות השפעה	שס
	ספרא		ג	פנחס השופך דמן של רשעים כו'	ג
אחרי	וחי בהם לעולם הבא כו'	א	יג	פסק כ"מ שמשמרה ועושה וזכה שתשרה עליו רוח"ק	יג
בחקותיו	וכי מה נשתייר להם כו'		יג	ראה מי שמתבטל מה"ת כאלו כפר בעיקר כו'	יג
	ספרי במדבר			בדכס ומנין שהלדיק קרוי אדם כו'	
בשולותך	אין רע אלא עבודת כוכבים	ג		אותיות דרבי עקיבא	
שם	שיסיו בעלי חכמה כו'	שס	ג	ל שקול הלב כנגד כל האברים	ג
שם	והרי לדברים ק"ו ומה מרים כו'	ב	יג	ע והיא חכמה לכל חכמה כו'	יג
שלא	מקושש עלים תולש מן הקרקע הים	יב		שו"מ תהלים	
שם	כל המקיים מצות לילית מעלים כו'	ג	יג	ה אשרי אדם שקנה תורתו מנעוריו כו'	יג
שם	מגיד שהעניים הולכים אחר כלב	שס	ג	יג העינים רואות והלב מהרהר	ג
שם	בדרך ישר או בדרך שתרצה כו'	שס	שס	יו שאני נוטל שומד בעולם הזה כו'	שס
קרב	שמחה לפני המקום כשיאבדו ממ"ה כו'	ה	שס	עג בעוב"ז אדם הולך ללקוט תאנים כו'	שס
שם	שני כתרים אין באים אלא ממנה של תורה	א	א	פו ואומר להם הביאו אותם דרך מצד	א
	ספרי דברים			קוט כלב מכנים ללדיקים לג"ע ע	שס
דברים	אנשים מן הגדולים שנסב כו'	ג	שס	שם אם ידעת להקב"ה בכל דבר כו'	שס
ואתחנן	ה' זו מדת רחמים כו'	א	א	קלו לפי שלא עשו תשובה	א
עקב	במעשה תלוי בתלמוד ואין ת"ת במ'	ג		שו"מ משלי	
			א	א כיכין התכמה מלפיה כו'	ד
			ג	שם ואין חכמה אלא תורה כו'	שס

סימן	שורש משלי	מאמר	סימן	רמב"ם	מאמר
ה	אעפ"י כן נכח עיני ה' כו'	ג	ה"ב	פכ"א איסורי ביאה ואסור לאדם לקרין כו'	שס
ו	אלו הדברים ש"ב אין הקב"ה מזהירין	ג	ה"ב	ה"ב שס שס יסוע לבו מדברי בבאי לדת	שס
ז	אפי' נתחייב ת"ח לדע' יכולה להליל אותו	שס	ה"ב	פ"ח ח"ג מו"י ימרה כנכד ששני חלקיו כו'	שס
ח	כשביל וכות התורה שמשלה בלדקה כו'	שס	ה"ב	פ"ב שס שס אין ישיבת האדם ותנועתיו כו'	שס
ט	לעת"ל עתיד הקב"ה לישב עליהם בדון כו'	י			
י	כד אכל אדם הוכיחו מביא על עצמו ברכה כו'	ז			
יא	שם אכל כ"ז שד"ת נכסין כו'	ז			
צוואות רבי אליעזר הגדול					
ט	כי הרהור מביא ליד משה	ג			
אליהו רבא					
א	מלמד שדרך ארץ קדמה לען כהנים כו'	ז			
ה	שגדול שמושה של תורה יותר מלימוד	יב			
יג	וכנר שעושה מאור עינים לרבים	ג			
אליהו זושא					
א	העולם עומד על הדקה כו'	ט			
פסיקתא					
כך	אמר ירמיה לפני הקב"ה כו'	א			
ילקוט שמעוני					
ויחי	מעשה רבני מתאי בן חרש כו'	ג			
בשלה	נהלת בעזר זו תורה כו'	א			
תבא	והימתי הוא מגלה כבודו כו'	שס			
מדרש	פליאה הרוח לידע תהי"מ מה"ת כו'	כ			
מ"ש	השל"ה הקובע עמים לתורה מיצר כו'	ד			
נבאר נוסחי תפלותינו בהקדמתנו					
ובכן	הן פתח כו'. וכן הן כבוד ה' לעמך כו'. וכן				
לדקום	יראו ושמחו כו'. ותמלך אתה ה' לבדך כו'.				
מלך	על כל העולם כולו כבודך כו'. גלה כבוד מלכותך				
עלינו	כו'. ושמחנו בישועתך. לראות מהרה בתפארת				
עורך	כו'.	א			
בבש"ז	הן כו' בעובי בן ונחמד ונחמתי	ט			
רש"י					
ד	איכה בד"ה פני ה' חלקם וש"ת אות כ'	א			
ה	שם בד"ה יגענו	שס			
יב	ש"א ברכות בד"ה מיוות	שס			
כח	ש"ב שם בד"ה עמוד הימני. עבירה. לחזקתו	ג			
כא	ש"ב שבת בד"ה לגירסא דייקתא	יג			
כז	ש"ב שם לומר כי המסתכל באלב	ג			
סג	ש"א יומא בד"ה הרהורי עבירה	שס			
טז	ש"א תענית בד"ה ושפל בך	ד			
סב	ש"א יבמות בד"ה מן החטא	יג			
קמא	ש"ב ב"ק בד"ה כי שכיבנא	שס			
נח	ש"ב ב"מ בד"ה וכל דבר המסור לל	שס			
סב	ש"ב שם בד"ה כי שכיבנא	שס			
קז	ש"ב שם בד"ה ללמוד כו' ודבריו נשמעין	יג			
ז	ש"ב ב"ב בד"ה ליהוי לוותא לחכמיה	שס			
זו	ש"ב שם רש"ב בד"ה למינים נפשי	ג			
זז	ש"ב סנהדרין בד"ה ויפת לקן	שס			
זח	ש"א ע"ז בד"ה מיוות	שס			
זט	ש"ב אבות בד"ה הלומד על מנת ללמד	שס			
רמב"ם					
ה"ג	פ"א ת"ת שהתלמוד מביא ליד מעשה כו'	ג			
ה"ג	פ"ג שם התלמוד קודם למעשה ככ"מ	שס			

